

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav manažmentu kultúry a turizmu,
kulturológie a etnológie

KONTEXTY kultúry a turizmu
ročník 15 – číslo 2

ÚMKTKE
ÚSTAV
MANAŽMENTU
KULTÚRY A TURIZMU
KULTUROLÓGIE
A ETNOLOGIE

Redakčná rada:
prof. PhDr. Jaroslav Čukan, Csc. – predseda
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
doc. Dr. Vladimír Senič
PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
DrSc. Sandra Kralj Vukšić, PhD.
doc. PhDr. Monika Štrbová, PhD.
doc. PhDr. Marián Žabenský, PhD.
doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.

Šéfredaktor:
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
E-mail: bmichalik@ukf.sk

Zodpovedná redaktorka:
doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.
E-mail: sletavajova@ukf.sk

Preklad do anglického jazyka:
Mgr. Jana Hučková, PhD.

Technický redaktor:
PhDr. Roman Zima, PhD.

Foto na obálke:
Podujatie Obývačka rozmanitosti,
Zdroj: Roman Zima, 2022

Adresa redakcie:
Kontexty kultúry a turizmu
Ústav manažmentu kultúry a turizmu,
kulturológie a etnológie
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Tel.: 037/64 08 361
E-mail: jkollarova@ukf.sk

Všetky príspevky sú recenzované.
Neprešlo jazykovou úpravou.
Náklad: 80 ks

IČO vydavateľa: 00 157 716
Periodicita vydávania: 2x ročne
Poradové číslo periodickej tlače: 2/2022
Dátum vydania: 22. 01. 2023
Ročník vydávania periodickej tlače: 15. ročník
Registračné číslo Ministerstva kultúry SR:
EV3217/09
ISSN 1337-7760

Elektronická verzia: kmkt.sk/kontexty

Obsah

Editoriál. 7

Príspevky

**MICHAL KURPAŠ – LUCIA
KURPAŠOVÁ**

Činitele ovplyvňujúce cestovný ruch
v Belianskych Tatrách –
destinácia Ždiar 9

ANDREA MOLNÁROVÁ

Cudzí jazyk v kontexe propagačných
materiálov a lektorského výkladu
pamiatkových rezervácií ľudovej
architektúry a múzeí ľudovej
architektúry v prírode 31

JÁN VÁLEK

Amerikanizácia a mladí ľudia
na Slovensku 47

**MARTINA PORUBČINOVÁ – JÁN
FLORIÁN GAJNIAK**

Psychologické poradenstvo a pomoc
študentom technických vysokých škôl
na Slovensku a v medzinárodnom
porovnaní. 69

KATARÍNA MIČICOVÁ – JÁN VÁLEK

Mapovanie ponuky cestovného ruchu
a ďalšieho potenciálu pre jeho rozvoj v obci
Nitrianske Pravno a jeho okolí
s akcentom na kultúru
nemeckého etnika 85

Recenzia

JAKUBEJ, J.: Príspevok k dejinám
gemerského seniorátu v rokoch 1802 – 1918.
Ružomberok: Society for human studies,
2022, 340 s. 103

ELIAŠOVÁ, D.: Kúpele Červený
Kláštor – Smerdžonka. Bratislava: VEDA,
2022, 159 s. 106

Správa

Verejná obývačka rozmanitosti. 109

Etnologický výskum úspešných obcí
Slovenska – ciele a výsledky
(projekt APVV-16-015) 112

Národopisný tábor v Mlynkoch
(Pilisszentkereszt) 120

Ochrana detí pred násilím v kontexte
uplatnenia v cestovnom ruchu
(prednáška PhDr. Juliany Holej
v rámci národného projektu Podpora
ochrany detí pred násilím) 122

Editoriál

Predkladané druhé číslo 15. ročníka vedeckého časopisu Kontexty kultúry a turizmu prináša päť štúdií z oblasti výskumu spoločenských a humanitných vied.

Úvodná štúdia, ktorej autormi sú Michal a Lucia Kurpašová, sleduje súčasne trendy v cestovnom ruchu. Osobitne sa zameriava na služby, primárne potreby a účastníkov cestovného ruchu, ktorí vyhľadávajú pridané hodnoty pri realizácii aktívneho a pasívneho oddychu. Tieto podmienky sledujú na príklade destinácie Ždiar v Belianskych Tatrách, ktorej primárnu ponuku formujú najmä jedinečné prírodné a kultúrne podmienky.

Andrea Molnárová sa vo svojej štúdii vypracovanej v rámci projektu KEGA sústreďuje na výskum používania cudzieho jazyka v prezentáciách múzeí ľudovej architektúry v prírode a pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry. Zameriava sa na dostupnosť, možnosti využitia a rozsah cudzojazyčných textov, prezentačných materiálov a lektorských výkladov (najmä anglických a nemeckých) v rámci spomínaných inštitúcií. V závere načrtáva perspektívy a možné riešenia zistených problémov s aplikáciou cudzích jazykov.

Ján Válek sa vo svojom texte sústreďuje na jednu z čiastkových tém dizertačnej práce – problematiku amerikanizácie a jej percepcie mladými ľuďmi. Mladých ľudí vníma autor ako skupinu, ktorá je výrazne otvorená voči novým kultúrnym vzorcom, je naklonená ich akceptovať. Príspevok zhodnocuje rozsah a vnímanie americkej kultúry, zameriava sa najmä na populárnu kultúru, poukazuje na niektoré z trendov a ich percepciu mladými ľuďmi z hľadiska ich veku, lokality pôvodu, ale aj študijného zamerania.

Príspevok Martiny Porubčinovej z Centra spoločenských a psychologických vied SAV a Jána Floriána Gajniaka z Katedry humanitných vied STU sa zameriava na psychologické poradenstvo a pomoc študentom vysokých škôl v slovenskom a medzinárodnom kontexte. Ich príspevok vznikol na základe analýzy sekundárnych vedeckých prameňov, právnych dokumentov a empirický zistení. Zameriava sa na obdobie adaptácie študentov na vysokoškolské prostredie, potreby psychologických potrieb pre študentov s vysokým rizikom disfunkčných osobnostných črt, rozvoj zručností a v neposlednom rade poradenský systém.

Posledná štúdia mapuje ponuku cestovného ruchu a potenciál jeho rozvoja v obci Nitrianske Pravno. Jeho autori – doktorandi domovského Ústavu

manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie – Katarína Mičicová a Ján Válek sa v ňom zameriavajú najmä kultúru nemeckého etnika. Ich príspevok je venovaný súčasným podobám cestovného ruchu v centrálnom mestečku Nitrianske Pravno a priľahlých obciach Klačno, Vyšehradné, Malinová, Tužina a Chvojnica, sumarizuje ubytovacie a stravovacie zariadenia, kultúrne a spoločenské organizácie a inštitúcie. V druhej časti sa autori sústreďujú na analýzu potenciálu cestovného ruchu z pohľadu strategických dokumentov. Napokon prinášajú návrhy na využitie historického a kultúrneho potenciálu.

Súbor štúdií uzatvára blok recenzií na aktuálne vedecké monografické diela a správy z aktuálneho diania na domovskom pracovisku.

Činitele ovplyvňujúce cestovný ruch v Belianskych Tatrách – destinácia Ždiar

Michal Kurpaš – Lucia Kurpašová

Kľúčové slová: cestovný ruch, destinácia, konkurencieschopnosť, primárna ponuka, kultúrne dedičstvo

Key words: tourism, destination, competitiveness, primary offer, cultural heritage

Abstract: Current trends in tourism convince us of the necessity of a comprehensive tourism product. It is not only a combination of services satisfying primary needs, but tourism participants are especially looking for a space that will offer them some added value during active or passive relaxation. The cultural landscape or genius loci of the destination plays an increasingly intensive role. The village of Ždiar in the Belianske Tatras is an excellent area for researching the factors affecting the current state of tourism. This analysis is also the main goal of the paper. The primary offer of the destination is made up of unique natural and cultural conditions, which makes it possible to point out several qualitative and quantitative factors influencing tourism in Ždiar.

Úvod. Aktuálne trendy v cestovnom ruchu nás presvedčajú o nutnosti existencie komplexného produktu cestovného ruchu. Nie je to len kombinácia služieb uspokojujúca primárne potreby, ale účastníci cestovného ruchu vyhľadávajú najmä priestor, ktorý im počas aktívneho či pasívneho oddychu ponúkne určitú pridanú hodnotu. Čoraz intenzívnejšiu rolu pritom zohráva kultúrna krajina či *genius loci* destinácie. Do popredia sa dostáva kultúrny

priestor so svojimi špecifickými charakteristikami. Ako vo vyspelých európskych destináciách, tak „konečne“ aj na Slovensku je trendom využívať tradičnú kultúru a kultúrne dedičstvo v prospech konkurencieschopnosti destinácie – aj keď nie vždy úplne efektívne. Posledná dekáda v lokalitách, ktoré disponujú týmito atribútmi primárnej ponuky, jasne preukázala rastúci trend využívania kultúrnych zdrojov. Prejavy sú rôzne. Hmotná kultúra sa odzrkadľuje napríklad na nových stavebných objektoch, ktoré vychádzajú z princípov tradičnej architektúry. Duchovná kultúra je turistom prezentovaná prostredníctvom približovania miestnych tradícií či v tradičnej gastronómii, ktorá je čoraz viac vyhľadávaná.

Turisti sa zaujímajú najmä o kultúrne špecifiká, ktoré sa výrazne podpisujú pod hodnotenie kvality destinácie. Pre tento účel bude príspevok pojednávať o destinácii, ktorá má atribúty slovenskej top destinácie cestovného ruchu a zároveň disponuje *živou* kultúrou, ktorá je prirodzenou súčasťou života miestneho obyvateľstva a z hľadiska cestovného ruchu vyhľadávanou atraktivitou.

Obec Ždiar v Belianských Tatrách je výborným územím na skúmanie činiteľov ovplyvňujúcich súčasný stav cestovného ruchu. Táto analýza je aj hlavným cieľom príspevku. Primárna ponuka destinácie je tvorená jedinečnými prírodnými, ale aj kultúrnymi podmienkami, čo umožňuje poukázať na viacero kvalitatívnych, ale aj kvantitatívnych činiteľov ovplyvňujúcich cestovný ruch v Ždiari.

Informačná báza bola koncipovaná s využitím viacerých metód. Historické a geografické poznatky boli získané prostredníctvom štúdia literatúry – prostredníctvom metód syntézy a indukcie. Neodmysliteľná bola metóda heuristiky. Naopak súčasný stav popisujú údaje získané najmä terénnym výskumom, pozorovaním, riadenými rozhovormi či štatistickým zisťovaním. Štatistické údaje poukazujú hlavne na demografický vývoj a návštevnosť destinácie. Prieskumom sledujeme tiež vplyv masového turizmu na lokálnu kultúru. Pozorovanie a ostatné sociologické metódy sa naopak zameriavajú najmä na vplyvy kultúry (súčasnej aj tradičnej) na kvalitu cestovného ruchu. Na konklúziu zistení sme využili aj metódu SWOT analýzy.

Ždiar v historickom a geografickom kontexte. Napriek náročným klimatickým podmienkam je obec Ždiar obývaná od začiatku druhej polovice 16. storočia. Dokazujú to prvé písomne doložené záznamy o kopaničiarskych osadách a zároveň aj prvá písomná zmienka o obci z roku 1590. Obec bola pôvodne osídlená na základe valašského práva už oveľa skôr. Na základe dlhoročnej tradície boli prví osadníci zo Zamaguria, ktorí sa usádzali v Bachlebovej doline, Monkovej doline, Bartušovskej doline a na Slodičovskom vrchu.

Ždiar je špecifický goralskou kultúrou. Pôvodní obyvatelia sa zaoberali najmä roľníctvom, pastierstvom, uhliarstvom a drevorubačstvom. Obec bola oficiálne založená Františkom Lužinským. Od roku 1628 v súvislosti s lechnickým panstvom, ktoré bolo v tom období majetkom Pavla Rákociho,

nazvali Ždiar oficiálne obcou (possessiones). V rokoch 1781 – 1782 sa na území obce usadil Jozef Monka. V roku 1784 Gábor Bartek. V okolí ich usadlostí sa začali neskôr usídľovať lesníci, drevorubači a strážcovia kniežacej zveri. V roku 1783 bolo v Ždiari už cez 118 domov. Nové domy postupne pribúdali, keď začali pod lesmi vznikať tzv. *výrubiská*. Jednalo sa o pozemky, ktoré sa získavali kľčovaním kompaktných častí príľahlých lesov. V Ždiari sa niekoľkí obyvatelia zaoberali aj pašeráctvom, zbojníctvom a pytliactvom. Práve z tohto územia je známa *Cesta zlodejov*, ktorá bola po prvej svetovej vojne premenovaná na *Cestu slobody*.

Prelomovým obdobím boli najmä povojnové roky. Napriek zlej hospodárskej situácii boli obyvatelia Ždiaru v určitých druhoch potravín samozásobovatelia a boli pomerne sebestační (vajcia, mäso, mlieko, mliečne výrobky, masť, zemiaky). Situácia sa začala meniť po roku 1948. Všeobecne na celom Slovensku došlo k mnohým spoločensko-hospodárskym zmenám. Súkromné podniky začali prechádzať do vlastníctva štátu a inak to nebolo ani v Ždiari. V roku 1949 bol zákonom č. 11/1949 zriadený Tatranský národný park. Všetky štátne lesy na území Vysokých Tatier boli automaticky zlúčené pod Správu Tatranského národného parku, ktorá mala sídlo v Tatranskej Lomnici. Situácia sa ustálila po roku 1989, keď do hospodárskeho života obce zasiahli nové prijaté zákony, ktoré umožnili reštituovať späť majetok pôvodným majiteľom (Kollárová a kol., 2013: 24 – 25, 34, 39).

Obec Ždiar patrí medzi kultúrne najzachovalejšie obce Slovenska. Z hľadiska cestovného ruchu ju zaradujeme do Tatranského regiónu, ktorý leží na severe Slovenska a predstavuje jednu z najpríťažlivejších lokalít. Skladá sa z dvoch subregiónov – z Tatier a severného Spiša. Ak by sme ho chceli vymedziť z pohľadu kultúrneho regiónu, patrí do regiónu Spiš. Hlavným pohorím v prípade oboch vymedzení sú Tatry.

Ždiar je situovaný severne od mesta Poprad, od ktorého je vzdialený 32 km. Rozloha katastra je 2 733 ha. Príľahlé územie obce sa nachádza v nadmorskej výške 820 – 2 146 m n. m. Leží v Podtatranskej brázde a zo severu je ohraničené Spišskou Magurou, z východu ho obklopujú Belianske Tatry a na západe sa nachádza štátna hranica s Poľskom (13 km). Južnú hranicu tvoria Vysoké a Belianske Tatry medzi Rysmi a Tatranskou Kotlinou. Široké sedlo rozdeľuje Belianske Tatry na dve polovice. Západná časť má dva výrazné vrcholy – Ždiarska Vidla (2 142 m n. m.) a najvyšší vrch Havran (2 152 m n. m.). Druhú časť tvorí najzápadnejší vrchol Muráň. Severne smerom k Ždiaru sa nachádza niekoľko krátkych dolín. Najväčšou je Monkova dolina (Kollárová a kol., 2013: 6 – 14).

Formovanie destinácie cestovného ruchu. Obec Ždiar a cestovný ruch v tejto lokalite ovplyvnili viaceré faktory. Už v 19. storočí tadiaľto prechádzalo mnoho turistov, resp. cestovateľov, najmä z poľskej strany Tatier cez riečku Bielka. V celom tatranskom regióne sa cestovný ruch postupne rozšíril po skončení 1. svetovej vojny. Už vtedy turistov lákal najmä špecifický

„ľudový svojráz“. Veľký rozvoj cestovného ruchu nastal po roku 1934, kedy v obci pribudlo niekoľko ubytovacích zariadení. Najväčší rozvoj však obec pocítila až po 2. svetovej vojne na základe nových uznesení ohľadne rozvoja Vysokých Tatier.

Významným pre celé Vysoké Tatry bol rok 1948. Slovenská národná rada rozhodla zákonom č. 11 z 18. decembra 1948, že Vysoké Tatry budú samostatný administratívny celok, ktorý bude definovaný ako stredisko rekreácie, odpočinku, turistiky a športu. Novým vládnym uznesením č. 188 z 11. marca 1949 boli Vysokým Tatram presne určené zásady a smernice, ktoré delegovali funkcie ich kompletného využívania na šport, rekreáciu, liečbu, turistiku a vedecký výskum. Na základe týchto uznesení sa začalo obdobie novej investičnej výstavby. Rozvoj nastal na všetkých úsekoch. Budovali sa nové podniky pre cestovný ruch, ktoré boli určené na rekreáciu, šport a zdravotníctvo. To všetko súviselo s rozmachom cestovného ruchu a následnou výstavbou lyžiarskych stredísk. To viedlo k vzniku civilizačno-kultúrnych vplyvov, ktoré postupne prispeli k transformácii tradičnej kultúry jednotlivých regiónov a obcí.

Mnohé podniky boli v roku 1989 zreštituované a postupne sa vracali pôvodným majiteľom. V súčasnosti sa v Ždiari nachádza množstvo ubytovacích kapacít v penziónoch, privátoch a hoteloch (Kollárová a kol., 2013: 48, 55, 57). Rozmach turizmu, výstavba ubytovacích zariadení a najmä vhodné klimatické podmienky v zimnom období, ktoré boli spôsobené chladnejším podnebím Vysokých Tatier, zapríčinili, že sa obec stala vyhľadávanou lokalitou pre zimnú a lyžiarsku turistiku. Aktuálne sa tu nachádzajú až 4 významnejšie lyžiarske strediská a zopár menších samostatne prevádzkovaných vlekov.

Moderné lyžovanie v Ždiari má tradíciu od roku 1952, kedy bolo vybudované lyžiarske stredisko Strednica. Neskôr stredisko patrilo organizácii 1. Tatranská, a. s. Pod touto organizáciou bolo lyžiarske stredisko prevádzkované takmer 10 rokov. Od roku 2005 pôsobí ako akciová spoločnosť pod názvom SKICENTRUM STREDNICA Ždiar, a. s. Spoločnosť vznikla na základe dohody niekoľkých vlastníkov pozemkov v areáli strediska. Nachádza sa tu 9 lyžiarskych vlekov, ktoré majú dĺžku od 80 do 460 metrov. Prepravná kapacita je 6080 osôb/hodina. Celková dĺžka zjazdoviek je 5 km. Časť strediska je s umelým zasnežovaním. Mimo tratí pre zjazdové lyžovanie sa tu nachádza aj 5 km tratí prispôbených pre bežecké lyžovanie. Výhodou je, že všetky trate sa nachádzajú na pomerne hladkom podlaží, čo umožňuje spustenie prevádzky aj pri nízkej snehovej pokrývke (od 30 cm) (Skicentrum Strednica Ždiar, a. s., 2017).

V letnom období sa nevyužíva areál strediska takmer vôbec. Každoročne v auguste sa tu organizuje iba folklórny festival – Goralské folklórne slávnosti. Stredisko je v letnom období občas využívaným priestorom aj na organizovanie iných podujatí. Aktuálne je najlepšie vybudovaným lyžiarskym strediskom v obci Ždiar Bachledka Ski & Sun. Na rozdiel od Strednice sa

nachádza na južnom aj severnom svahu Spišskej Magury. Je zároveň slovenským unikátom, pretože sa rozprestiera súčasne na území troch obcí v troch dolinách a v dvoch krajinách – obce Ždiar, Malá Franková a Jezersko. Priamy prístup do strediska je možný z Bachledovej doliny alebo Jezerska. Stredisko je súčasťou skupiny TATRY SUPER SKI, ktorá spája 14 stredísk z oboch strán Tatier, slovenskej a poľskej. V sezóne 2018/2019 bola spustená prevádzka novovybudovanej 10-miestnej kabínovej lanovky, ktorá nahradila pôvodnú sedačkovú. Prispôbená bola najmä pre jej využívanie v letnej sezóne. Aktuálne sa tu nachádzajú 2 lanovky, 5 vlekov, 12 zjazdoviek, ktoré majú dĺžku takmer 8,8 km. Súčasťou strediska je aj 20 km bežeckých tratí a mnohé iné doplnkové služby (Bachledka Ski & Sun, 2019).

Celoročnou atrakciou strediska je vyhliadková veža v Bachledovej doline, ktorá meria 14 metrov. Od roku 2017 atrakcie doplnil nový projekt *Chodník korunami stromov*, ktorý je dominantou celého areálu. Celková dĺžka chodníka je 1 234 m a najvyšší bod dosahuje výšku 32 m. Na chodníku sa nachádza veľké množstvo informačných tabúl a počas prevádzkovej doby tu pracujú aj sprievodcovia, ktorí v rámci projektu *Lesy Karpat od koreňov po koruny stromov Bachledka* podávajú návštevníkom odborný a náučný výklad. Z dôvodu otvorenia náučného chodníka v korunách stromov bola nutnosť dobudovať prepravné zariadenie, ktoré by svojou prepravnou kapacitou zvládalo stále väčší nápor návštevníkov (Chodník korunami stromov Bachledka, 2019). Lyžiarske stredisko Bachledka Ski & Sun sa po dlhom období stalo celoročne sprístupneným areálom, ako jediným v obci Ždiar, ktoré denne navštívi veľké množstvo ľudí počas celého roka. Pre mnohých zamestnancov tak vznikla príležitosť trvalého celoročného zamestnania.

Neustály nárast návštevníkov lokality obce Ždiar potvrdzuje fakt, že aj napriek niekoľkým vybudovaným a fungujúcim strediskám pribudlo na malej ploche obce ďalšie. Súkromný podnikateľ Jaroslav Strachan, ktorý vlastní v obci niekoľko ubytovacích zariadení, vybudoval pri svojom penzióne nové prepravné zariadenia, z ktorých následne vzniklo samostatne fungujúce lyžiarske stredisko Skicentrum Strachan. V zimnej sezóne 2017/2018 na ňom pribudla nová 4-sedačková lanovka. Dĺžka zjazdoviek je 950 m. V rámci areálu strediska sa organizujú viaceré podujatia počas celého roka (podľa Stredisko v krátkosti, 2019). Súčasťou strediska je aj nové stravovacie zariadenie. Čiastočne tak nahrádza absenciu kultúrneho domu, keďže slúži aj na organizovanie zábavných podujatí v obci, prevažne však pre súkromne organizované podujatia majiteľa.

V obci sa nachádza ešte niekoľko menších lyžiarskych stredísk, resp. vlekov. Pri ubytovacom zariadení v Monkovej doline je súčasťou hotela Magura lyžiarske stredisko Ski Monkova dolina. Celková dĺžka zjazdoviek je 550 m a prepravná kapacita vlekov 540 osôb/hodina (Lyžiarske stredisko Ski Monkova dolina, 2018). Ďalšími prepravnými zariadeniami v obci je vlek Krasuľa a Ski Bekeš. Nachádzajú sa v Bachledovej doline a jednu sezónu boli

aj súčasťou spoločného lyžiarskeho „skipassu“ s Bachledkou Ski & Sun. Nasledujúcu sezónu sa však majitelia nedohodli na spolupráci a vleky sú prevádzkované pod samostatným názvom aj vstupom (podľa Obec Ždiar – Lyžiarske strediská 2018).

Z nášho pohľadu je veľkým paradoxom, že na tak malej ploche sa nachádza pomerne veľké množstvo prepravných zariadení (aj samostatných lyžiarskych stredísk – podnikateľských subjektov), avšak ich majitelia sa dlhodobo nevedia dohodnúť na spolupráci a každú sezónu tak strediská fungujú viac menej samostatne. Koncepcia riadenia cestovného ruchu na úrovni destinácie je zatiaľ len ideou budúcnosti.

Súčasný činiteľ a ich vplyv na kultúru v kontexte cestovného ruchu. V obci Ždiar v súčasnosti žije viac ako 1 380 obyvateľov (Graf č. 1). Demografické aj migračné saldo majú v obci pozitívnu hodnotu. Výnimku tvorí rok 2012, počas ktorého bol zaznamenaný väčší počet obyvateľov, ktorí sa odhlásili z trvalého pobytu, ako tých, ktorí sa na trvalý pobyt prihlásili (Tabuľka č. 1).

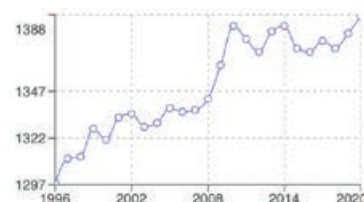
Graf č. 1: Obyvateľstvo – obec Ždiar

Obyvateľstvo

- má 1 387 obyvateľov.
- 50% žien a 50% mužov.
- hustota obyvateľstva je 51 osôb na Km²
- priemerný vek obyvateľov je 41
- index starnutia: 1.05

Vývoj počtu obyvateľov

- za 1 rok: +0.65% (9)
- za 5 rokov: +1.2% (17)
- za 10 rokov: +0.4% (5)
- za 23 rokov: +6.9% (89)

Zdroj: <https://slovenskovkocke.sk/zdiar>, 2020

Tabuľka č. 1: Demografický vývoj obce Ždiar

	2011	2012	2013	2014
Narodení	13	16	14	15
Zomrelí	12	14	13	13
Demografické saldo	+ 1	+ 2	+ 1	+ 2
Pristáhovaní	18	11	16	18
Vystáhovaní	15	20	6	17
Migračné saldo	+ 3	-9	+ 10	+ 1

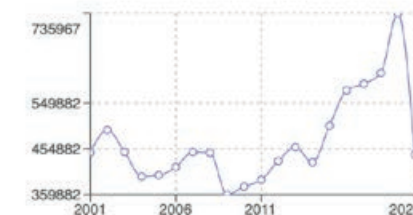
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa http://staryweb.zdiar.sk/images/stories/schvalene_dokumenty/PHSR%202015-2022.pdf, 2021

Graf č. 2: Návštevnosť – okres Poprad

Návštevnosť

evidovaných 442 626 turistov

- medziročná zmena: -39.9%
- zmena za 5 rokov: -11.9%
- zmena za 10 rokov: +17.7%
- zmena za 23 rokov: -1%

Zdroj: <https://slovenskovkocke.sk/okres-poprad>, 2020

Tabuľka č. 2: Návštevnosť obce Ždiar v rokoch 2017 – 2021

	Návštevníci spolu	Návštevníci spolu	Návštevníci spolu	Návštevníci spolu	Návštevníci spolu
Mesiac/Rok	2021	2020	2019	2018	2017
1.	158	5 051	4 254	2 925	2 972
2.	D	5 275 (u)	4 400	2 986	2 758
3.		1 696 (u)	3 096	3 141	2 215
4.	D		1 657 (u)	1 579	1 068
5.	535	81	2 608 (u)	2 763	1 761
6.	1 663	1 396 (u)	3 653	3 320	2 308
7.	5 057 (u)	5 949 (u)	4 225 (u)	3 461	2 992
8.	6 846	7 928	4 948 (u)	4 496	4 027
9.	4 085 (u)	4 340	3 250 (u)	2 622	2 208
10.		653	3 387 (u)	2 169	1 525
11.		186	1 818 (u)	1 318	908
12.		640	2 614 (u)	1 483	1 599
1. – 12.		33 195	39 910 (u)	32 263	26 341

Zdroj: Štatistický úrad, mail, 2021

Graf č. 3: Ubytovacie zariadenia – okres Poprad

Ubytovacie zariadenia

mali na výber 401 ubytovacích zariadení

- medziročná zmena: -2.2%
- zmena za 5 rokov: +24.9%
- zmena za 10 rokov: +69.9%
- zmena za 23 rokov: +77.4%

Zdroj: <https://slovenskovkocke.sk/okres-poprad>, 2020

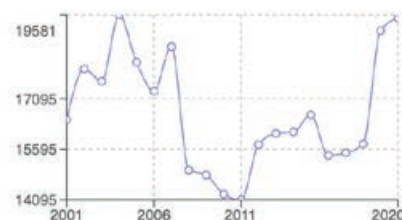
V Ždiari je možnosť ubytovať sa v 29 penziónoch, 31 privátoch, 16 chatách a dvoch hoteloch. Kapacita týchto ubytovacích zariadení je približne 3000 lôžok (Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Ždiar na roky 2015 – 2022, 2017; Ubytovanie, 2018). Aktuálny stav sa stále mení. V sezóne (leto a zima) sú kapacity ubytovacích zariadení plne obsadené. Práve tento fakt podmieňuje výstavbu nových ubytovacích zariadení. Podľa tvrdení prevádzkovateľov je ich v sezóne stále nedostatok (informátor Doyle). Každý rok tak samospráve pribúda počet nových žiadostí o stavebné povolenie a v obci pribúdajú nové ubytovacie zariadenia. Minimum z nich však rešpektuje lokálnu tradičnú architektúru.

Graf č. 4: Počet lôžok – okres Poprad

Lôžka v ubytovacích zariadeniach

mali k dispozícii 19 486 lôžok

- medziročná zmena: **+2%**
- zmena za 5 rokov: **+17.3%**
- zmena za 10 rokov: **+36.6%**
- zmena za 23 rokov: **+18.3%**

Zdroj: <https://slovenskovkoce.sk/okres-poprad>, 2020

Graf č. 5: Prenocovania – okres Poprad

Prenocovania

uskutočnili 1 415 190 prenocovaní

- medziročná zmena: **-34.5%**
- zmena za 5 rokov: **-8.2%**
- zmena za 10 rokov: **+15%**
- zmena za 23 rokov: **-29.2%**

Zdroj: <https://slovenskovkoce.sk/okres-poprad>, 2020

Tabuľka č. 3: Počet prenocovaní návštevníkov v obci Ždiar 2017 – 2021

Mesiac/Rok	Počet prenocovaní spolu				
	2021	2020	2019	2018	2017
1.	414	15 958	13 127	9 933	10 682
2.	D	17 388 (u)	15 340	10 211	9 540
3.		4 880 (u)	9 303	9 410	6 012
4.	D		4 109 (u)	3 405	2 986
5.	1 192	172	6 475 (u)	6 908	4 708
6.	3 843	3 302 (u)	9 639	8 350	5 854
7.	14 926 (u)	17 574 (u)	14 383 (u)	11 614	10 172
8.	20 079	22 854	15 811 (u)	13 603	12 820
9.	10 127 (u)	11 469	8 442 (u)	6 540	5 516
10.		1 583	7 632 (u)	4 583	3 714
11.		511	3 641 (u)	2 658	1 843
12.		1 523	7 589 (u)	4 018	4 042
1. – 12.		97 214	115 491 (u)	91 233	77 889

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa podkladov od štatistického úradu, mail, 2021

Zintenzívnenie cestovného ruchu zaznamenal Ždiar po otvorení *Chodníka korunami stromov* na jeseň v roku 2017. Atrakcia v súčasnosti generuje masívny nárast návštevnosti (Tabuľka č. 2). Podľa generálneho riaditeľa lyžiarskeho strediska Bachledka Ski & Sun, Dušana

Šišku, to vyvolalo veľký nárast účastníkov cestovného ruchu v priebehu niekoľkých dní. Chodník sa otváral prvý septembrový týždeň a ku dňu 24. 11. 2017 ho navštívilo 75 000 návštevníkov. Tretí víkend zaznamenali najvyššiu návštevnosť, a to 7 000 návštevníkov za jeden deň. Nasledujúce sezóny očakávajú ešte väčší nárast turistov. Prevádzku im zlepšila plnohodnotná rekonštrukcia lanovky, ktorá aktuálne poskytuje vyššiu prepravnú kapacitu (pôvodný stav bol 350 osôb za hodinu a po novom je kapacita vyše 1 000 osôb za hodinu) (informátor Šiška).

Od otvorenia v roku 2017 ho do septembra 2020 navštívilo už vyše jedného milióna návštevníkov. Počas letnej sezóny 2020 stredisko zaznamenalo výrazný pokles, až 30 % návštevnosti voči rovnakému obdobiu z roka 2019. Rovnaký pokles však zaznamenali aj ostatné strediská Tatier z dôvodu koronakrízy (informátorka Jakubová).

V prípade obce Ždiar môžeme sledovať, že návštevnosť má výrazne stúpajúcu tendenciu oproti klesajúcej v okrese Poprad. Môžeme konštatovať, že je to aj prítomnosťou lyžiarskych stredísk – Bachledka Ski & Sun (chodník korunami stromov, nové prepravné zariadenia, stravovacie zariadenia, ubytovacie zariadenia) a lyžiarske stredisko Skicentrum Strachan.

Kultúra a jej vplyv na cestovný ruch v destinácii. Rozvoj turizmu v Ždiari, ktorý nastal v 20. storočí, vyvolal potrebu prezentácie pôvodného spôsobu ždiarskeho života. V roku 1971 obec za týmto účelom zriadila Ždiarsky dom, v ktorom dodnes sídli múzeum. Objekt bol postavený podľa vzorov

pôvodných dreveníc z roku 1911 a 1914. Stavba bola rozdelená na dve časti – obytnú a hospodársku. V obytnej časti je stála expozícia interiérového vybavenia domu. Nachádza sa tu typické zariadenie domu, pracovné nástroje, či poľnohospodárske náradie. Sú tu zdokumentované obmeny ľudového odevu, hračky a hudobné nástroje, ktoré boli známe na severnom Spiši a v Podhali – v Poľsku. Expozíciu sa pre narastajúci počet návštevníkov snažia postupne dopĺňať o nové exponáty. V hospodárskej časti je od roku 1973 vybudovaná reštaurácia, ktorá bola pre obec veľkým prínosom kvôli nedostačujúcim kapacitám supraštruktúry v Ždiari. Obsluha bola oblečená v štylizovanom pracovnom ždiarskom ľudovom odeve v tzv. šohajdách, so zámerom väčšej autenticity (Múzeum Ždiarsky dom Ždiar, 2017). V súčasnosti je základnou úlohou múzea zhromažďovať a uchovávať hmotné kultúrne dedičstvo obce a tiež prezentovať nehmotné. V minulosti bolo múzeum v prenájme súkromnej osoby, čo na istý čas zapríčinilo jeho stagnáciu. Od prvej polovice roka 2017 patrí múzeum novozaloženému občianskemu združeniu, ktoré pôsobí pod názvom OZ Spolok goralského dedičstva.

Turisti navštevujú Ždiar aj v súvislosti so špecifickým ľudovým folklórom, ktorý vychádza z pôvodných obyčají. Najviac zachovalé z rodinných obyčají sú počas predsvadbového obdobia budúcich novomanželov. Počas ohlások budúci manželia prídu do kostola oblečení v tradičnom ľudovom odeve, čo je na Slovensku už veľmi ojedinelé. Nasledujú zvyky súvisiace s odchodom ženícha a nevesty na sobáš, odpytovanie mladých a odobierka nevesty z rodného domu. Rovnakú autentickú podobu majú aj tradície spojené s príchodom do nového domu a pri čepčení mladej panej. Počas ohlások a čepčenia majú novomanželia aj svadobčania na sebe pôvodné ždiarske svadobné ľudové odevy (informátorka Budzáková). Ždiarska svadba sa stala súčasným symbolom obce a návštevníkom je intenzívne prezentovaná. Stala sa najväčšou atrakciou aj v spomínanom múzeu. Účastníkom cestovného ruchu čiastočne približuje pôvodný spôsob života miestneho obyvateľstva formou odevu, piesní, gastronómie a prezentácie samotnej obce počas vozenia sa na konskom záprahu.

Z rodinných zvykov sa zachovali ešte slávnosti 1. sv. prijímania. Deti 3. ročníka základnej školy, ich rodičia, krstní rodičia a starí rodičia prichádzajú do kostola v kroji. Tento fenomén je v súčasnosti veľmi obľúbený aj u turistov. Z kalendárnych obyčají sa zachovali najmä tie, ktoré sú naviazané na jarné a zimné obdobie – Kvetnú nedeľu a veľkonočné dni. Veľkonočné kúpanie a šibačka nadobudla modernejší, pre Ždiar neautentický charakter, prebratý zo západnejších regiónov Slovenska. Veľkonočné sviatky sa slávia predovšetkým v kostole. Obyvatelia Ždiaru na omšu prichádzajú oblečení v tradičnom ľudovom odeve. Na Kvetnú nedeľu miestni zvyknú posvätiť pokrm. V Ždiari je doteraz počas veľkonočných sviatkov zaužívané tzv. strázenie Božieho hrobu, počas ktorého sa dospelí muži so synmi striedajú a strážia spolu Boží hrob (informátorka Burgerová). Z jarných zvykov sa zachovalo v obci stavenie

mája. Máje sa stavajú na Turíce, ktoré boli v predkresťanskom období nepochybne jedným z najvýznamnejších výročných sviatkov. Máj stavajú žiaci základnej školy pred jej areálom.

V rámci zimného a predvianočného obdobia sa slávi sviatok sv. Mikuláša, a to formou sv. omše v kostole, po ktorej sa v obci rozsvieti vianočný stromček. Počas vianočných sviatkov chodia chlapci z obce a z miestneho detského súboru Ždiaranček s betlehemom. Formou obchádzok vinšujú na Štedrý deň, Nový rok a aj na sviatok Troch kráľov. Na štedrý deň sa slúži pre obyvateľov aj turistov polnočná omša. Na Božie narodenie, 25. 12., je svätá omša v chráme Nanebovzatia panny Márie v Ždiari, počas ktorej prebieha pásmo kolied, betlehemských hier a v kostole sa nachádza živý betlehem s občerstvením. Toto sprievodné podujatie organizuje OZ Spolok dedičstva goralov s detským súborom Ždiaranček v spolupráci sponzorov Penzión Kamzík, Penzión Aja, Wellness Penzión Strachan ***, Hotel Bachledka Strachan ****, Hotel Magura**.

Etnická pestrosť obyvateľov Ždiaru sa prejavila najvýraznejšie v architektúre, odeve a textile, v špecifickom goralskom nárečí a piesňach, ktoré sú dodnes živé. Ždiarsky folklór je ovplyvnený polohou obce, v rozmedzí Spiša a Podhalia. Dominuje v ňom goralská hudba (husle a basa) s autentickým tancom, ktorý je veľmi dynamický. Pôvodné ľudové tance a rituály sa snažia zachovať vo svojom pestrom programe nadšenci pre folklór v autentickej folklórnej skupine Goral. Skupina sa najviac prezentuje počas Goralských folklórnych slávností, ktoré sa v obci organizujú od roku 1994 až do súčasnosti. Obec Ždiar sa prostredníctvom folklórnych slávností snaží zachovať svoje nehmotné kultúrne dedičstvo. Tradície a kultúru tohto regiónu prezentujú folkloristi všetkých vekových skupín.

Organizácia dvojdnového podujatia má značné limity. V prvý deň je na programe iba svätá omša a večerná diskotéka, o ktorej sú informovaní len domáci obyvatelia. Reálne slávnosti začínajú až na druhý deň. Krátky časový rozvrh slávností vnímajú obyvatelia aj turisti ako slabú stránku podujatia. Jeden z hlavných organizačných problémov je priestor. Slávnosti sa usporadúvajú už niekoľko rokov v areáli lyžiarskeho strediska Strednica a. s. Rezort nemá jedného majiteľa, ale funguje na princípe pozemkového spoločenstva. Každý vlastník pozemku však nie je aj akcionárom a mnohí sa vôbec o stav strediska nezaujímajú. Tí, ktorí by záujem mali a chcú podniknúť opatrenia pre skvalitnenie hospodárenia strediska, nemajú dostatočnú podporu hlasov. Obec v snahe vybudovať stály amfiteáter v stredisku Strednica, ktorý by slúžil celoročne, a tak aby adekvátne nahradil absentujúci kultúrny dom, neuspela. Dôvodom sú nevysporiadané pozemky. Problémom slávností je aj nedostatočné množstvo pracovnej sily, ktorá by bola schopná pokryť viac ako dva dni trvania podujatia. V minulosti sa slávnosti organizovali v Monkovej doline pri hoteli Magura, ale kapacitne nepostačujúce parkovacie plochy zapríčinili presunutie slávností na Strednicu (informátorka Michaláková).

Do minulého storočia bol spôsob života miestneho obyvateľstva výrazne prezentovaný aj v špecifickom miestnom ľudovom odevu, ktorým sa obyvatelia Ždiaru výrazne odlišovali od iných. Zelené a červené tkaniny odlišovali goralské a rusínske obyvateľstvo od nemeckého. Tieto farby boli výrazné aj v interiéroch domov. Ľudový odev v obci Ždiar má veľa podobných prvkov s goralskými obcami z regiónu Orava. Dominantou mužského odevu sú biele súkenné nohavice – *portki*, ktoré sú zdobené modročervenou šnúrkou a vesta – *serdok*, z ovčej kože, ktorá je z vonkajšej strany farbená na hnedo, bohato zdobená výšivkou a nazýva sa makov. Charakteristický je najmä mužský klobúk, ktorý je zdobený mušličkami a výrazným perom. Ide o jeden zo signifikantných suvenírov Vysokých Tatier. Ženský odev má rôzne variácie. Tvorí ho košeľa so širokými rukávami, živôtik spojený so spodnou sukňou, na ktorú sa opáše čierna vrchná sukňa, po okraji zdobená bielou čipkou. Ženy nosia okrem čierneho kroja aj slávnostný kroj s bielou sukňou. Vydaté ženy nosili bohato zdobené čepce, napr. s cípom na čele prekrytý šatkou (informátorka Burgerová; Kollárová a kol., 2013: 134).

Čím viac turistov do obce prichádzalo, tým viac začalo miestne obyvateľstvo pod vplyvom globalizácie upúšťať od tradičného odievania a začalo sa postupne prispôbovať mestským prvkom. Príčinou nebol len cestovný ruch, ale aj sťahovanie sa miestneho obyvateľstva za prácou do iných regiónov. V priebehu nasledujúcich rokov to nabralo až taký rozmer, že tradičný goralský odev z bežného života obyvateľov takmer úplne vymizol. Bolo by subjektívne tvrdiť, že za to mohol cestovný ruch. Podobný scenár zasiahol mnohé lokality na Slovensku. Od tradícií sa začalo upúšťať postupne. Úzky súvis to malo s globalizáciou, urbanizáciou a inými civilizačno-kultúrnymi vplyvmi, ktoré nemuseli priamo súvisieť len s rozvojom cestovného ruchu.

V roku 1974 prišiel do úradu obce farár Ľudovít Šlepecký. Jeho záľuba v tradíciách vyvolala renesanciu využívania krojov. V obci boli obnovené zvyky slávania dôležitých udalostí v ľudovom odevu. Muži aj ženy ho používajú pri všetkých významnejších podujatiach – krst, 1. sv. prijímanie, svadba, ples, pohreb, ale aj počas významnejších kalendárnych sviatkov (napr. pri návšteve kostola – Veľká noc, Vianoce a pod.) (informátorka Zoričáková).

Obrázok č. 1: Ždiarania po sv. omši pred kostolom počas folklórnych slávností

Zdroj: Michal Kurpaš, 2018

Obnova tradičného odevu po rokoch nevyužívania bola náročná. Tradičný a autentický ždiarsky odev je pýchou dediny do súčasnosti. Je to fenomén, ktorý je súčasťou kultúrneho rázu lokality a vyvoláva u účastníkov cestovného ruchu pocit kontaktu s originálnou tradičnou kultúrou. Pri významnejších udalostiach v obci sa obyvatelia aj teraz odievajú do tradičného ľudového odevu, najmä keď očakávajú príchod turistov.

Najvýraznejším prvkom tradičnej kultúry ostalo v Ždiari ľudové staviteľstvo. Bývanie obyvateľov ovplyvnili veľmi náročné klimatické podmienky. V Ždiari sa zachovali zrubové domy, ktoré spolu s hospodárskymi stavbami vytvárali átriá. Dvor za dlhšou časťou domu bol obostavaný hospodárskymi stavbami. V zadnej časti dvora rovnobežne s domom bola stodola a po bočných stranách sa nachádzali ostatné menšie hospodárske objekty. Základným stavebným materiálom bolo drevo a celá konštrukcia bola zrubová (Kolektív, 1998: 313). Špecifické pre Ždiar bolo predovšetkým zdobenie zrubových dreveníc. Na štíty sa ukladali do rôznych tvarov vyrezávané lišty. Okrem nich sa na štítoch nachádzali aj symboly štylizovaného plesnivca, krasovlasu bezbyľového a pod. Vonkajšia výzdoba sa orientovala najmä na priečelia domov. Okrem silných väzieb uhlov, doštenia okolo okien a typickej šindľovej strechy mali drevenice v Ždiari svoj špecifický kolorit. Modré špárovanie medzi brvnami a omazávanie hrán kontrastuje s patinou dreva a šindľa (Beňušková a kol. 2005: 177 – 176, Kollárová a kol., 2013: 130 – 131). V dedine sa v súčasnosti nachádzajú dva dispozične rôzne riešené zrubové domy: ždiarsky, s asymetricky radenými priestormi, a zakopanský, poľský, so vstupným pitvorom umiestneným v strede dispozície. Pôvodný farebný kolorit zástavby dokresľoval svetlomodrý náter machom a hlinou špárovaných výplní medzi brvnami v obytnej časti a červené okenné rámy dopĺňal jednoduchý biely ornament.

Obrázok č. 2: Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry v Ždiari, Ždiar, Antošovský vrch

Zdroj: Michal Kurpaš, 2017

Zvyšovanie počtu návštevníkov zintenzívnilo stavebný rozvoj obce aj v súčasnosti. Zintenzívnilo sa najmä budovanie nových obytných priestorov. Tento fakt výrazne ovplyvnil aj tradičnú hmotnú kultúru a v jej rámci predovšetkým architektúru. Obyvatelia Ždiaru mnohé domy dispozične zmenili, zrekonštruovali a prispôbili potrebám cestovného ruchu. Niekedy to bolo na úkor historických a architektonických hodnôt. V minulosti bolo vypracovaných niekoľko štúdií na prestavbu obce tak, aby sa podarilo zachovať charakter pôvodnej goralskej dediny. Veľa návrhov do súčasnosti bolo odsúhlasených, ale nikdy sa ich nepodarilo zrealizovať do finálnej podoby. Na záchranu rázovitého štýlu boli prijaté opatrenia na obnovu hmotného fondu ľudovej architektúry vyhlásením Pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Ždiari, a to v troch častiach obce: západná – Horný koniec, východná časť a doliny – Bachledova dolina, Blaščacká dolina a Antošovský vrch. V súčasnosti je v obci 183 národných kultúrnych pamiatok, ktoré sú súčasťou pamiatkových zón (Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry v Ždiari – Urbanisticko-historický výskum, 2017).

Obec neskôr dala vypracovať nové pravidlá, podľa ktorých sa majú dodržiavať základné normy pri prestavbe a výstavbe nielen v pamiatkových zónach, ale v celej dedine. Pamiatkové zóny spadajú priamo pod pamiatkový úrad, ktorý podľa presne stanovených noriem schvaľuje samotnú stavbu. Normy pamiatkového úradu akcentujú napríklad nutnosť stavať z presne zadaného stavebného materiálu, ktorého je v súčasnosti nedostatok. Nedostatkovými a z environmentálneho hľadiska nevyhovujúcimi materiálmi sú drevo, ale najmä ždiarsky kameň, ktorý sa používal na obloženie podmuroviek. Kameň musí byť použitý výhradne z lokality katastra obce, ktorý sa v súčasnosti už

nemôže ťažiť. Kameňa je nedostatok a ložiská sa nachádzajú v chránených lokalitách, kde je ťažba zakázaná (informátori Doyle a Pitoňák).

Pri výstavbe domov boli často preberané goralské prvky z pohraničnej poľskej architektúry (napr. dom do výšky s niekoľkými poschodiami – penzión Strachan a pod.), ktoré majú len málo spoločného s prvkami tradičnej architektúry v Ždiari. Aj v súlade s ostatnými tvrdeniami zdôrazňujeme, že vyhlásenie obce za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry bol predpokladom jej zviditeľnenia na turistických mapách. Z nášho pohľadu zohráva tento fakt len malú rolu v cestovnom ruchu Ždiaru, najmä v kontexte súčasnej masívnej výstavby malých ubytovacích zariadení, ktoré nekorešpondujú s prvkami tradičného stavitelstva. Hlavným problémom je, že v súčasnosti nie sú vlastníkmí nehnuteľností a prevádzkovateľmi ubytovacích zariadení iba pôvodní obyvatelia, ktorí by mali záujem o zachovanie kultúrneho rázu. Destinálni manažéri, predstavitelia samosprávy, podnikatelia, ale aj obyvatelia Ždiaru priznávajú, že jednoduchším riešením, ako rešpektovať nariadenia, je zaplatenie pokuty stavebnému a pamiatkovému úradu pre možnú kolaudáciu objektu (informátori Burgerová, Doyle, Michaláková a Pitoňák).

Jedným z mnohých príkladov je novostavba vybudovaná v pamiatkovej zóne na Antošovskom vrchu, ktorá je v tesnej blízkosti PRLA. Stavba prešla oficiálne všetkými nariadeniami stavebného a pamiatkového úradu. Aj napriek všetkým dodržaným normám je veľmi diskutabilné, či sa finálna verzia stavby aspoň z časti približuje pôvodnej ždiarskej tradičnej architektúre. Podobných príkladov je v obci mnoho. Najpočetnejšie ich môžeme sledovať v súvislosti s rekonštruovanými a prerobenými pôvodnými stavbami. Najviac nekoordinovaná výstavba je v okrajových častiach obce. Tie zasiahla moderná vlna niekoľkých architektonických štýlov, ktoré nemajú absolútne nič spoločné s pôvodnými prvkami tradičnej architektúry a narušajú pôvodný vzhľad obce.

Obrázok č. 3: Belianska Chata – pamiatková zóna, Ždiar – Antošovský vrch

Zdroj: Michal Kurpaš, 2018

Obec, v snahe zaviesť komplexné nariadenia na výstavbu a rekonštrukciu nehnuteľností aj v nepamiatkových zónach, narazila na nevôľu obyvateľov, ktorí sa odvolávajú na protizákonné konanie samosprávy. Úroveň spolupráce medzi samosprávou a obyvateľmi je nepriaznivá. Obyvatelia vyčítajú obci nedostatočnú angažovanosť pri rozvoji. Poukazujú napríklad na slabú materiálnu podporu pri organizovaní kultúry v Ždiari. Obec naopak poukazuje na nekorektné správanie zo strany obyvateľov v súvislosti s daňovými povinnosťami. Tí, z pohľadu samosprávy, neuvádzajú reálnu návštevnosť svojich ubytovacích zariadení, aby sa vyhli plateniu daní za prenocovanie. Aj tieto problémy ovplyvňujú rozpočet obce (Kurpašová, 2018: 101 – 110).

Zintenzívnenie cestovného ruchu zaznamenal Ždiar po otvorení Chodníka korunami stromov na jeseň v roku 2017. Atrakcia v súčasnosti generuje masívny nárast návštevnosti. Podľa generálneho riaditeľa lyžiarskeho strediska Bachledka Ski & Sun, Dušana Šišku, to vyvolalo veľký nárast účastníkov cestovného ruchu v priebehu niekoľkých dní (viď vyššie). Z následného dôvodu nepostačujúcich parkovacích plôch zaznamenala obec v dňoch otvorenia chodníka dopravný kolaps. Situáciu sa snaží vyriešiť majiteľ lyžiarskeho strediska Bachledka Ski & Sun budovaním nových parkovacích miest (informátor Pavlíkovský). V pláne majiteľa je aj otvorenie nového ubytovacieho a stravovacieho zariadenia, ktorých je v Ždiari nedostatok.

V súčasnosti je supraštruktúra nadmieru vyťažená. Tradičná gastronómia je slabou stránkou. Namiesto miestnych špecialít sú návštevníkom takmer vo všetkých reštauračných zariadeniach ponúkané univerzálne jedálne lístky, obsahujúce prvky medzinárodnej globálnej kuchyne. Slabou stránkou je aj fakt, že turista sa po 21:00 hod. nemá kde najesť. Vzhľadom na intenzívnu návštevnosť strediska je to veľkým negatívom.

Kapacity supraštruktúry (najmä ubytovacích zariadení) sú pomerne vyťažené. Tento fakt podmieňuje výstavbu nových ubytovacích kapacít. Podľa tvrdení prevádzkovateľov je ich počas sezóny stále nedostatok. Každý rok v obci pribudnú nové ubytovacie zariadenia (informátor Doyle). Minimum z nich však rešpektuje lokálnu tradičnú architektúru aj napriek tomu, že sa nachádzajú priamo v pamiatkových zónach (bližšie pozri Urbanová – Michalík, 2018: 103 – 112).

Zhodnotenie vplyvu prírodných a kultúrnych podmienok na cestovný ruch v skúmanej lokalite. V súvislosti s riešenou problematikou považujeme za najsilnejšiu stránku obce Ždiar prítomnosť tradičnej kultúry, ktorá je využívaná miestnym obyvateľstvom do súčasnosti. Na základe realizovaného výskumu považujeme práve tradičnú kultúru za jednu z najväčších konkurenčných výhod. Silnou stránkou Ždiaru je aj prítomnosť 4 samostatných lyžiarskych stredísk v obci, ktorých ponuka je každoročne dopĺňaná. Niektoré z nich (Bachledka Ski & Sun, Skicentrum Strachan) sú celoročnými strediskami cestovného ruchu s neustálou alebo čiastočnou prevádzkou prepravných zariadení aj počas letnej sezóny. Lyžiarske stredisko Bachledka Ski

& Sun výrazne napomáha k rozvoju celoročného cestovného ruchu. V areáli v posledných rokoch pribudla vyhliadková veža, chodník korunami stromov, nová lanovka s vyššou prepravnou kapacitou, parkovacie kapacity a aj nové reštauračné a ubytovacie zariadenia. Najväčšou výhodou je spolupráca s poľskou stranou a prepojenie troch dedín súčasne. Konkurenčnou výhodou je prírodný potenciál, možnosti turistiky v Belianskych Tatrách a ich okolí v priebehu celého roka.

Jednou zo silných stránok je spomínaná prítomnosť tradičnej kultúry, čo zároveň hodnotíme ako veľkú konkurenčnú výhodu. Paradoxom je, že za slabú stránku Ždiaru považujeme nedostatočné/minimálne množstvo podujatí, ktoré takmer vôbec nie sú orientované na účastníka cestovného ruchu. Väčšina podujatí realizovaných samosprávou sa organizuje prevažne pre miestnych obyvateľov. Je to zjavné aj z kalendária podujatí, ktoré sa už niekoľko rokov každoročne opakuje s minimálnymi obmenami.

Program podujatí si individuálne dopĺňajú ubytovacie zariadenia. Veľkým nedostatkom v dedine je absencia kultúrneho strediska, kde by sa následne väčšina podujatí mohla organizovať. Zámerom obce bolo vybudovať amfiteáter, ktorý by bol súčasťou lyžiarskeho strediska *STREDCNICA*, ale problémom sú akcionári a majitelia pozemkov, na ktorých sa areál strediska nachádza. Mnohí majitelia nie sú akcionármi a pri organizovaní podujatí tak často dochádza k sporom. Niektorí sa dokonca o stav strediska nezaujímajú vôbec. Problémom obecnej supraštruktúry je aj gastronomický úsek. V minulosti situáciu dočasne vyriešilo múzeum prístavbou reštauračného zariadenia. V súčasnosti je cestovný ruch hlavným zamestnaním pre väčšinu obyvateľov Ždiaru. Kapacity lôžok však prevyšujú stravovacie možnosti. Nevýhodou existujúcich stravovacích zariadení sú aj krátke prevádzkové hodiny. Po 21:00 hodine sa návštevník cestovného ruchu už nemá kde stravovať. S tým súvisia aj problémy s doplnkovými službami. V stredisku cestovného ruchu má svoje limity aj všeobecná infraštruktúra. Obchody s potravinami sú v dedine otvorené v rovnakom čase a len do 18:00 hodiny. Pre návštevníkov Ždiaru nie sú vo večerných hodinách prítomné žiadne možnosti využívania voľného času. Absentuje tiež ubytovacie zariadenie, ktoré by ponúkalo vyššiu kategóriu s väčšou kapacitou lôžok. Najväčším ubytovacím zariadením v obci je Hotel Magura v Monkovej doline, ale pri organizovaní rozsiahlejšieho podujatia majú aj v ňom problémy s kapacitou. Slabou stránkou je nedostatočná marketingová propagácia. Obec využíva na propagovanie udalostí svoju webovú stránku, sociálne siete a regionálne, prevažne printové médiá. Celý koncept propagácie je orientovaný iba na úroveň regiónu.

So spomenutými slabými stránkami priamo súvisia príležitosti, ktorými by mohla obec zvýšiť svoju konkurencieschopnosť. Vybudovaním nového kultúrneho strediska by sa mohlo pomôcť k doplneniu kalendária podujatí počas celého roka. Pôvodný zámer vybudovať amfiteáter na lyžiarskom stredisku *STREDNICA* sa stretol s mnohými problémami pozemkového

charakteru. Doteraz sa ho preto nepodarilo vybudovať. Tento úmysel inicioval majiteľ lyžiarskeho strediska Bachledka Ski & Sun. Keďže lyžiarske stredisko je orientované najmä na účastníkov cestovného ruchu, vybudovanie amfiteátra by vytvorilo viac možností pre organizovanie podujatí v celom stredisku, ale aj pre obec samotnú. S vybudovaním kultúrneho objektu by vznikla príležitosť spolupráce lyžiarskeho strediska so samosprávou a v súvislosti s tým by bolo možné organizovať viac podujatí spojených s využívaním tradičnej kultúry – fašiangy na svahu, Veľká noc na svahu a pod. Práve tieto podujatia sú veľmi obľúbené u návštevníkov a konkrétne pre cieľovú skupinu rodín s deťmi, na ktorú sa orientuje aj samotné lyžiarske stredisko Bachledka Ski & Sun.

Ako bolo spomenuté, v Ždiari je slabou stránkou nedostatok stravovacích zariadení. Vo väčšine je ponúkaná skôr medzinárodná *moderná* kuchyňa. Aj počas podujatí, akými sú napríklad Goralské folklórne slávnosti, sa v stánkoch a ostatných stravovacích zariadeniach nepredáva nič lokálne – ždiarske, goralské alebo aspoň tradičné regionálne. Ponuka tradičných jedál by mohla pomôcť k zvýšeniu atraktivity podujatí, ktoré sú zamerané na miestny folklór. Tradičná gastronómia sa totiž v kontexte globalizácie stala fenoménom.

V súvislosti s potenciálom obce je rizikom uzatváranie sa miestnej komunity voči turistom, ktorí vytvárajú neodmysliteľnú položku ekonomických príjmov obce. Na jednej strane je cestovný ruch hlavným zdrojom príjmov pre väčšinu obyvateľov, ale na druhej miestni pôsobia stále pomerne uzavreté. Bránia sa akejkolvek transformácii kultúry, ale nevedia jej autentickú podobu v plnej miere využiť pre rozvoj cestovného ruchu. Problémom aj rizikom je slabá spolupráca občanov so samosprávou. Je veľmi ťažké tvrdiť, na ktorej „strane“ sú vybudované bariéry komunikácie. Isté je, že ak sa situácia neposunie správnym smerom, môže to zapríčiniť stagnáciu až degradáciu existujúceho potenciálu.

Tabuľka č. 4: SWOT analýza obce Ždiar a jej priliehajúcich lyžiarskych stredísk

Silné stránky – S (STRENGTHS)	Slabé stránky – W (WEAKNESSES)
Prítomnosť tradičnej kultúry – ľudový odev využívaný do súčasnosti v kontexte cestovného ruchu, <i>architektúra</i> .	Nedostatočné množstvo podujatí, ktoré by boli orientované na účastníka cestovného ruchu, nie len na miestnych obyvateľov.
Živá kultúra, bohaté ľudské zdroje, kultúrna infraštruktúra.	Slabá marketingová propagácia obce, ktorá je orientovaná skôr na regionálneho účastníka cestovného ruchu.
Infraštruktúra cestovného ruchu – lyžiarske strediská a niekoľko samostatných menších vlekov v obci.	Absencia kultúrneho domu alebo amfiteátra.
Prepojenie lyžiarskeho strediska Bachledka Ski & Sun s dvoma ďalšími poľskými subjektami.	Nedostatočné možnosti stravovania.
Medzinárodný projekt – <i>Chodník korunami stromov</i> (jediný na Slovensku).	Všeobecná infraštruktúra – slabé vybavenie obce – doplnkové služby najmä v mimosezónnom období.
Prírodný potenciál – Belianske Tatry, príležitosti pre turistiku.	
Kultúrny potenciál – nevyužitá príležitosť vychádzajúca z kultúrnych zdrojov.	
Príležitosti – O (OPPORTUNITIES)	Riziká – T (THREATS)
Výstavba amfiteátra, ktorý by slúžil počas roka na organizáciu väčšieho množstva podujatí, ktoré sú limitované práve z dôvodu absencie vhodných priestorov pre ich zorganizovanie. Amfiteáter by mal pribudnúť v lyžiarskom stredisku Bachledka Ski & Sun.	Absencia spolupráce miestneho obyvateľstva (samospráva, obyvateľstvo, podnikatelia v cestovnom ruchu).
Organizácia podujatí orientovaných na účastníkov cestovného ruchu.	Slabá zimná sezóna – málo snehových zrážok.
Zaradenie tradičnej kultúry do viacerých podujatí – najmä v rámci spolupráce s lyžiarskymi strediskami – fašiangy na svahu, otvorenie a zatvorenie sezóny prostredníctvom kultúrneho programu, večerné programy pre návštevníkov obce aj v letnom období.	Uzatváranie sa miestnej komunity voči turistom, ktorí vytvárajú neodmysliteľnú zložku ekonomických príjmov obce.
Zvýšenie marketingovej propagácie na viac ako regionálnej úrovni.	Neadekvátna cenová politika (ponuka a kvalita služieb nekorešponduje s ich cenou).
Posilnenie možností gastronómie a zaradenie tradičných receptov do ponuky.	Slabá spolupráca miestneho obyvateľstva a samosprávy.
	Noví obyvatelia a ich nezáujem o tradičnú kultúru.

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2021

Záver. Prírodné a kultúrne podmienky tvoriace primárnu ponuku cestovného ruchu zásadne ovplyvňujú konkurencieschopnosť cieľového miesta. V úspešných svetových destináciách sú tieto podmienky využívané rovnako. Vyspelé krajiny disponujú lepšími metódami ochrany, zušľachťovania a prezentácie kultúrneho dedičstva v synergii s cestovným ruchom. Starostlivosť o prírodné a kultúrne dedičstvo ovplyvňuje zachovávanie kultúrnej krajiny a kultúrnej identity, ktoré formujú „ducha miesta“. Správne koordinovaný prístup sa zásadne odráža aj na kvalite života lokálneho spoločenstva. Je pozoruhodné sledovať, že niektoré spoločenstvá dokázali odolávať vonkajším zásahom a vplyvom. Odolávali civilizačno-kultúrnym procesom a mnohé neprekonané výdobytky nemajú snahu nahrádzať modernými prvkami, ale naopak hľadajú ich uplatnenie v súčasnosti – aj v súvislosti s rozvojom cestovného ruchu. Takýto vývoj dokumentujeme hlavne v lokalitách, z ktorých sú dnes významné destinácie cestovného ruchu. Transformácia kultúry prebieha kontinuálne. Stojí však za pozornosť, do akej miery prebehla v spoločenstvách, kde je dnes rozpoznateľná tradičná kultúra, ktorá profiluje aj dnešnú podobu destinácií cestovného ruchu. Kultúrny cestovný ruch je jedným z najstarších a najdynamickejšie sa rozvíjajúcich druhov cestovania. Mnohé spoločenstvá na to prihliadajú a svoj rozvoj prispôbujú týmto trendom.

Literatúra a pramene:

- BENUŠKOVÁ, Z. a kol. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska. Prehľad charakteristických znakov*. Bratislava: SAV, 2005.
- KOLEKTÍV. *Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1998.
- KOLLÁROVÁ, Z. a kol. *Dedičstvo Goralov, Ždiar. Ždiar: Obec Ždiar*, 2013.
- KURPAŠOVÁ, L. *Pôsobenie cestovného ruchu na tradičnú kultúru v Ždiari*. In: *Kontexty kultúry a turizmu*. 2018. Nitra: UKF v Nitre, 2018.
- URBANOVÁ, L. – MICHALÍK, B. *Tradičná kultúra a jej využitie v cestovnom ruchu na príklade obce Ždiar*. *Studia Turistica*, 2018.

Internetové zdroje:

- BACHLEDKA Ski & Sun 2019. [online] 2019 [2019-04-05]. Dostupné na <http://zdiar.sk/bachledka-ski-sun/>.
- Chodník korunami stromov Bachledka. [online] 2019 [2019-02-03]. Dostupné na: <https://chodnikkorunamistromov.sk/o-chodniku/>.
- Lyžiarske stredisko SKI MONKOVA DOLINA. [online] 2018 [cit. 2019-05-03]. Dostupné na: <https://www.magurahotel.sk/sk/lyziarske-stredisko>.
- Múzeum Ždiarsky dom Ždiar. [online]. 2017 [cit. 2018-01-28]. Dostupné na: <http://www.muzeum.sk/?obj=muzeum&ix=mzdd>.
- Obec Ždiar – Lyžiarske strediská. [online] 2018 [cit. 2019-03-03]. Dostupné na: <http://zdiar.sk/navstevnik/lyziarske-strediska/>.
- Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry v Ždiari – Urbanisticko-historický výskum [online]

2008 – 2009. [cit. 2017-01-02]. Dostupné na: <https://www.pamiatky.sk/Content/ZASADY/Zdiar/0101-Zdiar-u-hi-vyskum.pdf>.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Ždiar na roky 2015-2022. [online] 2015 [cit. 2018-05-19]. Dostupné na: http://staryweb.zdiar.sk/images/stories/_schvalene_dokumenty/PHSR%202015-2022.pdf.

SKICENTRUM STREDNICA Ždiar, a.s. [online] 2017 [cit. 2019-02-01]. Dostupné na: <http://zdiar.sk/skicentrum-strednica/>.

Stredisko v krátkosti. [online] 2019 [cit. 2019-04-03]. Dostupné na: <https://skicentrumstrachan.sk/o-stredisku/>.

Ubytovanie. [online] 2018 [cit. 2018-01-30]. Dostupné na: <http://zdiar.sk/navstevnik/ubytovanie/>.

Zoznam informátorov:

- Doyle, Ivana. *Majiteľka ubytovacieho zariadenia Belianska Chata*, 2017
- Budzáková, Monika. *Múzeum – Ždiarsky dom*, 2017
- Burgerová, Katarína. *Riaditeľka OZ Spolok Goralského dedičstva*, 2017
- Jakubová, Kristína. *Marketingová koordinátorka strediska v Bachledovej doline*, 2020
- Michaláková, Blanka. *Obecný úrad – Rozvoj obce*, 2017
- Pavlíkovský, Emil (1972) – PAVLÍKOVSKÁ, Monika (1974). *Obyvatelia obce, vlekár/lanovkár na lyžiarskom stredisku Bachledka Ski & Sun*, 2018
- Pitoňák, Miroslav (1963). *Obyvateľ obce, zakladateľ súboru Ždiaranček, vlekár lyžiarskeho strediska Strednica a.s.*, 2018
- Šiška, Dušan. *Riaditeľ, Ski & Sun Bachledová dolina*, 2017
- Zoričáková, Magdaléna (1951). *Múzeum – Ždiarsky dom, bývala riaditeľka ZŠ, vedúca súboru Ždiaranček, zostavovateľka osnov regionálnej výchovy na ZŠ*, 2018

Kontakt:

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
ÚMKTKE, FF UKF
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mkurpas@ukf.sk

PhDr. Lucia Kurpašová, PhD.
Happy travel s.r.o.
Štúrova 1416/33
949 01 Nitra
E-mail: luciakurpasova@gmail.com

Cudzí jazyk v kontexte propagačných materiálov a lektorského výkladu pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry a múzeí ľudovej architektúry v prírode¹

Andrea Molnárová

Kľúčové slová: propagačné materiály, lektorský výklad, pamiatková rezervácia ľudovej architektúry, múzeum ľudovej architektúry v prírode, cudzí jazyk

Key words: promotional materials, lecturer's interpretation, monument reservation of folk architecture, museum of folk architecture in nature, foreign language

Abstract: Due to pandemic measures and general social development, the number of foreign tourists in Slovakia has been continuously decreasing over the past years. According to the data of the statistical office, their number for the summer season of 2022 is approximately at the level of two thirds of the pre-pandemic years. Although Slovakia has never been one of the most visited tourist countries, it can be expected that the increase in the cost of travel or the availability of services will change the preferences of visitors, they will

¹ Príspevok je výstupom grantovej úlohy KEGA 001UKF-4/2021 Tradičná kultúra regiónov Slovenska v cudzojazyčnom vzdelávaní dištančnou formou.

start to look for more affordable and remotely accessible locations and their number will gradually increase. Museums of folk architecture in nature and folk architecture monument reserves, which preserve elements of Slovak folk architecture with their unique concept, also have the potential for increased visitor numbers. It is therefore essential that information in these institutions should be available in other languages than just in Slovak. In our research, which was carried out with the support of the Kega project, we focused on examining the use of foreign language in these sites as well as the conditions and possibilities of lecturing in them. In the present paper we will present the results of our investigation, looking at the form of their presentation on the Internet, their accessibility, and the characteristics of their sites. We will then analyze the results of the field research itself, paying particular attention to the use of English and German in the form of lecturer interpretation, the existence of promotional materials or existing info tables. In the conclusion of the article, we will outline perspectives and possible solutions to the identified problems with the application of foreign languages.

Úvod. Vplyvom pandemických opatrení a celkového spoločenského vývoja po minulé roky kontinuálne klesal počet zahraničných turistov na Slovensku. Podľa údajov štatistického úradu je ich počet za letnú sezónu roku 2022 približne na úrovni dvoch tretín z predpandemických rokov. Hoci Slovensko nikdy nepatrilo medzi turisticky vyhľadávané krajiny, je možné očakávať, že zvýšením nákladov na cestovanie či dostupnosťou a kvalitou služieb sa budú preferencie návštevníkov meniť, začnú vyhľadávať cenovo a vzdialenostne dostupnejšie lokality. Potenciál zvýšenej návštevnosti majú aj múzeá ľudovej architektúry v prírode a pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry, ktoré svojou jedinečnou koncepciou uchovávajú tradičné staviteľstvo Slovenska. Preto je nevyhnutné, aby v týchto inštitúciách boli dostupné informácie aj v inom ako slovenskom jazyku. V našom výskume, ktorý bol realizovaný s podporou projektu Kega, sme sa zamerali na preskúmanie využívania cudzieho jazyka v týchto lokalitách, ako aj na podmienky a možnosti lektorského výkladu v nich. V predkladanom článku predstavíme výsledky nášho výskumu, pričom sa budeme venovať najmä forme ich prezentácie na internete, dostupnosti a charakteristickým ukazovateľom ich stránok. Následne zanalyzujeme výsledky samotného terénneho výskumu, pričom pozornosť budeme venovať najmä využitiu anglického a nemeckého jazyka formou lektorského výkladu, existencie propagačných materiálov či existujúcich informačných tabúl. V závere článku načrtujeme perspektívy a možné riešenia zistených problémov s aplikáciou cudzích jazykov.

Múzeá ľudovej architektúry v prírode a pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry. Slovensko napriek svojej relatívne malej rozlohe disponuje viacerými múzeami ľudovej architektúry v prírode a pamiatkovými rezerváciami ľudovej architektúry, ktoré reprezentujú geografické špecifiká tej

ktorej oblasti. Na Slovensku sa nachádza 10 skanzenov a 10 pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry. Ich vyššia koncentrácia je na severe a východe Slovenska. Vznik múzeí ľudovej architektúry je ovplyvnený vývojom, stavebným rozvojom a zmenou ekonomického smerovania krajiny po druhej svetovej vojne. Hlavnou myšlienkou a zámerom skanzenov bola snaha zachrániť aspoň časť tradičných obcí, ktoré zanikli pri výstavbe spoločensky významných stavieb. Historicky významné budovy boli z pôvodných miest prenesené a nanovo inštalované vo vybraných lokalitách. Pôvodný ráz obcí sa však novým usporiadaním objektov podarilo zachovať iba čiastočne. Múzeá v prírode sa zameriavajú na vedecky podloženú interpretáciu života ľudí v minulosti formou zhromažďovania, odborného spracovania, dokumentácie, konzervácie a sprístupňovania dokladov v historických súvislostiach vo voľnej prírode. Na Slovensku nie sú skanzeny samostatné právne subjekty, ale sú súčasťou iných múzeí.

Múzeá v prírode prezentujú tradičné staviteľstvo a architektúru. Časovo objekty pochádzajú prevažne z 19. a prvej polovice 20. storočia, len výnimočne sú staršie (ak nepočítame cirkevné objekty a šľachtické sídla). Objekty na vymedzenom priestore vytvárajú akúsi ideálnu rekonštrukciu dediny so zastúpením obydlí jednotlivých sociálnych štruktúr s ich hospodárskym zázemím a technickými, spoločenskými a cirkevnými objektmi (Kačírek, 2016: 96). Existujúce skanzeny v súčasnosti predstavujú ľudovú architektúru regiónu, a hoci sa nepodarilo naplniť všetky zámery na záchranu budov a vybudovanie skanzenov v ich plnom plánovanom rozsahu, predstavujú nevyčísliteľné bohatstvo krajiny.

Kým skanzeny sú pod správou VÚC, múzeí alebo miestnej samosprávy (pozri Tabuľka č. 1), majetkové pomery pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry nie sú takto jednoznačne definované. Zriaďovateľ skanzenu rozhoduje o koncepcii, smerovaní, ako aj o finančnej dotácii pre dané subjekty. Finančné zdroje jednotlivých skanzenov sú kryté z príjmov zo vstupného, ako aj z rôznych projektov, na ktorých participujú. V súčasnosti badať snahu jednotlivých múzeí ľudovej architektúry o prilákanie čo najširších vrstiev návštevníkov. Zaoberajú sa nielen expozičnou a muzeálnou činnosťou, ale vytvárajú podmienky na realizáciu mnohých podujatí s cieľom tematicky priblížiť návštevníkom život na dedine. Za týmto účelom sa podľa kalendária usporadúvajú podujatia. V jednotlivých skanzenoch sa konajú podujatia, ktoré približujú oslavy jednotlivých kalendárnych sviatkov, pričom medzi najsprofanovanejšie patria vianočné a veľkonočné slávnosti. Podujatia sú sprevádzané vystúpeniami miestnych folklórnych skupín a súborov. Počas vystúpení majú tak návštevníci možnosť nielen prezrieť si expozíciu jednotlivých skanzenov, ale zároveň sa naplnia aj edukatívny rozmer takejto návštevy.

Tabuľka č. 1: Skanzen a jeho zriaďovateľia

Názov skanzenu	Zriaďovateľ
Múzeum ukrajinskej kultúry Svidník	Slovenské národné múzeum
Múzeum oravskej dediny Zuberec	Obec Zuberec
Banské múzeum Banská Štiavnica	Ministerstvo životného prostredia
Múzeum kysuckej dediny Vychylovka	Žilinský samosprávny kraj
Slovenské poľnohospodárske múzeum Nitra	Výstavisko Agrokomplex
Skanzen Bardejovské kúpele	Prešovský samosprávny kraj
Lubovnianske múzeum Stará Lubovňa	Prešovský samosprávny kraj
Múzeum slovenskej dediny Martin	Slovenské národné múzeum
Múzeum lipťovskej dediny Pribylina	Žilinský samosprávny kraj

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Pamiatková rezervácia je podľa § 16 ods. 1 zákona NR SR č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu „územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť“. Súčasťou pamiatkovej rezervácie a zóny je ochranné pásmo definované ako „územie vymedzené na ochranu a usmernený rozvoj prostredia alebo okolia nehnuteľnej kultúrnej pamiatky“ (§ 18 zákona NR SR č. 49/2002). V pamiatkových rezerváciách ľudovej architektúry sú majiteľmi historicky významných objektov súkromné osoby, ktoré majú právo so svojím majetkom voľne disponovať. Údržba takýchto objektov je mimoriadne finančne náročná, ale zároveň existuje možnosť požiadať o štátnu finančnú dotáciu viazanú na dodržanie nariadení pamiatkového ústavu. Samotné pamiatkové rezervácie obsahujú viacero historicky významných objektov, ktoré sa nachádzajú na svojom pôvodnom mieste. Na rozdiel od skanzenov v pamiatkových rezerváciách nájdeme aj nové obydliá a samotné pamiatkové objekty sú súčasťou živej aglomerácie. Zabezpečovanie spoločnej propagácie takýchto objektov alebo organizácia podujatí nepodlieha správe VÚC alebo oblastných múzeí. O prezentáciu objektov sa starajú buď jednotliví majitelia, ako je to napr. v Sebechleboch-Staré Hory, alebo vznikajú rôzne občianske združenia s cieľom participácie na projektoch. Keďže pamiatkové rezervácie netvoria uzatvorené komplexy, ako je to v prípade skanzenov, nie sú vedené ani presné štatistiky návštevnosti. Pamiatkové rezervácie môžu turisti navštíviť bez obmedzení, pričom je však nevyhnutné rešpektovať súkromné vlastníctvo majiteľov a neoprávnené do objektov nevstupovať. Organizované podujatia v rámci pamiatkových rezervácií sú viazané na aktivity príslušnej obce, občianskeho združenia, resp. v mieste sa nachádzajúceho oblastného múzea, ako je to napr. vo Veľkých Levároch, kde podujatia organizuje miestne habánske múzeum spolu s obecným úradom.

Propagačné materiály v cudzom jazyku v skúmaných expozíciách. Propagačné materiály o vybraných lokalitách sprostredkujú základné informácie pre návštevníkov. Ich príprava si pritom vyžaduje dostatočné vedecké bádanie a sumarizáciu informácií. Pri cudzojazyčných textoch je ďalej nevyhnutné nájsť adekvátne cudzojazyčné výrazy, ale zároveň zachovať autenticitu východiskového textu.

Predmetom nášho terénneho výskumu bolo zistiť úroveň a rozsah takýchto materiálov vo vybraných pamiatkových rezerváciách a skanzenoch. Zisťovali sme pritom používanie cudzieho jazyka v nasledovných aspektoch: lektorský výklad, publikácie v cudzom jazyku, informačné materiály v samotných objektoch expozícií a existenciu cudzojazyčných sprievodných textov vo elektronickej forme. Počas terénneho výskumu realizovaného v rokoch 2021 a 2022 sme navštívili nasledujúce pamiatkové rezervácie (Plavecký Peter, Veľké Leváre, Brhlovce, Podbiel, Čičmany, Stará Hora – Sebechleby, Špania Dolina, Vlkolínec) a skanzeny (Skanzen Banská Štiavnica – Banské múzeum v prírode, Múzeum slovenskej dediny v Martine, Múzeum lipťovskej dediny v Pribyline, Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre, Múzeum kysuckej dediny v Novej Bystrici – Vychylovke, Skanzen oravskej dediny Zuberec – Brestová). Zvyšné expozície ľudovej architektúry sa nám z dôvodu organizačných zmien navštíviť nepodarilo, a preto sa pri ich analýze opierame iba o dostupné internetové zdroje a do ďalšej analýzy existencie propagačných materiálov a cudzojazyčných publikácií sme ich nezahrnuli. Počas návštev sme mali možnosť komunikovať so zodpovednými pracovníkmi, ktorí nám odpovedali na otázky ohľadom používania cudzích jazykov v praxi, ako aj poskytnúť hodnotný materiál vo forme propagačných materiálov a knižných publikácií. Z rozhovorov vyplynulo, že existencia cudzojazyčných publikácií, resp. cudzojazyčnej prezentácie je závislá od získaných finančných zdrojov, ako aj nastavenia správcov podniknúť v tomto smere zodpovedné kroky. V súčasnosti badať skôr snahu presunúť takéto texty do virtuálneho priestoru, a tak informácie sprístupniť širšej vrstve populácie. Situácia s propagačnými materiálmi a textami v cudzích jazykoch je podstatne lepšia v skanzenoch, kde najväčšiu frekvenciu vydávania propagačných materiálov zažili na začiatku 90. rokov minulého storočia. Financie na ich tlač získavali aj z rôznych fondov Európskej únie. Takto vzniknuté materiály sú dostupné v skanzenoch, pričom sa plánuje ich dotlač, avšak na nové publikácie chýbajú finančné prostriedky.

Lektorský výklad a propagačné materiály v cudzom jazyku v PREA. Spoločná prezentácia pamiatkových rezervácií má iné špecifiká ako je to v skanzenoch, keďže objekty sú v súkromnom vlastníctve a neexistuje spoločne dohodnutý postup. V prvom skúmanom atribúte, ktorým je lektorský výklad, sme zistili, že obce ho prioritne nezabezpečujú. Jeho existenciu sme zistili v pamiatkových rezerváciách Vlkolínec, Brhlovce, Stará Hora a Veľké Leváre. Lektorský výklad v PREA Vlkolínec zaisťuje turistická informačná

kancelária, ktorej zriaďovateľom je mesto Ružomberok. Ponúka primárne lektorský výklad v anglickom jazyku na základe predchádzajúcej objednávky. V Brhlovciach je zabezpečená lektorom Tekovského múzea, ktoré tu má expozíciu a týka sa prevádzania iba po nej. V súčasnosti je tiež nevyhnutné dohodnúť si lektora vopred. V Starých Horách sú lektorské výklady poskytované v miestnom súkromnom národopisnom múzeu v slovenskom jazyku, cudzojazyčná prezentácia je zabezpečená prostredníctvom videoprojekcie s titulkami v nemeckom, anglickom, maďarskom a čínskom jazyku. Vo Veľkých Levároch sprevádza vopred objednaných návštevníkov lektor po areáli múzea v nemeckom a anglickom jazyku. V ostatných navštívených obciach sme zistili, že v prípade zahraničných návštevníkov si lektora, resp. sprievodcu zabezpečujú návštevníci sami.

Druhým aspektom nášho výskumu boli publikácie o vybranej PRLA v cudzom jazyku. Zistili sme, že všetky nami skúmané lokality v minulosti mali propagačné materiály v cudzom jazyku, avšak v súčasnosti sa ich aktualizácia alebo dotlač z dôvodu vysokých finančných nákladov neplánuje. Tlač publikácií bola v minulosti financovaná prostredníctvom rôznych dotačných projektov Európskej únie. Vo veľkej miere v prostredí pamiatkových rezervácií záleží aj na angažovanosti starostov obcí. S pozitívnym príkladom sme sa stretli v obci Čičmany, kde starostka spolu s majiteľmi blízkeho ubytovacieho zariadenia pravidelne pripravuje propagačné materiály a reklamné texty, ktoré sú zverejnené v miestnych novinách. Ide však pritom prioritne o texty v slovenskom jazyku. Obec zahraničných návštevníkov víta, avšak nepripravuje pre nich žiadne mimoriadne zahraničné texty alebo akcie. Naopak v obciach Brhlovce a Podbiel nevyvíja ani miestne zastupiteľstvo, ani majitelia objektov žiadne kroky k propagácii pamiatkovej rezervácie.² Problémom nedostatočnej propagácie pamiatkových rezervácií a s ňou spojeným nedostatkom financií na tvorbu nových propagačných materiálov nielen v cudzom, ale aj v slovenskom jazyku je podľa starostky obce Čičmany, Bc. Ivety Michalikovej, poddimenzované financovanie z podielových daní, keďže počet reálnych, stálych obyvateľov obce neustále klesá a objekty sú využívané najmä na víkendové ubytovanie (Informátor č. 1).³

Zodpovedná pracovníčka obecného úradu obce Podbiel nám potvrdila, že v minulosti sa v obci realizovala inštalácia propagačných informačných panelov v slovenskom jazyku a boli vytvorené aj publikácie, ktorých dotlač však v súčasnosti nie je možná. Majitelia dreveníc záujem o propagáciu prezentujú iba sporadicky. Ako príklad súkromnej propagácie uviedla súkromného podnikateľa, ktorý ponúka splavovanie rieky na plti a má vytvorenú facebookovú

² O skalných obydlích je dostupná propagačná brožúra v slovenskom jazyku od A. Uhnáka pod názvom Skalné obydlia v Brhlovciach (2019), ktorú je možné si zakúpiť pri návšteve múzea.

³ Propagáciu PRLA Čičmany sme identifikovali iba v slovenskom jazyku, konkrétne išlo o propagačný materiál Rajeckej doliny, vydávaný za finančnej podpory MDV SR. Z európskeho fondu regionálneho rozvoja boli financované dve brožúry o obci Čičmany vydané v roku 2015.

stránku. V obci je aj etnografické múzeum. Vzniklo z iniciatívy miestneho farára, expozíciu tvoria darované predmety od miestnych občanov. Múzeum je prístupné po dohode (Informátor č. 2).

V obci Plavecký Peter, ktorá reprezentuje tradičnú architektúru západného Slovenska, sú snahy o propagáciu pamiatkovej rezervácie minimálne. Vo Veľkých Levároch sa o prezentáciu pamiatkovej rezervácie stará miestne múzeum. S propagáciou je spojené organizovanie viacerých podujatí, z ktorých najvýznamnejšie, spojené s habánskou kultúrou, je Habánsky hodový jarmok. Do Veľkých Levár v zvýšenej miere prichádzali turisti z Nemecka a Rakúska, ktorí sem chodia hľadať stopy svojich predkov Hutterov. Aj z tohto dôvodu je v múzeu dostupný propagačný materiál v nemeckom jazyku, ktorý je na požiadanie nemeckým turistom poskytnutý. V múzeu je tiež možné zakúpiť si viaceré publikácie v nemeckom jazyku, ktoré približujú život Habánov v obci. Ďalšou formou propagácie sú inštalácie informačných panelov v obci v slovenskom, nemeckom a anglickom jazyku, ktoré umožnia turistom individuálnu prehliadku obce.

Špecifické postavenie medzi pamiatkovými rezerváciami ľudovej kultúry sme identifikovali v Sebechleboch časť Stará Hora. Vínne pivnice ležiace západne od obce ponúkajú súbor 115 vínnych pivníc a domčekov hontianskeho typu. Pivnice, hajlochy, pochádzajú z 18. a 19. storočia. Pre návštevníkov sú prístupné iba exteriéry (Ondrejka, 2003: 245). Rezervácia sa nachádza mimo obce Sebechleby, preto si až na niekoľko novších stavieb zachovala svoj jedinečný ráz. Taktiež využíva blízkosť kúpeľného mesta Dudince. Kúpeľným hosťom ponúka aj možnosť atraktívnej návštevy tufových podzemných vínnych pivníc spojených s degustáciou a predajom vína. O propagáciu rezervácie sa stará tak miestne občianske združenie, ako aj samotná obec, ktorá v minulosti za podpory projektu Európskej únie vytvorila viacero propagačných materiálov, kníh, príručiek a DVD v štyroch jazykových mutáciách. Keďže miestna turistická informačná kancelária bola zatvorená, sú tieto propagačné materiály návštevníkovi nedostupné, avšak na požiadanie je možné zabezpečiť vstup do národopisného múzea obsahujúceho expozíciu tradičných krojov a inštaláciu dobovej izby.⁴

V Španej doline je dostupných viacero propagačných materiálov, avšak aj táto rezervácia sa postupne mení na chatovú oblasť a majitelia nie sú otvorení organizovaniu nových podujatí, ktoré zvýšia počty návštevníkov. Napriek tomu existuje v obci množstvo farebne pútavých publikácií. Zaujímavým projektom v tejto obci je aj otvorenie miestnej školy, kde si môžu deti vyskúšať

⁴ Občianske združenie Zlatá cesta vydalo v roku 2015 s podporou fondu na rozvoj vidieka súbor propagačných materiálov pod názvom Sprievodca regiónom. Tieto propagačné materiály tvoria: DVD, bedekre a propagačné brožúry v štyroch jazykoch (AJ, NJ, SJ, MJ). Brožúry, v ktorých nájdeme základné informácie, sú tematicky členené na: včeliu cestu, kúpeľníctvo, adrenalínové dobrodružstvo, múzea a galérie, vínnu cestu, stravovanie, Sebechleby a okolie. Bedekre predstavujú komplexnejšie informácie o všetkých obciach patriacich k OZ Zlatá cesta.

vyučovanie v 19. storočí a tiež sa viac dozvedieť o miestnej histórii baníctva. Na stránke tejto obce sme tiež našli dostupné online materiály, turistického sprievodcu po Španej doline, ktorý je zverejnený v nemeckej a anglickej jazykovej mutácii a ponúka návštevníkovi výber z viacerých zaujímavých turistických trás po okolí.⁵

Obec Vlkošinec je jednou z mála pamiatkových rezervácií, ktorej kolorit nie je narušený novodobými stavbami. O propagáciu sa stará mesto Ružomberok, ktoré tu prevádzkuje vlastnú informačnú kanceláriu.⁶ Mesto Ružomberok tiež ponúka viaceré publikácie v nemeckom a anglickom jazyku spolu s predajom upomienkových predmetov. Jednotná prezentácia obce nie je, objekty sa využívajú najmä na ubytovanie hostí, ktorí chcú zažiť jedinečnú atmosféru danej obce.

Tabuľka č. 2: Skúmané atribúty existencie cudzojazyčných textov

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry	Zabezpečený lektorský výklad/V jazyku	Cudzojazyčné propagačné materiály	Informačné tabule	Online texty v CJ
Veľké Leváre	Áno/NJ	Áno/NJ, ANJ	Áno/NJ, SJ	Nie
Plavecký Peter	Nie	Nie	Nie	Nie
Brhlovce	Áno/NJ, AJ	Áno	Áno/SJ	Nie
Podbiel	Nie	Áno/nedostupné	Áno/SJ	Nie
Čičmany	Nie	Áno	Áno	Nie
Stará Hora Sebechleby	Áno/NJ, MJ, AJ	Áno/NJ, MJ, AJ	Nie	Nie
Špania Dolina	Nie	Áno/NJ, AJ	Nie	Áno
Vlkošinec	Áno/AJ	Áno/AJ, NJ	Nie	Nie

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výskumu, 2022

Ako vyplýva z hore uvedenej tabuľky, najväčšie nedostatky sme identifikovali pri elektronickej prezentácii skúmaných pamiatkových rezervácií. Okrem Španej doliny nezverejnila ani jedna obec propagačný materiál o pamiatkovej rezervácii na oficiálnych stránkach obce. Propagačné materiály o pamiatkových rezerváciách vznikali najmä za podpory dotačných fondov Európskej únie. Ide prevažne o brožúry, turistických sprievodcov a bedekre, ktorých cieľom bolo zosumarizovať históriu pamiatkových rezervácií a ich okolia, ako

⁵ V obci Špania dolina sa o vydávanie propagačných materiálov stará aj OZ Herrengunt. Ich propagačným materiálom je brožúra od autorov A. Sitár a M. Kvietok pod názvom 10 years of Miner's Fraternity Herrengunt – Špania Dolina, ktorá popisuje činnosť a aktivity OZ a tiež prináša nájdené artefakty z baníckej minulosti obce. Z fondov regionálneho rozvoja boli financované aj ďalšie propagačné materiály: CD Špania Dolina, ako aj publikácia turistický sprievodca so súborným názvom *Špania dolina. Klenot Slovenska. Turistický sprievodca*.

⁶ Bezplatne si návštevník môže v TIK vyzdvihnúť propagačný leták o obci Vlkošinec, ktorý poskytuje základné informácie vo viacerých jazykoch, napr.: nemecký, francúzsky, ruský. K dispozícii je aj mapa obce s konkrétnym popisom najvýznamnejších objektov v slovenskom, poľskom, anglickom a nemeckom jazyku. Propagačné materiály sú vydané mestom Ružomberok.

aj navrhnuť možnosti trávenia voľného času aktívnou športovou formou, kde sme zaznamenali návrhy rôznych turistických trás. Publikácie tiež prinášali informácie o typických jedlách a nápojoch z danej oblasti spolu s návrhmi absolvovať vínnu cestu či iný kulinársky zážitok. Ak išlo o cudzojazyčné publikácie, tak ich preklad zabezpečovali prekladateľské agentúry. Najfrekvencovanejšie bolo použitie anglického jazyka. Pri starších publikáciách sme identifikovali nemecký, maďarský a poľský jazyk. Lektorský výklad v cudzom jazyku je zabezpečený iba v tých rezerváciách, kde sa nachádza expozícia múzea a je viazaný na predchádzajúce telefonické objednanie sprievodcu. V ostatných skúmaných lokalitách nie je zabezpečené žiadnou formou. Počas výskumu sme zistili, že vo viacerých rezerváciách ľudovej architektúry fungujú občianske združenia, napr. v Španej doline bratstvo Herrengunt, OZ Permon, v Sebechleboch – OZ Stará Hora-Sebechleby, OZ Vlkošinec, či Nový Dvor v Brhlovciach, avšak tieto propagáciu zabezpečujú individuálne, podľa vlastných priorít.

Lektorský výklad a propagačné materiály v cudzom jazyku v skúmaných skanzenoch. Návštevnosť skanzenov je vďaka evidencii lepšie identifikovateľná, avšak už niekoľko rokov sa neuvádza krajina, z ktorej cudzinci pochádzajú, preto nie sú presné štatistiky zahraničných návštevníkov a pri vyhodnotení sa do veľkej miery opierame o údaje zistené od pracovníkov skanzenov. Čo sa týka sezónnosti nie sú v nej medzi skanzenmi príliš veľké rozdiely. Skanzeny navštevuje najviac návštevníkov v letnom období júl – september a najmenej v zimnom období. V letnom období návštevníkov láka viac chodiť do prírody a navštevovať skanzeny, pretože je teplo a deti majú školské letné prázdniny (Švedová a kol, 2020: 73). Zvýšenú návštevnosť tiež podmieňuje dostupnosť skanzenu a jeho blízkosť k iným ponukám cestovného ruchu, napr. lyžiarskych, turistických centier, kúpeľných miest a pod. Pred pandémiou tvorili významný počet návštevníkov školské zájazdy, pre ktoré bol zabezpečovaný výklad v slovenskom jazyku. V prípade školských zájazdov sa výklad prispôsobuje detskému návštevníkovi. Cudzinci prichádzajú v menšom počte z rôznych krajín najmä počas letnej a zimnej turistickej sezóny. Často sa zúčastňujú aj organizovaných podujatí vo vianočnom alebo veľkonočnom období. Najpočetnejšími návštevníkmi sú Poliaci, Česi a Maďari. Počet návštevníkov z nemecky hovoriacich krajín v posledných rokoch klesá. Zastúpenie majú aj turisti z iných krajín ako napr. Holandsko, Veľká Británia, Japonsko či Izrael, ktorí však neprichádzajú v početných skupinách. Pre nich býva, v prípade potreby, lektorský výklad zabezpečovaný v anglickom jazyku. V rokoch 2021 – 2022 sa výrazne zvýšil počet ukrajinských návštevníkov. Pre zahraničných turistov ponúkajú skanzeny viaceré možnosti erudovanej prehliadky. Klasickým prístupom je zabezpečovanie lektorského výkladu vo viacerých cudzích jazykoch, ďalej zabezpečenie písomného výkladu v cudzom jazyku, či už vo forme popisov pred alebo na samotných expozíčných objektoch, alebo distribúcia brožúr v cieľových jazykoch pri vstupe

do skanzenu. Medzi novšie metódy výkladu môžeme zaradiť hlasový výklad vo forme audio sprievodcov. Prepojenie nových informačných technológií so sprievodcovskou činnosťou predstavuje využívanie QR kódov. Počas nášho terénneho výskumu sme sa zamerali na spôsoby lektorského výkladu v navštvívených expozíciách, ako aj na ďalšie nami skúmané atribúty, z ktorých sme vyvodili nasledovné závery uvedené spoločne s prihliadnutím na špecifiká jednotlivých skanzenov.

Prehliadku skanzenu je možné absolvovať spolu s lektorom alebo formou individuálnej prehliadky. Lektorské výklady boli v mnohých lokalitách z dôvodu pandémie zrušené, v období roku 2022 boli postupne obnovované. Lektor výklad zabezpečuje prioritne v slovenskom jazyku. Často sa stáva, že organizované skupiny majú vlastných sprievodcov, ktorí následne prekladajú do požadovaného cieľového jazyka. Všetky skúmané skanzeny vedú v prípade požiadavky zabezpečiť lektorský cudzojazyčný výklad. V posledných rokoch bol záujem najmä o výklad v anglickom jazyku. Záujem a potreba lektorovania v nemeckom jazyku kontinuálne klesá. Podobný pokles badať aj pri iných jazykoch. V prípade väčších organizovaných skupín prichádzajú návštevníci s vlastným sprievodcom, čo je tiež jeden z dôvodov poklesu záujmu o cudzojazyčný výklad. Ten je nevyhnutné si zaistiť vopred telefonicky alebo mailom. Druhým spôsobom návštevy skanzenu je individuálne absolvovanie prehliadky. Skanzeny sú na individuálnych zahraničných návštevníkov dostatočne pripravené a ponúkajú informačné knihy vo viacerých jazykových mutáciách. Tie sú dostupné pri vstupe a umožňujú návštevníkovi individuálny pohyb po areáli. Takáto forma výkladu je zaujímavá, avšak pre mnohých hostí neefektívna, zdĺhavá a neatraktívna. Podobnou formou prezentácie je sprostredkovanie výkladu pomocou audio-nahrávok. Ich existenciu sme identifikovali iba v Banskom múzeu v Banskej Štiavnici, avšak, ako sme sa dozvedeli od lektorov, už viacero rokov ju nevyužili. V iných skanzenoch možnosť audio-sprievodcu neponúkajú.

Druhým skúmaným aspektom boli propagačné materiály v cudzom jazyku vo forme kníh, brožúr alebo informačných nosičov umiestnených pred alebo na exponátoch. Tu je nevyhnutné poznamenať, že všetky nami oslovené skanzeny nimi disponujú v printovej forme na veľmi dobrej jazykovej úrovni. Ide však prevažne o staršie publikácie, ktoré by bolo potrebné redigovať alebo aktualizovať a obohatiť o nové informácie, resp. zatriktívniť ich formu. Preklad odborných textov zabezpečovali v minulosti lektori, avšak v súčasnosti sa prekladom poveruje prekladateľská agentúra, pričom sa predpokladá, že odbornú slovnú zásobu zvládnu na adekvátnej úrovni. Finančné prostriedky na tlač propagačných materiálov získavajú prevažne prostredníctvom projektových výziev či už Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, alebo Európskej únie. V múzeu liptovskej dediny v Pribyline sa pripravujú nové texty, ktoré by sa mali objaviť aj v anglickej jazykovej

mutácii. V iných lokalitách na uskutočnenie takéhoto zámeru chýbajú financie, alebo skanzen finančne prostriedky investuje radšej do iných oblastí. Môžeme teda konštatovať, že v skanzenoch sa dopredávajú pôvodné propagačné materiály a ich následná reedícia bude zabezpečovaná prostredníctvom dotlače na základe potrieb.⁷

Aj odborný výklad podlieha technologickým trendom a samotná prezentačná forma lektorov je v mnohých smeroch už zastaralá. V navštvívených skanzenoch sme identifikovali aj nové trendy prezentácie. Múzea ľudovej architektúry sa tiež snažia využívať moderné technológie a prezentácie posunúť do atraktívneho virtuálneho sveta. Na Slovensku je možné formou aplikácie absolvovať expozíciu Skanzenu v Zuberci a v Pribyline, zatiaľ však iba v slovenskom jazyku. Avšak napríklad v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke nebude projekt aplikácie realizovaný, aj napriek pozitívnemu nastaveniu vedenia, pretože v lokalite chýba akékoľvek sieťové pokrytie. Takáto forma prezentácie si vyžaduje vysoké vstupné náklady, ktoré nie sú dostupné pre všetky kultúrne inštitúcie a závisia aj od angažovanosti a ochoty zriaďovateľa na túto formu investície.

Keďže predpokladáme, že práve internet môže potenciálne osloviť najširšiu vrstvu návštevníkov, zamerali sme sa v našom prezentovanom prieskume na nasledovné oblasti: existencia vlastnej internetovej stránky a jej prípadné jazykové mutácie. Následne sme sledovali dostupnosť všetkých informácií v cudzom jazyku na stránke, ako aj prepojenie a aktivity múzeí na sociálnych sieťach. V nasledujúcej časti zhodnotíme výsledky dostupnosti cudzojazyčných informácií o skanzenoch prostredníctvom internetu.⁸

⁷ V priestoroch pokladne Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke sú k dispozícii v nemeckom jazyku z roku 1998 pod názvom Historische Spritzkehrenwaldbahn Nova Bystrica – Vychylovka. Aktuálna propagačná brožúra z roku 2021 nesie názov Železničky Žilinskej župy. S podporou Ministerstva kultúry boli v roku 2010 vydané brožúry v nemeckom, anglickom a slovenskom jazyku, ktoré prinášajú základné informácie o všetkých slovenských skanzenoch. V rámci projektu EU s názvom Ovčia vlna v minulosti a súčasnosti pre krásu a úžitok, vyšla dvojjazyčná, slovensko-poľská brožúra o Múzeu liptovskej dediny v Pribyline.

⁸ Pri hľadaní cudzojazyčných informácií o skanzenoch sme navštívili ich oficiálne stránky, ktorých adresy uvádzame ďalej <https://www.hradlubovna.sk>, <https://www.kysuckemuzeum.sk>, <http://www.muzeumbardajov.sk>, <https://www.muzeumhumenne.sk>, <https://www.muzeumbas.sk>, <https://liptovskemuzeum.sk>, <https://muzeum.zuberec.sk>, <https://www.skanzenmartin.sk>. Pri prieskume sme sledovali aktuálnosť údajov, jazykové mutácie a ich kompatibilitu so slovenskou verzou. Taktiež sme si všimli grafickú úpravu stránku a jej vizuálnu atraktivnosť.

Tabuľka č. 3: Prehľad aktivít skanzenov vo virtuálnom priestore

Skanzen	Vlastná internetová stránka	Jazykové mutácie stránky	Obsah cudzojazyčných mutácií stránok
Múzeum oravskej dediny Zuberec	áno	SJ, PL, AJ	základné info
Múzeum kysuckej dediny Vychylovka	áno	SJ	X
Slovenské poľnohospodárske múzeum	áno	SJ	X
Banské múzeum v prírode Banská Štiavnica	Spoločná stránka s ďalšími 8 expozíciami v BS	AJ	Základné info
Múzeum ľudovej architektúry Bardejov	áno	SJ	X
Skanzen Stará Ľubovňa	Spoločná stránka s hradom	AJ, PL, NJ, MJ, RJ	Všetky informácie jednotne
Múzeum slovenskej dediny Martin	áno	SJ	X
Múzeum ukrajinskej kultúry Svidník	nie	SJ	X
Múzeum liptovskej dediny Pribylina	áno	SJ, AJ, PJ	Základné info
Expozícia ľudovej architektúry a bývania v Humennom	áno	SJ	X

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Ako je z tabuľky evidentné, disponujú takmer všetky skanzeny vlastnými internetovými stránkami. Prekvapivo málo informácií je zverejnených o Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku, ktoré vlastnú stránku nemá. Z prieskumu sme ako najatraktívnejšiu a najaktuálnejšiu vyhodnotili stránku Skanzenu Stará Ľubovňa, ktorá je prezentovaná spolu s hradnou expozíciou. Konceptia stránky je pútavá, atraktívna, obsahuje aktuálne informácie o podujatiach, ako aj o samotnej expozícii. Taktiež má najviac jazykových mutácií, v anglickom, poľskom, nemeckom, maďarskom a ruskom jazyku, ktoré sú preložené komplexne a obsahujú všetky informácie. Cudzojazyčné mutácie internetových stránok sme tiež zaznamenali u ďalších troch skanzenov, pričom však informačne obsahujú iba základné informácie, ktoré nie sú aktualizované, prípadne aktualizovaná informácia je uvedená na anglickej stránke v slovenskom jazyku. Ako vizuálne atraktívne stránky hodnotíme stránky skanzenu v Zuberci, v Pribyline a vo Vychylovke. Okrem pútavého dizajnu obsahujú prehľadne usporiadané informácie, aktuálne kalendárium nadchádzajúcich udalostí, ako aj odkaz na možné aplikácie. Všetky skúmané skanzeny majú prezentáciu svojich expozícií na sociálnej sieti, pričom prevláda facebook. Touto formou sú zverejňované aktuálne informácie o podujatiach a akciách

v jednotlivých lokalitách, pričom umožňujú priamu interakciu verejnosti vo forme pridávania fotografií a komentárov. Obsah týchto stránok je koncipovaný v slovenskom jazyku, čo je vzhľadom na majoritnú časť návštevníkov pochopiteľné. Skanzeny na Slovensku sa podľa našich zistení prioritne orientujú na domácich návštevníkov. V slovenskom jazyku sú koncipované aj sprievodné podujatia, ktorých sa zúčastňujú aj zahraniční hostia, tí si však preklady alebo lektorský výklad musia zabezpečiť sami.

V ďalšej časti prieskumu nás zaujímala spoločná prezentácia informácií o skanzenoch a pamiatkových rezerváciách ľudovej architektúry Slovenska prostredníctvom internetu⁹. Práve internetové stránky slúžia turistom na prvotnú orientáciu pri návšteve cudzej krajiny. Okrem turisticky dobre známych lokalít často hľadajú menej sprofanované miesta. Prostredníctvom internetu sme skúmali dostupnosť informácií o skanzenoch a pamiatkových rezerváciách ľudovej architektúry Slovenska. Zistili sme, že jednotná stránka, ktorá by prinášala prehľad o nami skúmaných lokalitách neexistuje. V anglickej a nemeckej jazykovej mutácii sme našli viacero stránok, ktoré však nediferencovali skanzen od pamiatkovej rezervácie a zároveň zahŕňali aj miesta, ktoré pamiatkovými rezerváciami či skanzenmi nie sú. Stránky v nemeckom či anglickom jazyku ponúkajú zmes rôznych foriem ubytovania blízko pamiatkových rezervácií. Na stránke www.travelguide.sk je ako skanzen uvedený aj Bojnický dvor, či Nestville park. Taktiež sme nenašli jednotnú prezentáciu ani na stránke tripadvisor, ktorú cestovatelia radi pri plánovaní ciest využívajú. Ako podstatne erudovanejšiu a informačne hodnotnú stránku vnímame www.slovakia.travel.sk, ktorej spravovateľom a prevádzkovateľom je Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Návštevník tu nájde prehľadné informácie o kultúre, gastronómii, pamiatkach a jedinečnosti Slovenska. Zvláštna sekcia sa venuje popisu skanzenov a pamiatkových rezervácií. Stránka je okrem anglickej a nemeckej verzie dostupná v maďarčine, poľštine, ruštine či čínštine. Celkovo však dostupnosť informácií o pamiatkových rezerváciách a múzeách ľudovej architektúry v prírode môžeme hodnotiť ako nedostatočnú.

Záver. Múzeá ľudovej architektúry v prírode, ako aj pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry majú potenciál na prilákanie zahraničných turistov. Ich prínosom je atraktívne prostredie, predstavenie vidieckej architektúry, ako aj to, že nie sú sprofanované a turistami masívne preplnené. Väčšiu perspektívu na rozvoj cestovného ruchu vidíme práve v skanzenoch, pretože v pamiatkových rezerváciách v dôsledku vlastníckych vzťahov sú intencie na propagáciu chránených objektov rôzne. Niektoré pamiatkové rezervácie tiež stavebným

⁹ Za týmto účelom sme preskúmali viaceré stránky v nemeckom a anglickom jazyku a následne sme vyčlenili nasledovné stránky www.tripadvisor.de, www.travelguide.sk a www.slovakiatravel.de, aby sme poukázali na rozdielnosť prezentácie informácií o skanzenoch a pamiatkových rezerváciách Slovenska.

rozvojom obcí strácajú jedinečný charakter a nedostatok ďalších atraktivít v okolí nemotivuje návštevníkov k dlhšej návšteve. Skanzeny však majú potenciál na zachovanie nielen tradičných sídiel vidieckeho obyvateľstva, ale rôznymi sprievodnými podujatiami a atmosférou lokality ponúkajú návštevníkom neopakovateľný zážitok. Perspektívou k ďalšej propagácii by mohlo byť vytvorenie spoločnej platformy vo viacerých cudzojazyčných mutáciách, kde by si potenciálny návštevník vedel zistiť všetky dôležité informácie. Zistili sme, že väčšina skanzenov disponuje vlastnou internetovou stránkou, avšak mnohokrát sú na nej informácie iba v slovenskom jazyku, ktoré nie sú dostatočne aktualizované. Aj tento priestor by mohol byť využitý pre cudzojazyčnú propagáciu, čo si však vyžaduje dostatočnú jazykovú pripravenosť odborných pracovníkov týchto kultúrnych inštitúcií. Z našich zistení tiež vyplýva, že existencia cudzojazyčných propagačných materiálov tak v skanzenoch, ako aj v pamiatkových rezerváciách je výrazne ovplyvnená finančnou situáciou a skúmané lokality radšej investujú získané financie do iných oblastí. Dostupné propagačné materiály sú na veľmi dobrej jazykovej úrovni a boli vypracované buď lektormi, alebo poverenými prekladateľmi. Ako vyplynulo aj z rozhovorov s pracovníkmi jednotlivých skanzenov, je cudzojazyčná pripravenosť budúcich absolventov odborov kultúry veľmi dôležitá. Práve tu vidíme opodstatnenie vytvorenia e-learningového kurzu v anglickej a nemeckej jazykovej mutácii, ktorý si kladie za cieľ rozšírenie odbornej slovnej zásoby v oblasti tradičnej kultúry v cudzom jazyku. Zamýšľaný kurz bude reflektovať vybrané témy tradičnej kultúry, pričom získané cudzojazyčné materiály využijeme pri hľadaní správnych ekvivalentov výrazov, ktoré nie sú obsahom aktívnej každodennej slovnej zásoby v cudzom jazyku. E-learningový kurz bude rozdelený do jednotlivých modulov a umožní frekventantom samostatný postup pri osvojovaní si odbornej slovnej zásoby.

Literatúra a pramene:

- KAČÍREK, L.: *Kultúrne dedičstvo Slovenska*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z. 2016.
- KOLEKTÍV AUTOROV.: *Špania dolina. Klenot Slovenska. Turistický sprievodca*. 2013. Banská Bystrica: Aprint. 2013.
- ONDREJKA, K.: *Malý lexikón ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: MAPA Slovakia, 2003.
- SITÁR, A. – KVIETOK, M.: *10 years of Miner's Fraternity Herrengrund – Špania Dolina*, B. Bystrica. 2015.
- ŠVEDOVÁ, M – VARGOVÁ, T.D. – JUSKOVÁ, M.: *Komparatívna analýza návštevnosti a koncentrácia múzeí v prírode na území Slovenska*. In: *Mladá veda*. Číslo 2, ročník 8., 2020. ISSN 1339-3189. S 63 – 80.
- Zákon č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu.
- UHNÁK, A.: *Skalné obydlia v Brhlovciach*. Levice: Tekovské múzeum. 2019. ktorú je možné si zakúpiť pri návšteve Múzea.

Informátori:

Informátor č. 1: Bc. Michalíková I., starostka obce Čičmany, rozhovor realizovaný 14. 03. 2022, Čičmany

Informátor č. 2: Mgr. Korčušková P., referentka OU Podbiel, rozhovor realizovaný 15. 03. 2022, Podbiel

Kontakt:

PaedDr. Andrea Molnárová, PhD.
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: amolnarova@ukf.sk

Amerikanizácia a mladí ľudia na Slovensku¹

Ján Válek

Kľúčové slová: amerikanizácia, slovenská kultúra, mladí ľudia, kultúrny vplyv, vnímanie amerikanizácie

Key words: Americanization, Slovak culture, young people, cultural influence, perception of Americanization

Abstract: New cultural patterns are in any nation accepted mainly by young people, who are in greatest scale open to new cultures due to the forming of their own individuality and culture. That is the main reason, why our paper is focused on assessing the extent and perception of American culture, which is nowadays one of the most influential and most widespread in the world, in the life of young people in Slovakia. We focused on popular culture, which has the tendency to be mostly influenced by USA. We also point out some of the trends, how do the locality, age, municipality size and field of study of respondents affects the results.

Úvod. Americká kultúra a najmä jej populárna zložka patrí v súčasnosti k tým najrozšírenejším a najvplyvnejším na svete. Platí to hlavne v kapitalistických krajinách hlásiacim sa k euroamerickým hodnotám, medzi ktoré patrí aj Slovensko. Nové kultúrne vplyvy sa dostávajú do domácej kultúry rôznymi spôsobmi, no ich najčastejšími prijímateľmi sú hlavne mladí ľudia, ktorí stále prechádzajú akýmsi kultúrnym vývojom, počas ktorého si vytvárajú vlastnú

¹ Výskum a štúdiá boli realizované s podporou Univerzitnej grantovej agentúry na základe projektu UGA Americká kultúrna expanzia v súčasnej slovenskej kultúre s registračným číslom I/10/2022.

identitu a kultúru. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli v predkladanej štúdii analyzovať práve túto súčasť slovenského obyvateľstva.

Hlavným cieľom príspevku je zhodnotiť mieru amerikanizácie života mladých ľudí na Slovensku a ich postoj k tomuto javu a samotnej americkej kultúre. Doplnkovým cieľom je poukázať na rozdiely, ktoré v jednotlivých oblastiach môžu vyvstať na základe rôznej diverzifikácie respondentov. Tým načrtujeme aj vývojové trendy, ktoré sa momentálne na Slovensku uplatňujú a majú potenciál pokračovať aj v budúcnosti.

Teoretická časť príspevku je metodologicky založená najmä na heuristike. Doplnená je o analýzu dostupných zdrojov, selekciu relevantných a najpodstatnejších informácií, dedukciu uchopiteľných definícií a komparáciu s viacerými autormi. Hlavnú časť príspevku, sociologický výskum, sme vypracovali na základe dotazníkového prieskumu, ktorého hlavným zameraním bolo zistiť, do akej miery prevažujú v životoch mladých ľudí na Slovensku americké kultúrne produkty, ako túto kultúru vnímajú a aké postoje voči nej prevládajú. Výsledky sme tiež analyzovali na základe rôznych ukazovateľov, konkrétne podľa miesta bydliska, veku, veľkosti sídla a oblasti vzdelania, aby sme porovnali, či majú niektoré z týchto faktorov vplyv na mieru alebo vnímanie amerikanizácie v ich životoch. Tie sme následne pre zjednodušenie prehľadnosti spracovali pomocou matematicko-štatistickej metódy do grafov.

Amerikanizácia. Pojem amerikanizácia sa prvýkrát v odbornej literatúre objavil v 30. rokoch 19. storočia vo Veľkej Británii, odkiaľ sa ďalej rozšíril aj do ostatných európskych krajín. Tento výraz sa používa často najmä v anglofónnej literatúre, no označovať môže viacero skutočností. V USA amerikanizácia znamenala široké sociálne a politické hnutie aktívne od 80. rokov 19. storočia do 20. rokov 20. storočia, ktoré si za cieľ dávalo rýchlu asimiláciu európskych imigrantov prichádzajúcich do Ameriky. Toto amerikanizačné hnutie bolo odpoveďou na strach vyvolaný príchodom veľkého počtu imigrantov v 80. rokoch 19. storočia a postupom času získalo nádych križiackych výprav. Súčasťou boli podniky, organizácie aj vládne agentúry poskytujúce intenzívne kurzy americkej histórie, práva, hodnôt a anglického jazyka (Bonin – de Goey, 2009).

Vo všeobecnejšej a viac využívannej rovine amerikanizácia popisuje difúziu amerických ideí a produktov do ostatných častí sveta. Tento proces predpokladá ochotu druhých prijať tieto hodnoty bez odporu, čím sa čoskoro stanú „podobnejší Američanom“. Niektorí tvrdia, že kupovanie amerických produktov je rovnaké ako prijímanie amerických hodnôt, no v skutočnosti je tento jav oveľa komplexnejší. Amerikanizácia nie je limitovaná iba na ekonomickú stránku napriek tomu, že patrí medzi jej najdôležitejšie časti. Ako tvrdí Pells (1998), amerikanizácia ovplyvnila aj tradičný rodinný spôsob života, vzťahy medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi a tiež názory na prácu, príjem či konzumizmus.

Amerikanizáciu môžeme vnímať ako kvázi podmnožinu kultúrneho imperialismu zameranú na jeho fungovanie v podaní Spojených štátov. Preto je potrebné chápať aspoň základné významy tohto pojmu. Samotný výraz nemá v odbornom prostredí dlhú históriu. Začal sa používať koncom 60. rokov minulého storočia a odvtedy vzniklo viacero jeho definícií. Mattlerad tvrdí, že imperialisti málokedy uznávajú existenciu takejto formy agresie a v prípade, že áno, nikdy nie z ich vlastnej strany, preto sa pri snahách o jeho jasné vymedzenie stretávame s problémami. Jedným môže byť aj fakt, že odkazuje na širokú škálu podobných fenoménov. Kvôli tomu je nepravdepodobné, že by jediná definícia dokázala uchopiť každý aspekt, na ktorý odkazuje (Mattlerad, 1979).

Pre príklad môžeme uviesť definíciu kultúrneho imperialismu podľa Bullocka a Stallybrassa: „...využívanie politickej a ekonomickej sily na vyzdvihovanie a rozširovanie hodnôt a tradícií zahraničnej kultúry na úkor miestnej kultúry“ (1977: 303). Na základe tejto definície by sme mohli tvrdiť, že kultúrny imperialismus je založený na princípe šírenia a vyzdvihovania hodnôt a morálky a že ekonomická sila je v pozícii nástroja. Na druhú stranu definícia kultúrneho imperialismu od Barkera tvrdí, že „import pomocných foriem kultúry podnecuje a napomáha procesu imperialistickej kontroly“ (1989: 292). V tomto prípade je teda v centre záujmu politická a ekonomická moc a kultúra je len prostriedkom na dosiahnutie jej dominancie, čo je v priamom protiklade k definícii Bullocka a Stallybrassa.

Napriek tomu, že tieto definície sú protichodné, obidve majú svoj podiel pravdy na celkovom pochopení tohto fenoménu. Avšak kvôli jeho rozsiahlosti a kontroverznosti je extrémne náročné vyprodukovať uspokojujúcu definíciu, ktorá by pokrývala aspoň dostatočne širokú časť tejto problematiky. Z tohto dôvodu bude lepšie pochopiť tento jav na základe kontextu, v ktorom sa používa. V prvom rade budeme musieť pochopiť kontexty jednotlivých pojmov kultúra a imperialismus.

Pri pojme imperialismus prevládajú dva hlavné myšlienkové prúdy jeho chápania. Prvý vznikol v priebehu 19. storočia a odkazuje primárne na koloniálnu vládu Anglicka, druhé chápanie sa vyvinulo na začiatku 20. storočia a pozornosť upriamuje na sovietsku nadvládu. Zatiaľ čo prvý prípad „amerického imperialismu“ kladie dôraz na ekonomickú dominanciu spojenú s globálnym dosahom kapitalizmu, avšak bez politickej formy kolonializmu, „sovietsky imperialismus“ sa naopak spája s politickou nadvládou nad satelitmi Sovietskeho zväzu vo východnom bloku. Týmto pojmom vieme teda popísať praktiky dvoch najprotichodnejších politicko-ekonomických systémov svojej doby. Preto imperialismus, „rovnako ako iné pojmy odkazujúce na fundamentálne sociálne a politické konflikty, nemôže byť sémanticky zredukovaný na jediný plnohodnotný význam. Významné historické a súčasné variácie jeho významu poukazujú na skutočné procesy, ktoré musia byť študované vo svojich vlastných podmienkach“ (Williams, 1983: 160).

Rovnaký problém nachádzame v prípade slova kultúra, ktoré Williams považuje za jedno z najkomplikovanejších slov. Túto komplexnosť dokazujú aj Kluckhohn a Kroeber, ktorí zozbierali vyše 150 definícií tohto pojmu len z anglických a amerických zdrojov. Tie definície, ktoré sa pokúšajú zachytiť jej celkovú podstatu, ako napríklad definícia E. B. Tylora alebo delegátov UNESCO zo Svetovej konferencie o kultúrnej politike, majú tendenciu dospieť k záverom, že „môže skutočne byť považovaná za život samotný“ (UNESCO 1982: 8). Pokúšať sa definovať kultúru takýmto všeobecne akceptovateľným všeponímajúcim spôsobom však vedie k takému stupňu generalizácie, že sa táto definícia pre naše potreby stáva prakticky nepoužiteľnou. Preto sa väčšina definícií zameriava iba na určitý aspekt tohto pojmu, ktorý kladie do opozície k ostatným súčastiam života. Rovnako ako sa kultúrny imperializmus kladie do protikladu k politickému či ekonomickému imperializmu (Tomlinson, 1991). Preto nie je potrebné pochopiť čo kultúra je, ale ako je v súčasnosti vnímaná. Williams identifikuje tri aktívne kategórie používania:

1. ako popis všeobecného procesu intelektuálneho, spirituálneho a estetického vývoja;
2. ako popis špecifického spôsobu života či už obdobia, skupiny alebo ľudstva vo všeobecnosti;
3. ako referencia na výtvary a praktiky intelektuálnej a predovšetkým estetickej aktivity.

Pri ponímaní kultúrneho imperializmu prevažujú druhé a tretie chápanie. Druhé chápanie navodzuje ideu všeobecnosti, avšak v tomto prípade je dôležité slovo „špecifického“, ktoré odkazuje na možnosť vyčlenenia konkrétnej skupiny ľudí a ich kultúry z globálneho celku. Tretie chápanie je v každodennom všeobecnom ponímaní kultúry pravdepodobne najrozšírenejšie. Toto chápanie skresáva tento komplexný celok do zvládnuteľných proporcií. Pre väčšinu ľudí kultúra znamená hudbu, literatúru, filmy, sochárstvo, maliarstvo či divadlo (Williams, 1983).

V kontexte kultúrneho imperializmu sa kultúra najčastejšie chápe ako istý prienik medzi týmito dvomi chápaniami. K forme „vyskej kultúry“ sú pridružené aj populárna kultúra a masmédiá, a teda za kultúru môžeme považovať „príznačné praktiky spoločnosti od jazyka cez umenie a literatúru, filozofiu a žurnalistiku po módu a reklamu“ (Williams 1981: 11).

Vo svetle týchto poznatkov budeme pre naše potreby chápať kultúrny imperializmus ako komplexnú kombinovanú snahu špecifickej skupiny ľudstva o politickú, ekonomickú a kultúrnu nadvládu nad a prostredníctvom kultúry chápanej ako príznačné praktiky spoločnosti. Na základe týchto informácií sme sa zaoberali skúmaním, aký silný je kultúrny imperializmus USA, a teda nakoľko amerikanizovaný kultúrny život vedú mladí ľudia na Slovensku.

Z neho sme vybrali už spomínané časti ako populárnu kultúru (kinematografia, hudba) či jazyk.

Metodika výskumu. Výskum bol realizovaný pomocou dotazníkového prieskumu prostredníctvom platformy Google Forms. Odpovede boli získavané v časovom rozmedzí od 22. augusta do 11. septembra 2022. Dotazník bol zdieľaný pomocou sociálnych sietí. Celkový počet zozbieraných odpovedí je 186. Otázky boli tematicky rozdelené do troch sekcií a zamerané na mladých ľudí vo veku do 30 rokov bývajúcich na území Slovenska. Prvá sekcia otázok zbierala demografické ukazovatele potrebné na diverzifikáciu odpovedí pri ich analýze. Zisťovali sme vek, odbor vzdelania, miesto trvalého bydliska a veľkosť sídla trvalého bydliska respondentov. Na základe týchto kategórií porovnávame odpovede na ďalšie dve oblasti otázok. Pozornosť venujeme len tým kategóriám a výsledkom, ktoré sa vo výraznejšej miere odchyľujú od celkového priemeru. V prípade malých odchýlok uvádzame iba celkové výsledky alebo prevažujúce trendy.

Druhá oblasť otázok dotazníka bola zameraná na mieru amerikanizácie života mladých ľudí na Slovensku. Išlo predovšetkým o populárnu kultúru (kinematografiu, hudbu), sociálne siete a jazyk, kde sme zisťovali, aký je pôvod kultúrnych produktov, ktoré mladí najviac konzumujú. Otázky boli polouzavreté s možnosťou výberu odpovede, prípadne dopísania vlastnej. V prípade anglických výrazov sme využili výber na škále, s možnosťami neviem, čo výraz znamená; viem, čo slovo znamená, ale nepoužívam ho; párkrát som toto slovo použil; niekedy toto slovo používam; používam toto slovo často a používam takmer každý deň v bežnej konverzácii.

Tretia časť bola zameraná na vnímanie amerikanizácie slovenskej kultúry touto skupinou ľudí. Respondentom boli ponúknuté viaceré tvrdenia, pri ktorých mali na škále zvoliť možnosť, nakoľko sa s tvrdením stotožňujú, pričom 0 znamenala nestotožňujem sa vôbec a 5 stotožňujem sa úplne. Hodnoty 1, 2 teda predstavujú skôr nesúhlas a hodnoty 3, 4 prevažne súhlasný postoj. Výsledky ponúkame len z niektorých tvrdení, ktoré poukazujú na trendy a celkový postoj a nie sú príliš rozporuplné.

Štruktúru respondentov definujeme na základe štyroch kategorizačných znakov. Vzhľadom na miesto bydliska sa dotazníka zúčastnilo 85 respondentov zo západného Slovenska, 85 zo stredného Slovenska a 16 z východného. Podľa veku sme respondentov rozdelili do troch skupín, a to vo veku od 15 do 20 rokov (23 účastníkov), od 20 do 25 rokov (89 účastníkov) a 25 až 30 rokov (74 účastníkov). Z hľadiska veľkosti sídla trvalého bydliska respondentov tvorí 60 obyvateľov obcí do 5000 obyvateľov, 64 obyvateľov sídel s veľkosťou od 5000 do 20 000, 27 respondentov býva v mestách s 20 000 až 50 000 obyvateľmi a 35 účastníkov žije v sídlach s viac ako 50 000 obyvateľmi. Poslednou kategóriou je oblasť vzdelania, kde sme účastníkov dotazníka rozdelili tiež do štyroch skupín. Humanitnými vedami sa zaoberá 89 respondentov, spoločenskými 55, prírodovednými 26 a technickými 16.

Miera amerikanizácie života mladých ľudí na Slovensku. V tejto kapitole ponúkame výsledky výskumu týkajúceho sa miery, nakoľko amerikanizované sú vybrané oblasti kultúry mladých ľudí na Slovensku. Prvou skúmanou oblasťou bola filmová a seriálová tvorba. Zisťovali sme preferovanú platformu na sledovanie, pôvod väčšiny sledovaných kinematografických produktov a preferencie pri ich výbere. Zamerali sme sa hlavne na porovnanie americkej a slovenskej tvorby, no na výber bola aj tvorba iných krajín.

V prvej otázke sme sa respondentov pýtali, kde najčastejšie sledujú filmy alebo seriály. Najsilnejšie zastúpenie získala platforma Netflix, ktorú najčastejšie sleduje 42,5 % respondentov. Neplatené streamovacie stránky, tzv. pirátske, sleduje 33,9 % respondentov, televíziu a archívy televízií (vrátane Voyo) uprednostňuje 11,8 % a platformy HBO Max a Disney+ sleduje zhodne 5,9 %. Ak by sme chceli z ekonomickej stránky porovnať slovenské (televízie a ich archívy) a americké platformy (Netflix, HBO Max a Disney+), pričom neplatené stránky nebudeme brať do úvahy, výrazne prevláda obľúbenosť tých amerických, až 79 %.

Graf č. 1: Najčastejšie využívané platformy na sledovanie filmov a seriálov

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Z geografického hľadiska môžeme pri tejto otázke pozorovať, že zatiaľ čo v prípade televízie sú rozdiely minimálne, pri streamingových službách je výraznejšia prevaha platených služieb na západnom Slovensku. Na východnom Slovensku má tieto služby predplatených 50 % respondentov, na strednom Slovensku 45 %, no na západnom Slovensku až 65 %.

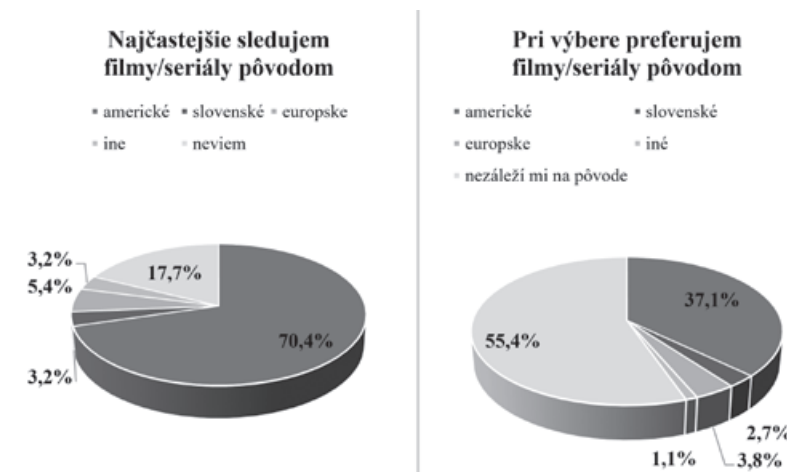
Pri porovnaní vekových skupín je zjavné, že u mladších ľudí prevláda sledovanie neplatených stránok, zatiaľ čo s pribúdajúcim vekom sa zvyšuje pomer predplatiteľov. Vo vekovej skupine 15 – 20 až 56 % odpovedí označilo neplatené stránky, v skupine 20 – 25 rokov 34 % a v skupine 25 – 30 iba 26 %. Naopak platené služby využíva v prvej skupine 26 % respondentov a v druhej a tretej skupine zhodne 58 %. Súvisí to pravdepodobne najmä s vyššou mierou finančnej nezávislosti u starších vekových skupín.

Veľkosť sídla v tejto otázke nepoukázala na výraznejšie trendy. Jediným, aj keď nie až natoľko výrazným, je stúpajúca tendencia predplatiteľov streamovacích služieb v mestách nad 50 000 obyvateľov. Diverzifikácia odpovedí na základe vzdelania tiež nepoukázala na markantnejšie rozdiely. Najvyššie zastúpenie televízie vykazujú technické vedy, platené streamovacie služby najčastejšie uvádzali respondenti s humanitným vzdelaním.

Druhou otázkou sme zisťovali, pôvodom aké filmy a seriály respondenti najčastejšie sledujú. Jednoznačne najčastejšou odpoveďou boli pôvodom americké filmy so zastúpením 70,4 %. Slovenské filmy sleduje najčastejšie len 3,2 % respondentov, čoho dôvodom môže byť neporovnateľne nižšia kvantita slovenskej produkcie. Európsku produkciu najčastejšie sleduje 5,4 %, inú svetovú tvorbu (napr. Kórea alebo Južná Amerika) 3,2 % a 17,7 % respondentov uviedlo, že nevie určiť, odkiaľ pochádzajú filmy a seriály, ktoré sledujú. Tretia otázka bola úzko spätá s predchádzajúcou, zamerali sme sa na to, ktoré filmy a seriály respondenti vedome uprednostňujú pri výbere. V tomto prípade uviedlo americkú produkciu už iba 37,1 %. Slovenskú tvorbu uprednostňuje 2,7 %, európsku 3,8 % a inú svetovú tvorbu 1,1 %. Najväčšia časť odpovedí, 55,4 %, sa priklonila k možnosti, že im na pôvode filmu nezáleží.

Napriek tomu, že vedomé preferencie americkej tvorby nie sú až také výrazné, jej dominancia v kinematografickej tvorbe konzumovanej mladými ľuďmi na Slovensku je markantná. Dôvodov môže byť niekoľko, napríklad jednoznačná kvantitatívna dominancia nad domácou slovenskou tvorbou, kultúrna transparentnosť amerických produktov široká dostupnosť a mnohé iné, čo si však zaslúži osobitný výskum (bližšie pozri Válek, 2021).

Graf č. 2 a 3: Pôvodom najsledovanejšie filmy a seriály a Preferovaný pôvod filmov a seriálov

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Pri týchto dvoch otázkach sa opäť stredné Slovensko javí ako najmenej amerikanizované. V druhej otázke uviedlo pôvodom americké filmy 62 % respondentov a v tretej iba 32 %. Najviac respondentov – 77 %, sleduje americké filmy na západnom Slovensku a tiež si ich tam najviac aj vedome vyberajú, 42 %.

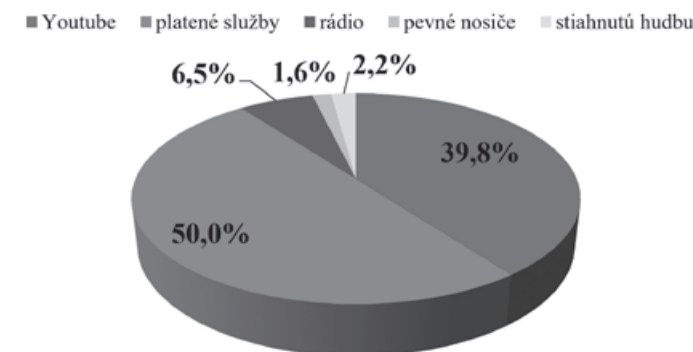
Z hľadiska veku môžeme pozorovať ustupujúci záujem o domácu tvorbu medzi mladšími ročníkmi. Zatiaľ čo 5 % 25 – 30-ročných sleduje najviac slovenské filmy, v kategórii 20 – 25 sú to už len 2 %, a vo veku 15 – 20 rokov neuviedol túto odpoveď ani jeden respondent. Sledovanie americkej produkcie rastie od 66 % pri najstaršej skupine, cez 72 % až po 78 % pri najmladších. Pri výbere však najčastejšie po americkej tvorbe siahajú príslušníci kategórie 20 – 25 rokov. Opäť tu pozorujeme absolútny nezáujem najmladšej skupiny o slovenskú tvorbu.

Veľkosť sídla ani zameranie vzdelania v týchto otázkach nepoukazujú na žiadne výraznejšie odchýlky od celkového priemeru. Za „najamerikanizovanejšie“ môžeme, aj keď len s minimálnymi rozdielmi na hranici štatistickej odchýlky, označiť v týchto otázkach sídla od 5 000 do 20 000 obyvateľov a respondentov so spoločenskovedným vzdelaním.

Štvrtá, piata a šiesta otázka boli zamerané na hudobnú oblasť. V štvrtej otázke sme zisťovali, aké médium najčastejšie respondenti využívajú na jej počúvanie. Odpovede sme rozdelili do kategórií Youtube, ako bezplatná online služba, platené streamovacie služby (Spotify, Apple Music, Tidal), rádio, pevné nosiče (CD, kazety, platne) a stiahnutá hudba. Najčastejšou odpoveďou boli platené služby, ktoré využíva 50 % opýtaných. Za nimi nasleduje Youtube, ktorý najčastejšie počúva 39,8 %, rádio so 6,5 % zastúpením, stiahnutá hudba s 2,2 % a najmenej využívanými sú pevné nosiče, ktoré najčastejšie počúva iba 1,6 % respondentov. Odhliadnuc od pôvodu počúvaných piesní je zjavná silná amerikanizácia poskytovania hudobných služieb. Platené a neplatené americké služby využíva najčastejšie až 89,8 % mladých ľudí. Medzi dôvody patrí najmä väčšia flexibilita a voľnosť výberu, ktorú rádio ani pevné nosiče neponúkajú a širokospektrálna ponuka, ktorú neponúkajú menšie platformy.

Graf č. 4: Najvyužívanejšie médiá na počúvanie hudby

Na počúvanie hudby najčastejšie využívam

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

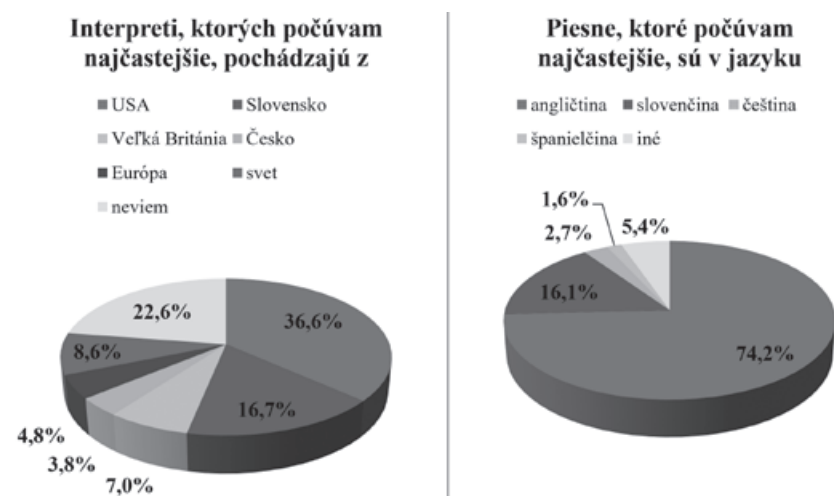
V tejto otázke sa rozdiel v odpovediach respondentov na základe geografického hľadiska takmer neprejavuje. Odchýlky od priemeru sú len v rámci niekoľkých percent, čomu sa pri relatívne nízkom počte odpovedí v štatistike nedá vyhnúť.

Z hľadiska veku môžeme sledovať nárast popularity rádiového vysielania. U najmladších vrstiev nevyužíva prednostne rádio ani jeden respondent, no pri vekovej skupine 25 – 30 rokov túto možnosť zvolilo 8 %. Americké platené a neplatené médiá majú opačný trend, najmenej ich využíva práve najstaršia vrstva, 86 %, stredná vrstva ich najčastejšie využíva v 91 % prípadov a z najmladšej skupiny ich uviedlo až 96 %. Rovnaký trend je možné pozorovať aj v prípade veľkosti bydliska. V obciach do 5 000 obyvateľov najčastejšie počúva rádio až 10 %, v mestách nad 50 000 obyvateľov len 3 %. Americké platformy využíva najčastejšie v malých obciach 85 % respondentov, vo veľkých mestách 93 %. Podľa vzdelania je v tejto otázke zaujímavým výsledkom 100 % v prípade využívania streamovacích stránok respondentmi s prírodovedným vzdelaním. Rádio získalo najväčšie zastúpenie, 9 %, v odpovediach zo spoločenskovedných odborov.

V ďalšej otázke sme zisťovali, interpretov s akým pôvodom respondenti najčastejšie počúvajú. Zastúpenie 36,6 % získali tvorcovia zo Spojených štátov, 16,7 % slovenskí interpreti, 15,6 % európski tvorcovia, 8,6 % hudobníci z iných krajín sveta a v 22,6 % prípadov respondenti uviedli, že nevedia, odkiaľ pochádzajú interpreti, ktorých piesne počúvajú najčastejšie. Napriek tomu, že USA získali najväčší podiel, nie je ich dominancia až natoľko výrazná. Najmä kvôli tomu, že mnoho známych spevákov a tvorcov pochádza z krajín ako Veľká Británia či Kanada, ktoré sú ale vo veľmi úzkom producentskom kontakte so Spojenými štátmi. To sa prejavuje aj v ďalšej otázke, kde sme sa pýtali, najčastejšie

v akom jazyku sú piesne, ktoré počúvajú. Samozrejme, angličtina nie je iba jazykom Spojených štátov, ale práve ostatné anglofónne krajiny majú s USA najbližšie vzťahy v oblasti produkcie, veľkých nahrávacích štúdií či hudobných trendov. Tým sa anglofónna tvorba dostáva do sveta v obrovských množstvách a zaplavuje domáce trhy. Až 74,2 % respondentov uviedlo angličtinu ako najčastejší jazyk piesní. Slovenčinu uviedlo 16,1 % opýtaných a iné jazyky 9,7 %. Treba tiež poukázať na to, že aj slovenskí tvorcovia majú viaceré piesne v anglickom jazyku, čo tiež prispieva k dominancii angličtiny v tejto sfére.

Graf č. 5 a 6: Pôvod interpretov a Najpočúvanejší jazyk v piesňach

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Stredné Slovensko aj v tejto kategórii vystupuje ako najmenej amerikanizované, s podielom amerických tvorcov 29 %. Nie je však ani najslovenskejšou oblasťou, ale európski tvorcovia sú tu zastúpení omnoho silnejšie (21 %) ako na západnom a východnom Slovensku (9 % a 6 %). Rovnaká situácia nastáva v prípade jazyka, kedy síce rovnako prevláda angličtina, ale v mierne nižšej miere, 72 %, oproti západnému Slovensku so 77 % a východnému so 75 %.

Podľa veku sa dá povedať, že americkí tvorcovia majú najmenšie zastúpenie u najstaršej skupiny, 32 %. Čo je sčasti paradoxné, slovenská tvorba je najčastejšie zastúpená u najmladšej skupiny, až 22 %. Pri tejto otázke sa najamerikanizovanejšou javí byť skupina od 20 do 25 rokov so 40 % podielom americkej tvorby. Rovnaký je výsledok aj nasledujúcej otázky, aj keď zastúpenie angličtiny kolíše len v rozmedzí 5 % (od 70 % u najmladších po 75 % u strednej skupiny).

Veľkosť sídla opäť determinuje odpovede v podobnom štýle ako v predchádzajúcich otázkach. Najväčšie zastúpenie americkej tvorby aj angličtiny

nájde v mestách nad 50 000 obyvateľov. Nedá sa však povedať, že pozorujeme trend postupného zvyšovania s minimom v malých obciach. Je pozoruhodné, že spomedzi zvyšných troch kategórií je trend skôr opačný, teda vrchol začína v obciach do 5000 obyvateľov a amerikanizácia postupne slabne a je minimálna v malých mestách od 20 do 50 tisíc obyvateľov.

V tejto otázke sa ako „najslovenskejší“ prejavili respondenti s technickým zameraním. Až 25 % najčastejšie počúva slovenské piesne a iba 62 % uviedlo najčastejší jazyk angličtinu. Naopak najviac americkej tvorby počúvajú prírodovedne zameraní respondenti. Z nich 42 % uviedlo Spojené štáty ako najčastejší pôvod interpretov a až 86 % angličtinu ako najpočúvanejší jazyk.

Nasledujúca otázka sa zamerala na sledovanie influencerov a známych osobností na sociálnych sieťach. Americké osobnosti v tomto prípade získali len 9,1 %, zatiaľ čo slovenské 22 % a osobnosti z iných krajín 2,7 %. Až 22 % odpovedí uviedlo, že nesleduje známe osobnosti a 44,2 % sleduje osobnosti z viacerých krajín a nevedia povedať, odkiaľ ich je najviac. V tomto prípade je teda americký vplyv len marginálny, aj keď spomedzi iných krajín je ešte stále na popredných priečkach.

Graf č. 7: Pôvod známych osobností sledovaných na sociálnych sieťach

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Opäť sa v tomto prípade najviac americky orientované javí západné Slovensko, kde 12 % respondentov uviedlo americké osobnosti. Najviac slovenských uviedlo stredné Slovensko, 24 %. Na východnom Slovensku sledujú známe osobnosti najmenej, pretože až 25 % opýtaných uviedlo, že ich nesleduje vôbec.

Podľa veku opäť vidíme narastajúci nezujem mladších skupín o slovenské

záležitosti. Zatiaľ čo najstaršia skupina sleduje slovenské osobnosti v miere 28 %, u najmladšej skupiny je to iba 9 %. Americké osobnosti majú v tomto spektre viac menej rovnaké zastúpenie. S pribúdajúcim vekom sa tiež zvyšuje počet ľudí, ktorí nesledujú známe osobnosti vôbec.

Z hľadiska veľkosti sídla pozorujeme v tejto otázke opačný trend ako doteraz. V predchádzajúcich otázkach sa obyvatelia miest s veľkosťou 20 – 50 tisíc javili ako najmenej alebo takmer najmenej amerikanizovaní. V tomto prípade však dosahujú jednoznačne najvyššiu mieru sledovania amerických osobností, až 15 %, pričom ostatné skupiny sú v rozmedzí 8 – 9 %. Slovenské osobnosti sú zastúpené v relatívne rovnomernom pomere, s miernym poklesom vo veľkých mestách nad 50 000 obyvateľov.

Najnižšiu mieru sledovania amerických osobností sme zaznamenali u respondentov s prírodovedným zameraním, z ktorých ani jeden neuviedol túto odpoveď. Zároveň sme spomedzi týchto odpovedí zaznamenali najviac odpovedí „nesledujem známe osobnosti“, až 39 %. Slovenské celebrity v najvyššej miere sledujú odpovede respondentov zo spoločenskovedných odborov.

Posledné dve otázky boli zamerané na jazykové schopnosti a znalosť slangových výrazov pochádzajúcich z angličtiny. Respondentom sme ponúkli súvislý text obsahujúci mnoho takýchto slov a následne sme sa ich pýtali, nakoľko textu porozumeli. Text bol nasledovný: „Dost je teraz in chodiť do gyms. Feláci ma vyhajovali, tak ak mi to budget dovoľí, asi sa na to dám, nech môžem flexiť. Teraz síce flausím v office, mali sme míting, skoro som rage quitol ti vravím, fakt. Bola tam taká legit pipina, dost cringe. Celý čas čokovala telefón a potom už bez hanby scrollovala instagram, četovala a lajkovala. Ani ja so Samom nie sme nejakí try hardi, ale ju sme už museli hejtovať. Oblečená v Mominom merchi, vidno na nej že ju folovuje. Na takýto event sa to ale predsa nehodí. Keby gejmila doma za počítačom, nepoviem ani slovo, ale v práci? Doma ju musím vystalkovať, či je vždy takáto. Ak áno, zajtra ju ešte zdissujeme.“

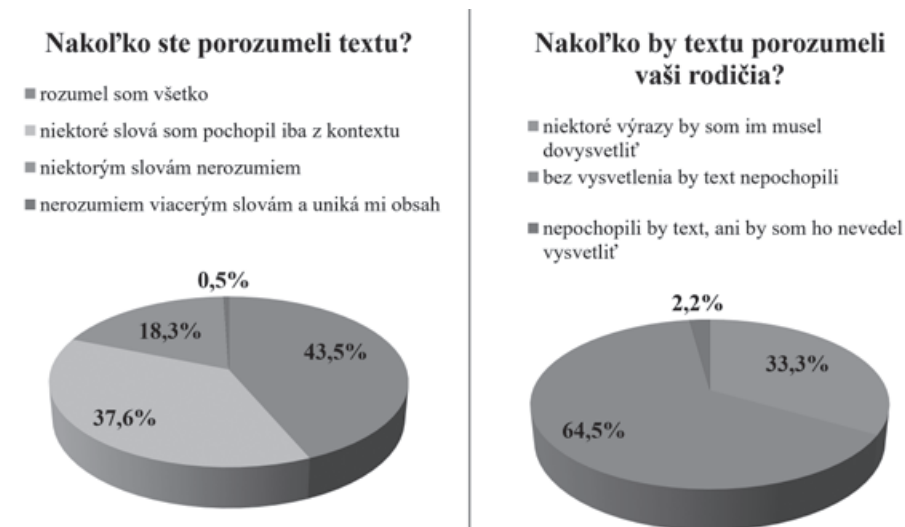
Najväčšia časť respondentov, 43,5 %, uviedla, že nemala žiadny problém s pochopením textu a rozumeli všetkým slovám. Ďalších 37,6 % opýtaných porozumelo textu, ale niektoré výrazy pochopilo iba z kontextu. Obsahu textu porozumelo aj ďalších 18,3 %, ale títo uviedli, že významu niektorých slov nerozumejú. Iba jeden respondent uviedol, že nerozumel viacerým slovám, a teda mal problémy s porozumením obsahu.

V nadväznosti na to sme sa snažili poslednou otázkou zistiť, nakoľko by tomuto textu porozumeli rodičia respondentov. Až 64,5 % si myslí, že ich rodičia by neboli schopní porozumieť textu bez ich vysvetlenia. To, že rodičia by text pochopili, ale niektoré výrazy by si museli buď domyslieť, alebo by im ich museli vysvetliť, si myslí 33,3 % opýtaných. Zvyšné 2,2 % tvrdia, že rodičia by text nepochopili a ani by im ho sami nevedeli vysvetliť.

Zjavne sa tu teda prejavuje generačný rozdiel v používaní, a dokonca aj porozumení anglických výrazov v bežnej komunikácii. Mladí ľudia, aj ak takéto

výrazy sami bežne nepoužívajú, nemajú problém minimálne porozumieť im v kontexte. Naopak staršie generácie, ktoré angličtinu celkovo využívajú v menšej miere, tieto slová nielen nepoužívajú, ale majú výrazné problémy s ich porozumením, čo môže ovplyvniť celkovú kvalitu komunikácie medzi generáciami.

Graf č. 8 a 9: Miera porozumenia textu respondentmi a ich rodičmi

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Západné Slovensko vykazuje v tejto otázke najväčšiu mieru bezproblémového porozumenia anglických výrazov. Až 48 % odpovedí porozumelo textu úplne a iba 15 % nepochopilo významu niektorých slov. Naopak najmenej pochopili text respondenti z východného Slovenska, kde všetkým slovám rozumelo 38 % a rovnaký počet respondentov nerozumel niektorým slovám.

Medzi vekovými skupinami 15 – 20 rokov a 20 – 25 rokov sú rozdiely len minimálne v rámci štatistickej odchýlky. Rozdiel je však markantnejší medzi nimi a najstaršou skupinou vo veku 25 – 30 rokov. Zatiaľ čo v mladších skupinách bolo bezproblémové pochopenie na úrovni 48 % a 52 %, v staršej skupine len 33 %. Tiež jediný respondent, ktorý textu neporozumel bol zo staršej skupiny.

So zväčšujúcou sa veľkosťou sídla vidíme zároveň nárast schopnosti porozumieť anglickým výrazom. V malých dedinách sa miera pochopenia pohybuje len na úrovni 30 %, no vo veľkých mestách už presahuje 50 %. Nepochopenie textu sa podľa očakávania objavilo práve v obciach do 5000 obyvateľov.

Z hľadiska vzdelania sú v tejto otázke výsledky veľmi podobné a nedá sa jednoznačne určiť, ktorá skupina textu najlepšie porozumela. Do určitej miery

môžeme tvrdiť iba to, že mierne horšie ako ostatné skupiny porozumeli textu respondenti s prírodovedným vzdelaním, z ktorých iba 31 % pochopilo text bez problémov a 27 % nepochopilo niektoré slová. Pri otázke o pochopení textu rodičmi percentuálne zastúpenia prakticky kopírujú výsledky predchádzajúcej otázky, teda najmenej by rozumeli rodičia z východného Slovenska a najstaršej vekovej skupiny, čo je pochopiteľné, preto tieto výsledky bližšie rozoberať nebudeme.

Na základe týchto výsledkov vieme potvrdiť, že život mladých ľudí na Slovensku je amerikanizovaný, aj keď v odlišnej miere na základe rôznych faktorov. Napriek tomu, že každý človek vedie individuálny život, ktorý sa nedá generalizovať, vieme aspoň načrtnúť isté trendy, ktoré majú potenciál ovplyvniť životný štýl mladých ľudí. Napríklad najväčší potenciál žiť čím ďalej amerikanizovanejším životom majú deti vyrastajúce vo veľkých mestách západného Slovenska. Zapríčinené to môže byť viacerými faktormi, napríklad najužšími kontaktmi so západnou Európou, ktorá zdieľa americké hodnoty určite viac ako východná, alebo celkovým mierne odlišným hodnotovým systémom, ktorý je opäť ovplyvnený liberálnou západnou euroamerickou kultúrou. Naopak východné Slovensko viac inklinuje k tradičným hodnotám, ktorých zástancami sú najmä krajiny východnej Európy. A práve geopolitická pozícia Slovenska v strede Európy medzi týmito dvomi mlynskými kameňmi predurčuje Slovákov na rozkol medzi ich hodnotovými systémami.

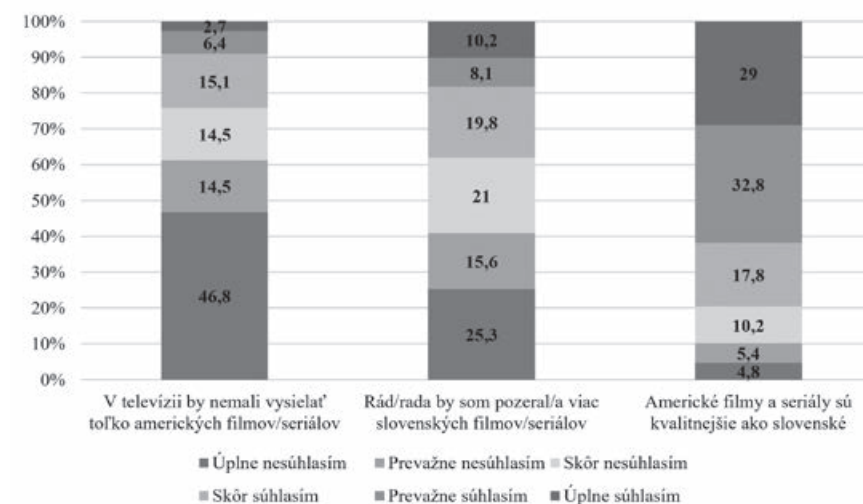
Vnímanie amerikanizácie mladými ľuďmi na Slovensku. Subjektívne hodnotenie a vnímanie kultúry Spojených štátov amerických, jej vzťahu so slovenskou kultúrou a amerikanizácie mladými ľuďmi sme v dotazníku zisťovali pomocou tvrdení, s ktorými mali respondenti vyjadriť súhlas alebo nesúhlas. K dispozícii bola škála od 0 (nestotožňujem sa s tvrdením vôbec) po 5 (stotožňujem sa úplne). Z dôvodu zjednodušenia a lepšej prehľadnosti výsledkov zlúčime odpovede 1 a 2, ktoré obe znamenajú skôr nesúhlasné stanovisko, a 3 a 4, ktoré vyjadrujú prevažne súhlasný postoj. V grafoch uvádzame detailné výsledky.

Prvé tri tvrdenia sa vzťahovali na americké filmy a seriály. S prvým tvrdením v znení: „V televízii by nemali vysielat' toľko amerických filmov/seriálov“ vyjadrila úplný nesúhlas takmer polovica opýtaných, až 46,8 %. Ďalších 29 % sa skôr s týmto tvrdením nestotožňuje, čo znamená, že výrazná nadpolovica respondentov je spokojná s množstvom vysielaných amerických filmov a seriálov v slovenských televíziách. Úplný súhlas vyjadrilo len 2,7 % a prevažne súhlasné stanovisko zaujalo 21,5 % opýtaných.

Druhé tvrdenie znelo „Rád/rada by som pozeral/a viac slovenských filmov/seriálov“. V tomto prípade už nebol rozdiel natoľko veľký, avšak väčšina opýtaných sa s týmto tvrdením nestotožňuje, pričom 25,3 % úplne a 36,6 % skôr nie. Úplne toto tvrdenie podporuje 10,2 % a čiastočne 28 %. Záujem o slovenské filmy a seriály teda existuje, ale nie je na takej vysokej úrovni ako dopyt po americkej tvorbe.

V treťom prípade bol výrok „Americké filmy a seriály sú kvalitnejšie ako slovenské“ úplne podporený 29 % respondentov a prevažne s ním súhlasilo ďalších 50,6 %. Úplný nesúhlas vyjadrilo iba 4,8 % opýtaných a 15,6 % skôr s výrokom nesúhlasí. Spolu teda viac ako trištvrte opýtaných považuje americkú tvorbu za kvalitnejšiu ako slovenskú. To je s vysokou pravdepodobnosťou aj dôvod, prečo je populárnejšia a žiadanejšia ako domáca nielen na Slovensku.

Graf č. 10: Vnímanie americkej a slovenskej filmovej a seriálovej tvorby

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Pri prvom výroku sledujeme z hľadiska geografickej polohy opäť najmenšiu podporu amerikanizácie na strednom Slovensku, kde s výrokom nesúhlasí o 10 % menej opýtaných ako na západnom a východnom Slovensku. Z hľadiska veku najviac americké filmy a seriály podporuje veková kategória 20 – 25 rokov, kde s výrokom nesúhlasí takmer 80 % respondentov, zatiaľ čo v mladšej kategórii 70 % a v staršej 73 %. Z hľadiska veľkosti sídla pozorujeme najväčší odpor k americkej tvorbe v mestách s 20 – 50 tisíc obyvateľmi, 41 % s tvrdením súhlasí. Najmenší odpor zaznamenávame v prípade veľkomiest nad 50 tisíc obyvateľov, kde je s tvrdením stotožnených iba 20 %. Respondenti zameraní spoločenskovedným smerom v najväčšej miere nesúhlasili s týmto výrokom, až v 84 % prípadov, naopak respondenti s technickým vzdelaním neboli stotožnení iba v 69 %.

Rovnaký trend pokračuje aj pri ďalších dvoch výrokoch. V oboch prípadoch respondenti zo stredného Slovenska v najväčšej miere podporujú slovenskú tvorbu, avšak aj v tomto prípade stále prevláda vyššia inklinácia k americkej ako k slovenskej. Podľa veku najmenšiu túžbu po slovenských

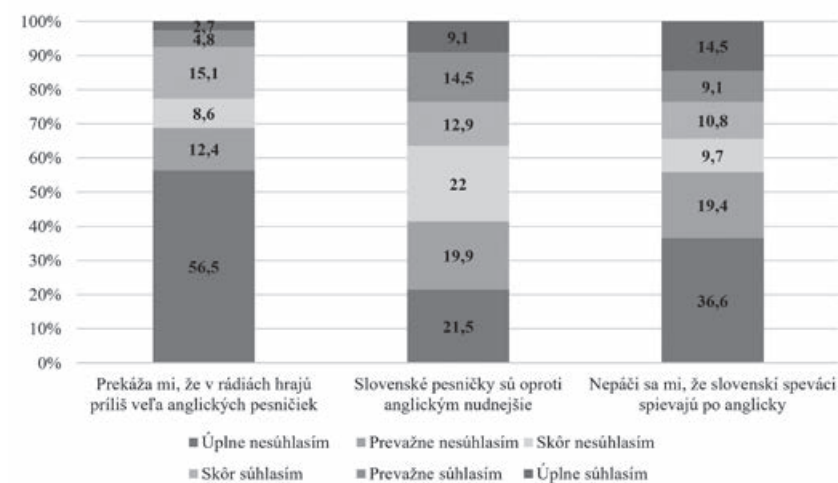
filmoch znova prejavujú príslušníci vekovej kategórie 20 – 25, no pri kvalite tvorby sa k americkej strane prikláňajú najviac najmladší respondenti, až 87 %. Rovnako pokračuje trend aj pri veľkosti sídla. Najväčšiu podporu slovenskej tvorbe v oboch tvrdeniach vyjadrili obyvatelia miest s veľkosťou od 20 – 50 tisíc obyvateľov. Najamerikanizovanejší ostávajú obyvatelia veľkomiest, no pri kvalite americkej tvorby sa až 85 % obyvateľov malých obcí prikláňa na americkú stranu. Najväčšie rozdiely sú v porovnávaní študijného zamerania. Pri druhom výroku sa ako najamerikanizovanejšia skupina javia prírodovedne zameraní respondenti a ako najmenej amerikanizovaní spoločenskovedne zameraní, čo je v priamom kontraste s predchádzajúcim tvrdením. Pri kvalite americkej tvorby najväčší súhlas vyjadrili humanitne zameraní respondenti a najmenší technické odbory. Javí sa teda, že oblasť vzdelania nebude mať rozhodujúci vplyv na mieru amerikanizácie života ani na postoj k nej.

Ďalšie výroky boli zamerané na hudobnú sféru. S výrokom „Prekáža mi, že v rádiách hrajú príliš veľa anglických pesničiek“ úplne nesúhlasilo 56,5 % respondentov a ďalších 21 % s ním skôr nesúhlasí. Prevažný súhlas vyjadrilo 19,9 % a úplne stotožnených je 2,7 % opýtaných. Je teda evidentné, že napriek tomu, že v rádiách je prevažná časť hraných skladieb anglických, slovenským mladým ľuďom to vo väčšine neprekáža.

Nasledujúce tvrdenie v znení „Slovenské pesničky sú oproti anglickým nudnejšie“ sa zameralo na zhodnotenie vnímania kvality slovenskej a anglofónnej tvorby. Úplne nesúhlasilo 21,5 % odpovedí a ďalších 41,9 % prevažne nesúhlasí. Stotožnených s výrokom bolo úplne 9,1 % a prevažne 27,4 %. Z toho vyplýva, že slovenskú tvorbu mladí nepovažujú kvalitatívne za horšiu. Je teda iba na osobných preferenciách, k akej tvorbe viac inklinujú a vidíme, že preferovaná, alebo prinajmenšom neúmyselne viac konzumovaná, je americká tvorba, čo opäť môže súvisieť s jej kvantitatívnou prevahou.

Zamerali sme sa tiež na slovenských interpretov s anglickými textami. S tvrdením „Nepáči sa mi, že slovenskí speváci spievajú po anglicky“ úplne nesúhlasí 36,6 % a prevažne nesúhlasí 29 %. Naopak úplne súhlasné stanovisko zaujalo 14,5 % a prevažne súhlasné 19,9 % respondentov. Dvomi tretinami opýtaných neprekáža anglický jazyk ani pri slovenských tvorcoch. Vzhľadom na to, že s piesňami v angličtine majú speváci väčšiu šancu uspieť aj na zahraničných trhoch je pochopiteľné, že sa tento fenomén v súčasnom globalizovanom svete objavuje. Taktiež obľúbenosť a hranosť anglických piesní podmieňuje zvýšenú tvorbu skladieb v angličtine aj slovenskými tvorcami. Napriek tomu však stále existuje mnoho slovenských hudobníkov, ktorí tvoria výlučne v rodnom jazyku, preto momentálne nevyvstáva opodstatnená obava, že by hudobná tvorba v slovenskom jazyku zanikla alebo týmto trendom nejako výraznejšie trpela. Naopak môže pomôcť k skvalitneniu slovenskej tvorby a k implementovaniu najnovších trendov, ktoré majú potenciál zvýšiť jej konkurencieschopnosť.

Graf č. 11: Vnímanie slovenskej a anglofónnej hudobnej produkcie

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

V oblasti hudby sú percentuálne pomery na základe geografickej polohy do veľkej miery vyrovnané až na druhé tvrdenie. V tom prípade nastáva oproti doterajším výsledkom mierne paradoxná situácia, pretože najviac s ním súhlasia obyvatelia stredného Slovenska, v miere 41 %. Naopak slovenské pesničky za nudné v najmenšej miere považujú respondenti z východného Slovenska, iba 25 %.

Z hľadiska veku sa v prvých dvoch tvrdeniach ukazuje trend zvyšujúcej sa podpory americkej hudby s klesajúcim vekom. Zatiaľ čo 30 % najstarších respondentov prekáža veľa anglických pesničiek, z najmladších prekážajú iba 13 %. Paralelne k tomu 48 % mladších respondentov považuje slovenské skladby za nudnejšie, no len 34 % staršej vekovej skupiny. Anglický jazyk pri slovenských spevákoch najviac prekáža najmladšej skupine, 48 %, a najmenej najstaršej, iba 28 %.

Rovnaký trend ako v predchádzajúcich otázkach vidíme aj v kategórii veľkosti sídla. Najmenšiu podporu americkej tvorbe vyjadrujú obyvatelia miest od 20 do 50 tisíc obyvateľov, s prvým výrokom súhlasí 33 % a s druhým nesúhlasí 70 %. Okrem tejto skupiny sledujeme postupný nárast podpory USA s narastajúcim počtom obyvateľov. Tretí výrok sa opäť sčasti vymyká očakávaným výsledkom, pretože najviac angličtina u Slovákov prekáža obyvateľom malých obcí, v miere 42 %, najmenej obyvateľom veľkomiest, 26 %, čo už očakávané je.

Výsledky vzhľadom na vzdelanie respondentov sú v tejto oblasti také nekonzistentné a miestami až protichodné, že vyvodiť z nich nejaké závery je prakticky nemožné. Potvrdzuje sa nám tým domnienka, že študijné zameranie nemá vplyv na mieru ani na vnímanie amerikanizácie u mladých ľudí.

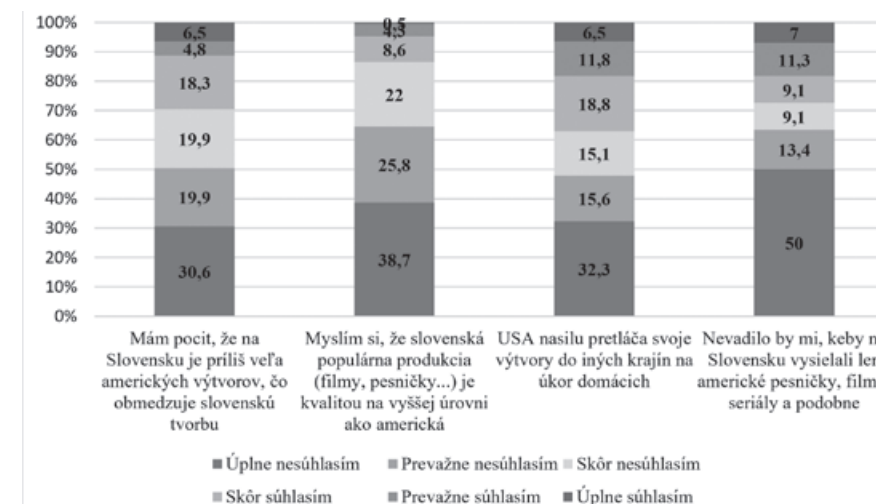
Všeobecný postoj mladých k americkej kultúre a jej prítomnosti na Slovensku sme zisťovali pomocou viacerých tvrdení. Prvým bolo „Mám pocit, že na Slovensku je príliš veľa amerických výtvorov, čo obmedzuje slovenskú tvorbu“. S týmto tvrdením jednoznačne nesúhlasí 30,6 % a prevažne s ním nesúhlasí 39,8 % respondentov. Naopak súhlasí s ním 6,5 % v plnej miere a 23,1 % čiastočne. Kvantitatívnu prevahu amerických produktov na Slovensku teda mladí ľudia prevažne buď neregistrujú, alebo ju nepovažujú za problematickú a zároveň ju ani nevnímajú ako prekážku pre domácu tvorbu.

Druhým tvrdením bolo „Myslím si, že slovenská populárna produkcia (filmy, pesničky...) je kvalitou na vyššej úrovni ako americká“. Úplne nestotožnených s týmto tvrdením je 38,7 % a skôr nesúhlasí 47,8 %. Úplný súhlas vyjadrilo v tomto prípade iba 0,5 % opýtaných, ktorých dopĺňa 12,9 %, ktorí s výrokom skôr súhlasia. Vyše 85 % respondentov teda považuje slovenskú populárnu produkciu kvalitou za slabšiu ako americkú. Preto je pochopiteľné, že v tejto skupine nenachádza ani výraznejšiu popularitu. Dôvodov môže byť opäť viacero, no vo všeobecnosti môžeme tvrdiť, že kvalitatívne konkurovať dekádam prudkého rozvoja a finančnému megakolosu, ktorý poháňa americkú produkciu je pre malé krajiny ako Slovensko prinajmenšom extrémne náročné, ak nie takmer nemožné.

Ďalší výrok znel „USA nasilu pretláča svoje výtvary do iných krajín na úkor domácich“. S týmto úplne nesúhlasí 32,3 % a skôr nesúhlasí 30,7 % odpovedí. Úplne sa s výrokom stotožňuje 6,5 % a skôr stotožnených je 30,6 % respondentov. Mladí ľudia teda prevažne nevnímajú Spojené štáty ako dominantného imperialistu, ktorý sa silou mocou snaží utláčať domácu produkciu a nahradiť ju vlastnou tvorbou.

S tvrdením „Nevadilo by mi, keby na Slovensku vysielali len americké pesničky, filmy, seriály a podobne“ úplne nesúhlasí 50 % respondentov a 22,6 % skôr nesúhlasí. Súhlas v plnej miere vyjadrilo 7 % a skôr súhlasí 20,4 %. Diverzita populárnej tvorby je zjavne pre slovenských mladých ľudí dôležitá napriek tomu, že americká tvorí jej prevažnú časť, čo im neprekáža. Nahradiť však všetky ostatné produkty iba americkými by už ako problém vnímali. Otázkou ale ostáva, či by ako diverzifikácia postačovala napríklad iba tvorba iných európskych krajín, alebo by v prípade úplnej absencie slovenskej produkcie pociťovali potrebu jej konzumácie.

Graf č. 12: Vnímanie prítomnosti americkej kultúry na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Trend najmenej podpory americkej kultúry na strednom Slovensku pokračuje aj naďalej až na výnimku jedného výroku. Pri porovnávaní kvality slovenskej a americkej populárnej produkcie paradoxne až 91 % Stredoslovákov považuje americkú za najkvalitnejšiu, popri tom tento názor zastáva 81 % Východoslovákov a 83 % Západoslovákov. Zároveň ale najviac na strednom Slovensku podporujú myšlienky, že americkej tvorby je na Slovensku veľa a USA ju sem pretláča nasilu. Prekáža im teda zvýšená prítomnosť tejto kultúry, avšak pravdepodobne rozumejú dôvodom, prečo sa tu objavuje, keďže sami ju pokladajú za kvalitnejšiu.

Najmladšia skupina respondentov zastáva v najväčšej miere (47 %) postoj, že USA pretláča svoju tvorbu do iných krajín. Napriek tomu ju však najviac považujú za kvalitnejšiu, neprekáža im jej prítomnosť a 44 % by ani nevadilo, keby na Slovensku bola jediná. Naopak znovu najstarší respondenti podporujú americkú populárnu kultúru v najmenej miere. Veľkosť sídla pri týchto otázkach neprejavuje taký výrazný nárast odporu voči americkej kultúre v prípade miest s počtom obyvateľov od 20 do 50 tisíc. Skôr sa tu prejavuje trend postupne sa zvyšujúcej podpory pre slovenskú kultúru s klesajúcim počtom obyvateľov.

Záver. Keď zhrnieme získané výsledky, môžeme konštatovať, že mladí ľudia na Slovensku žijú, minimálne v oblasti populárnej kultúry, relatívne vysoko amerikanizovaným spôsobom života. Z celkového hľadiska vyše polovica najviac využíva americké streamovacie služby, na ktorých v 70 % prípadov sleduje najčastejšie americké filmy a seriály. Na počúvanie hudby takmer 90 % využíva americké platformy a 30 % najpočúvanejších interpretov pochádza z USA, no až trištvrte piesní je v anglickom jazyku. Na sociálnych sieťach

nie je vplyv amerických osobností taký markantný, no napriek tomu spomedzi ostatných krajín, výnimočne okrem Slovenska, je ich vplyv najsilnejší. Jazyk taktiež podlieha ovplyvňovaniu a prijíma množstvo výrazov pôvodom z angličtiny, najmä do hovorovej slovenčiny používanej mladšou generáciou. Na život mladých ľudí teda z viacerých strán pôsobia rôzne vplyvy cudzích kultúr, spomedzi ktorých je momentálne jeden z najsilnejších vplyv Spojených štátov, s ktorými sa musia nejakým spôsobom vyrovnávať.

Subjektívne hodnotenie americkej kultúry respondentmi môžeme v celkovej miere považovať prevažne za pozitívne. Nevnímajú, alebo im neprekáža, množstvo amerických filmov, ktoré tiež považujú za kvalitnejšie ako domácu tvorbu. Prevažne im nevadia ani anglické piesne v rádiách, ani keď slovenskí interpreti tvoria v angličtine. Tiež nevnímajú obmedzovanie slovenskej tvorby množstvom amerických produktov, ani si nemyslia, že by ich USA na Slovensko pretláčali nasilu. Spojené to je s tým, že vo vysokej miere považujú americkú populárnu tvorbu za kvalitnejšiu ako slovenskú.

Každé takéto hodnotenie je však vysoko subjektívne a nedá sa vo všeobecnosti aplikovať na všetkých ľudí. Ukazuje nám iba akési vývojové trendy a väčšinové postoje. Pri hlbšom skúmaní zistíme, že na vnímanie amerikanizácie majú potenciál vplývať viaceré faktory. Napríklad vidíme, že na západnom Slovensku je život viac amerikanizovaný a s tým je spojené aj jej kladnejšie vnímanie. Vek respondentov tiež ukázal, že mladší respondenti berú americkú kultúru ako väčšiu súčasť svojich životov. Do istej miery môžeme povedať aj to, že vo veľkých mestách je amerikanizácia prítomná vo väčšej miere a je aj vnímaná pozitívnejšie ako v menších mestách. Vplyv oblasti vzdelania na mieru amerikanizácie ani jej vnímanie sa nám nepodarilo potvrdiť.

Stále však platí, že aj napriek istým celonárodným trendom a ukazovateľom je každý človek jedinečný a žije vlastným individuálnym životom, ktorý môže, ale aj nemusí, sledovať tieto trendy. Zároveň však platným ostáva aj to, že kultúra Spojených štátov je v súčasnosti, z rôznych príčin, jednou z najrozšírenejších na svete a tiež na Slovensku. Obzvlášť to platí pri mladých ľuďoch, ktorí sú najotvorenejší akceptovaniu moderných trendov a kultúrnych vzorov.

Literatúra:

- BARKER, M. 1989. *Comics: Ideology, Power and the Critics*. Manchester: Manchester University Press.
- BONIN, H. – DE GOEY, F. 2009. *American firms in Europe. Strategy, Identity, Perception and Performance*. Ženeva: Librairie droz s. a.
- BULLOCK, A. – STALLYBRASS, O. 1977. *The Fontana Dictionary of Modern Thought*. Londýn: Fontana Books.
- MATTELARD, A. a kol. 1979. *Communication and Class Struggle, Volume One*. New York: International General.
- PELLS, R. 1998. *Not Like Us: How Europeans Have Loved, Hated, And Transformed American Culture Since World War II*. New York: Basic Books.

- TOMLINSON, J. 1991. *Cultural Imperialism*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- UNESCO. 1982. *Final Report of World Conference on Cultural Policies: Mexico City*. Paríž: UNESCO.
- VÁLEK, J. 2021. *Americká populárna kultúra ako globálny fenomén*. In *Kontexty kultúry a turizmu 2/2021*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, roč. 14, č. 2.
- WILLIAMS, R. 1981. *Culture*. Londýn: Fontana.
- WILLIAMS, R. 1983. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Londýn: Fontana.

Kontakt:

Mgr. Ján Válek
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: jan.valek@ukf.sk

Psychologické poradenstvo a pomoc študentom technických vysokých škôl na Slovensku a v medzinárodnom porovnaní

Martina Porubčinová – Ján Florián Gajniak

Kľúčové slová: študenti vysokých škôl, psychologické a poradenské služby, systém psychologической podpory na vysokých školách

Key words: university students, psychological and counselling services, psychological support system in higher education

Abstract: Considering several challenges that university environment has currently brought to young people, our attention is focused on psychological counselling and support system for university students in Slovakia and in an international comparison. Based on an analysis of legal regulations and on the empirical findings, we monitor the current situation in providing psychological help and support in tertiary education system in Slovakia. According to the review of the findings in examined area, the attention of studies of psychological support and counselling system to university students is focused on a) the period of adaptation of students to the university environment, b) the need for psychological services for students with a high risk of dysfunctional personality traits, or c) the development of soft skills, d) in addition to the counselling system, its setup and functioning. According to the Act no. 137/2022 Coll., amending Act no. 131/2002 Coll. about higher education institutions, psychological counselling at higher education institutions is extended beyond the framework of supporting students with specific educational needs and has become mainly

understood as the complex psychological counselling, career counselling and learning counselling in Slovakia. Empirical findings based on interviews with counselling centre specialists have confirmed the extension of psychological help and support to students of technical universities in accordance with the current legislation.

Úvod. Obdobie pandémie covid-19 prinieslo výzvy v rôznej miere všetkým skupinám obyvateľov. Ako dokumentujú údaje odborníkov z praxe¹ i štúdie z medzinárodného odborného prostredia (Livia – Morales – Garcia, 2021; Wright – Wachs, 2022; Schaffer a kol., 2021), u mladých ľudí vo veku 19 – 24 rokov boli ťažkosti vnímané osobitne výrazne. Pred viacerými výzvami stáli i študenti vysokých škôl, ktorých sa dotklo obmedzenie sociálnych kontaktov a zmeny v organizácii výučby.

Podľa zistení obsahov poradenských rozhovorov v internetovej poradni IPčko.sk, problémy, ktoré mladí ľudia riešia v súčasnosti, sa týkajú najmä pocitu osamelosti (22,8 %), myšlienok na ukončenie života (13,4 %) domáceho a sexuálneho násillia (12,5 %), partnerských vzťahov (7,9 %), pokusu o samovraždu (7,9 %), COVID-19 (7,2 %), rovesníckych vzťahov (5,9 %) a konfliktov (5,3 %). Nárast problémov a ťažkostí u mladých ľudí bol pritom badateľný už pred pandemickým obdobím.² Obraz stratégií zvládania ťažkostí mladých ľudí ponúkajú dáta z empirického prieskumu na vzorke študentov ZŠ a SŠ³, podľa ktorého komunikácia s blízkymi osobami patrí k najdôležitejším stratégiám mladých ľudí pri zvládaní ťažkostí. Nazdávame sa, že pedagóg či psychologický odborník, ktorému dieťa či mladý človek dôveruje, sa môže stať kľúčovou osobou pri zvládaní niektorých situácií.

Predmetom tejto práce je charakteristika systému psychologických služieb a podpory študentom vysokých škôl na Slovensku a v medzinárodnom porovnaní. Práca prináša prehľadové zistenia štúdií systému psychologickéj pomoci a podpory študentom vysokých škôl publikovaných v databáze WOS a empirické zistenia týkajúce sa systému psychologickéj pomoci a podpory študentom vysokých škôl technického zamerania na Slovensku.

Metódy. Pri analýze systému psychologickéj pomoci a podpory pre študentov vysokých škôl sme využili metódu prehľadovej analýzy štúdií publikovaných v sledovanej oblasti, analýzu právnych úprav a empirické zisťovanie aktuálnej situácie v oblasti poskytovania psychologickéj pomoci a podpory na Slovensku.

¹ Dostupné na: <https://ipcko.sk/>, <https://dusevnezdravie.sk/projekty/> – Liga za duševné zdravie.

² Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/kornelia-durikova/6755/skolsky-psycholog-ako-krucova-osoba-zmeny-a-rozvoja-skoly>.

³ Dostupné na: https://mladiludiaazivot.sk/dopady-pandemie-na-ziakov-zs-a-stredoskolsku-mlade-z-mesta-spisska-nova-ves/?fbclid=IwAR10EtBqNHytt1yeiJM-xRT9Lopo3vmDmS8uzs87frp-hI4N-sU9_6IQw8ys.

Predmetom prehľadovej analýzy boli štúdie publikované v databáze WOS, zamerané na oblasť psychologického poradenstva vysokoškolským študentom. Vyhľadávanie štúdií bolo realizované vo februári 2022. Štúdie boli vyhľadané prostredníctvom hesla „psychological and counselling service in higher education“ a „student counselling system in higher education“. Do výberu boli zahrnuté štúdie s dostupným abstraktom, uskutočnené na vzorke študentov vysokých škôl alebo na vzorke odborníkov realizujúcich poradenské a psychologické služby v prostredí vysokých škôl, prípadové štúdie systému psychologickéj pomoci a podpory na vysokých školách. Výsledkom vyhľadávania bolo 36 štúdií, ktorých prehľadová štúdia prináša zistenia o výskumných zámeroch odborníkov v sledovanej oblasti a ich záveroch.

Na základe telefonického opytovania sme uskutočnili zber empirických údajov s cieľom charakterizovať aktuálne nastavenie a fungovanie systému psychologickéj pomoci a podpory študentom na vysokých školách technického typu na Slovensku. Stanovené výskumné otázky sledovali: Aké sú hlavné výskumné oblasti, otázky a zistenia vedeckých štúdií publikovaných v oblasti systému psychologickéj pomoci študentom vysokých škôl? Aké je charakteristika systému psychologickéj pomoci a podpory na slovenských vysokých školách na základe platnej právnej úpravy? Aké psychologické služby sú dostupné študentom na technických vysokých školách v praxi? V práci prinášame charakteristiku aktuálneho právneho rámca poskytovania psychologickéj pomoci a podpory vysokoškolským študentom na Slovensku.

Medzinárodné porovnanie inštitucionálneho systému psychologickéj pomoci študentom v rámci terciárneho vzdelávania. Na základe prehľadovej štúdie zistení publikovaných v databáze WOS v danej oblasti, pozornosť v sledovanej oblasti je venovaná vo významnej miere a) obdobiu adaptácie študentov na vysokoškolské prostredie, b) potrebe psychologickéj pomoci a podpory u študentov s vysokým rizikom dysfunkčných osobnostných črt, c) rozvoju zručností študentov a kariérovému poradenstvu a d) organizácii a fungovaniu samotného poradenského systému, napríklad znižovaniu nákladov na prístup študentov k pomoci a podpore.

Systém psychologickéj pomoci a podpory vysokoškolským študentom ako výskumný problém je sledovaný výrazne v japonskom prostredí (napr. Urara – Takano, 2003; Jiang – Tanaka, 2022) či ruskom prostredí (napr. Albakovová a kol., 2020; Osmuk – Degtyaryová – Zhdanovová, 2017; Kholmogorová a kol., 2010, Popovová – Zakharovová, 2011). Prípadová štúdia tvorby modelu poradenského systému sledovala tvorbu nového poradenského modelu v spolupráci poradenských psychológov, personálnych pracovníkov fakulty, študentov a organizácií na fakulte. Podľa autorov štúdie, „problémy s učením a osobné problémy sú neoddeliteľné, a preto je potrebné vytvorenie konzultačného systému, ktorý dokáže poskytnúť takúto integrovanú pomoc“ (Urara – Takano, 2003). Prípadová štúdia sa snažila spoločným postupom vytvoriť vhodný systém konzultácií, zameraný na pomoc pri psychických

problémoch, ako aj na pomoc pri špecifických vzdelávacích problémoch.

Podobne, autori Jinag a Tanaka (2022) zdôraznili potrebu zahrnúť pedagógov i personálnych pracovníkov, asistentov, učiteľov do celkového poradenského systému. Štúdia autorov sledovala i správanie študentov pri vyhľadávaní pomoci, zdôrazňujúc potrebu „psychoedukácie pre študentov, ako i snahu systematizovať podporu pre fungovanie študentských skupín a spoluprácu s inými profesionálmi v škole“ (Uraru – Takana, 2003: 205).

V kontexte sprístupňovania pomoci a podpory študentom vysokých škôl štúdie venujú pozornosť meraniu bariér pri vyhľadávaní poradenstva v oblasti duševného zdravia, napr. prostredníctvom špecifických škál (napr. BMHC), ako i praktickým odporúčaniam pri sprístupňovaní poradenstva študentom (Shea a kol., 2019; Albakovová a kol., 2020). Existujúce náklady na vyžiadanie pomoci v systéme pomoci a podpory je možné znižovať pomocou anonymného prístupu k psychologickým službám. Náklady na vyžiadanie si odbornej psychologické pomoci sú vysoké z dôvodu obáv z odmietnutia či „stigmatizácie žiadateľa, emocionálneho nepohodlia, nedostatku vedomostí, nedostatku prístupu a kultúrnych bariér“ (Shea a kol., 2019: 1). Ako pozitívne opatrenie v tejto oblasti môže pôsobiť internetový kontakt a dostupnosť informácií o poradcoch na internete i o obsahu poskytovaných služieb.

Štúdia autorov Buzoianioho a kol. (2019) zdôraznila potrebu ľahkej dostupnosti informácií a zníženia nákladov na vyhľadanie pomoci pred samotnou návštevou v podobe informácie o obsahu služieb a poradcoch na internete, telefonicky, možnosťou požiadať o spoluprácu nešpecialistu (personalistu). Podobne, študentom by mali byť dostupné informácie o organizácii služieb poskytovaných odborníkmi v systéme študentského poradenstva, ako i o zapojení tútorov a rovesníkov, ktorí vytvárajú podporné skupiny. Základným cieľom opatrení v tejto oblasti je zorganizovať komunitu tak, aby bolo jednoduché požiadať o pomoc. Podpora študentov by pritom mohla zahŕňať, popri podpore pri učení a vzdelávacích ťažkostiach, tiež podporu pri hľadaní zamestnania či kariérovom poradenstve. Podpore tzv. nízkoprahovým anonymným ľahko dostupným poradenským bodom sa venujú na Slovensku napr. pracovníci poradne IP-čko.sk, ktorí okrem internetovej poradne pracujú i prostredníctvom osobného kontaktu.

Štúdia Albakovovej a kol. (2020) prináša empirické zistenia prekonávania ťažkej životnej situácie vysokoškolskými študentmi prostredníctvom rozvoja vlastností, ktoré tvoria jadro osobnostného adaptačného potenciálu žiakov, prostredníctvom rozvoja ich sociálnych kompetencií a osvojovania spôsobov hľadania a prijímania sociálnej opory.

Fungovanie rovesníckych podporných skupín u vysokoškolských študentov pri poskytovaní psychologické pomoci a podpory bolo overené štúdiom autorov, ktorá sledovala využívanie online podpornej skupiny vysokoškolskými študentmi (Chang – Yeah – Krumboltz, 2001). Podľa zistení štúdie, účastníci online podpornej skupiny „vnímali témy diskusie ako relevantné,

cítili podporu a spolupatričnosť s ostatnými členmi skupiny a uprednostňovali používanie iných mien namiesto svojich skutočných identít“ (Chang Yeah – Krumboltz, 2001: 2001).

Vytvorenie kolokvia pre univerzitné poradenstvo bolo sledované ako osobitná forma podpory psychologického poradenstva v štúdiu Biasciovej a kol. (2017). Autori tejto štúdie identifikovali prínos kolokvia pre univerzitné poradenstvo pri podpore akademickej úspešnosti napríklad v prípadoch meškania v štúdiu, ktoré pôsobí ako rizikový faktor odchodu z školy. Zistenia Biasciovej a kol. potvrdili významné zníženie symptómov stresu a iných sprievodných ťažkostí vďaka využívaniu kolokvia pre poradenstvo zo strany univerzitného vedenia ako podpornej iniciatívy popri monitoringu, online individualizovaných kurzoch.

Napriek rastúcej rozmanitosti žiakov a pozornosti venovanej kultúrne citlivým praktikám je málo poznatkov o tom, „aké stratégie školskí konzultanti a školskí psychológovia používajú na poskytovanie kultúrne zodpovedajúcich a kultúrne citlivých poradenských konzultácií“ (Parker a kol., 2020: 119). Štúdia Parkera a kol. (2020) prináša empirické zistenia o aktivitách školských psychológov pri vytváraní kultúrne citlivého prostredia pre učiteľov, žiakov a ich rodiny. Poukazuje tiež na prekážky, s ktorými sa stretávajú odborníci pri poskytovaní kultúrne citlivých konzultačných služieb.

Relevancia kultúrnej citlivosti sa potvrdzuje v súvislosti s vnímaním samotnej hodnoty psychologické pomoci. Zistenia Lucasa a Berkela (2005) potvrdzujú významnosť kultúrnych rozdielov v postojoch k psychologické pomoci u študentov. Podobne i vnímanie stigmy spojené s vyhľadávaním tejto pomoci je diferencované, keď napr. „belošskí vysokoškolskí deklarovali pozitívnejšie postoje k poradenstvu ako študenti z južnej Ázie“ (Loy – Reddy – Hinshaw, 2010: 484).

Význam psychologické pomoci a podpory bol potvrdený zisteniami, podľa ktorých „podpora vnímaná zo strany poradcu aj zo strany vyučujúceho má nepriamy vplyv na zámery predčasne ukončiť štúdium prostredníctvom motivačných procesov“ (Litalien – Guay, 2015: 219). Podobne podpora zo strany fakulty i rovesnícka podpora u vysokoškolských študentov bola potvrdená ako významne súvisiaca s vnímaním kompetencie, autonómnosti a celkovej spokojnosti študentov (Schenkenfelder – Frickey – Larsona, 2020).

Autori sledujú dostupnosť psychologické pomoci a podpory pre študentov so zdravotným znevýhodnením v kontexte podpory inkluzívneho vzdelávania (Osmuk – Degtyarovová – Zhdanovová, 2017; Panyuková – Saigalievová – Sergeevová, 2018; Aismontas – Panyuková – Saitgalievová, 2017). Autori Osmuk, Degtyarovová a Zhdanová (2017) zdôrazňujú, že „vypracovanie modelu pomoci a podpory znamená brať do úvahy vnímanie a hodnotenie sociálnej psychologické podpory u študentov so zdravotným postihnutím v každom kroku ich profesionálnej dráhy“ (Osmuk – Degtyarovová – Zhdanovová, 2017: 141).

Viacere štúdie boli realizované s cieľom posilniť kvalitu poskytovania psychologickéj pomoci a podpory vysokoškolským študentom v ruskojazyčnom prostredí (Kholmogorová a kol., 2009; Kholmogorová a kol., 2010; Elshansky – Fedorov – Abdulaevová, 2009). Štúdia Eishanskeho, Fedorova a Abdulaeovej (2009) prináša zistenia prioritných preferencií študentov technickej univerzity v oblasti psychologického poradenstva. Ako prioritné potreby v rámci psychologického poradenstva z pohľadu študentov boli zistené prevencia užívania drog, poradenstvo v oblasti zlých návykov, v oblasti rodinných vzťahov a voľnočasových aktivít, rôzne druhy psychologického poradenstva zamerané na nápravu prejavov agresivity, sklonov k sebeadeštrukcii a na rozvoj sebaregulácie a sebakontroly, komunikačný tréning.

Zapojenie študentov do mimoškolských aktivít pred i počas obdobia štúdia na vysokej škole predstavuje preventívne opatrenie pri poskytovaní podpory študentom (Guilmettová a kol., 2019). Ako uvádzajú Guilmettová a kol. (2019), je „zmysluplné podporovať všeobecne participáciu študentov na extrakurikulárnych aktivitách pre podporu samoregulácie cieľov, akademického úspechu a emocionálnej pohody študentov“ (Guilmettová a kol., 2019: 8).

Pozornosť odbornej literatúry je venovaná obdobiu adaptácie študentov na vysokoškolské prostredie a možnostiam jej podpory. Štúdia Kholmogorovej a kol. (2009) prináša zistenia nedostatočného emocionálneho prispôsobenia na vzorke 145 študentov prvého ročníka, podľa ktorých 25 % študentov pociťovalo nedostatočné prispôsobenie a vníma vysokú úroveň stresu. I v tomto kontexte autori zdôrazňujú potrebu psychologických služieb študentom s vysokým rizikom dysfunkčných osobnostných znakov ako perfekcionizmus a hostilita, spojených s rodinnými dysfunkciami, ktoré vedú k nižšej úrovni sociálnej podpory.

K výskumným problémom, ktorým je v poradenskej praxi u terciárnych študentov venovaná pozornosť, patrí i oblasť zvládania ako efektívneho zdroja na dosiahnutie adaptívneho psychologického fungovania (Canedo – Rodriguez – Rico, 2021; Baeva, 2012). Výsledky štúdie prinášajú odporúčania pre podporu rozvoja silných stránok vysokoškolských študentov v oblasti zvládania požiadaviek v psychologickéj oblasti. S ohľadom na všestranný osobnostný i profesijný rozvoj študentov možno identifikovať i výskumné zámery, ktoré smerujú k analýze rozvoja soft skills a ich prepojenia s technickými zručnosťami u študentov technických vysokých škôl (Ricchiardi, 2018).

Predmetom podporných programov určených špecificky študentom vysokých škôl sú programy profesiového poradenstva, ktorých účinnosť je možné overiť experimentálnym výskumným dizajnom, ako napr. v štúdiu Pintu, Loureiroho a Taveiru (2015).

Odborné štúdie ponúkajú overenie pripravených psychologických metodologických nástrojov navrhnutých na riešenie potrieb vysokoškolských poradenských centier (Locke a kol., 2011). Osobitné štúdie sú

venované podpore súdržnosti študentov a ich väzbe na univerzitu (France – Finney – Swedzewski, 2010; Katsumoto – Bowman, 2021). Analýza účinnosti psychologických intervenčných programov pre vysokoškolských študentov overila všeobecnú účinnosť psychologických intervenčných programov u problémov ako sú depresia, úzkosť, medziludské ťažkosti. Sledované boli napríklad i súvislosti prežívania stresu a iných psychických ťažkostí, potvrdené v negatívnom vzťahu s religiozitou a v spiritualite študentov (Schafer, 1997).

Ako podporné opatrenie nielen pre rozvoj poradenského a konzultačného systému, ale i pre zvyšovanie kvality samotného vzdelávania pôsobí podpora profesionálneho odborného rozvoja psychológov (Repkinová a kol., 2021). Podľa autorov psychologickí pracovníci nemusia vedieť dostatočne adekvátne reagovať pri tvorbe vzťahu s klientmi a ich rodičmi v období vstupu do poradenského systému na začiatku svojej profesijnej dráhy. Autori poukazujú tiež na vysoké zaťaženie psychológov v sledovanom systéme. Napokon, Popovová a Zakharovová (2011) venujú pozornosť potrebám nadaných študentov, keď na príklade skorého vstupného programu pre nadaných študentov sledujú tie charakteristiky, ktoré možno na ruských univerzitách využiť pre plnšiu seberealizáciu nadaných študentov.

V gréckom prostredí je pozornosť venovaná systému psychologickéj pomoci a podpory študentov osobitne predovšetkým s cieľom podporiť rozvoj tohto systému. Ako uvádza Dimakos (2006), výsledky zisťovania názorov pedagógov potvrdili pozitívne postoje pedagógov k spolupráci s ďalšími odbornými spolupracovníkmi v systéme. Autori poukazujú na slabšiu možnosť študentov komunikovať so školskými psychológmi na dennej báze ako i na chýbajúcu pozíciu školského psychológa v gréckom školskom systéme. Štúdia upozornila na prax zastávania mentorskej alebo supervíznej pozície učiteľmi s niekoľkoročnou pedagogickou praxou a dodatočným postgraduálnym vzdelaním v odbornosti súvisiacej so vzdelávaním a nie školskými alebo poradenskými psychológmi. Praktickým návrhom autora pre zlepšenie spolupráce medzi učiteľmi a psychológmi je „rozšírenie psychologickéj zložky kurikula na univerzitných katedrách vzdelávania, ktoré pomôže budúcim učiteľom oveľa lepšie spolupracovať so školskými psychológmi“ (Dimakos, 2006: 415 – 425).

Hoci vyhľadávanie štúdií podľa stanovených kritérií neprinieslo zistenia o prácach domácich autorov sledujúcich systém psychologickéj pomoci a podpory na vysokých školách, psychologickému poradenstvu a pomoci študentom, ako i samotnej školskej psychológii ako vednej disciplíne je na Slovensku venovaná značná pozornosť. Ako uvádzajú Valihorová a Gajdošová (2015: 111), „školská psychológia získala jedno z významných, ba kľúčových postavení medzi aplikovanými psychologickými disciplínami na Slovensku, ale aj v európskom kontexte“. Autorky upozorňujú, že školskej psychológii je potrebné venovať intenzívnejšiu pozornosť a medializáciu prostredníctvom

koordinovaného národného aj medzinárodného výskumu a predkladajú návrh modifikácie práce školského psychológa. V tomto návrhu je položený dôraz na spoluprácu psychológa s celým školským systémom, na kvalitatívne kritériá pri zlepšovaní sociálnej klímy v škole, duševné zdravie žiakov i pedagógov a ich osobnostný rozvoj, oblasť kariérového poradenstva a spolupráce s ďalšími odborníkmi v systéme.

Na základe dostupných informácií možno konštatovať, že prevažná časť prác venovaných slovenskému školskému poradenskému systému je zameraných na poradenstvo žiakom a študentom základných a stredných škôl. Odborníci v tomto kontexte venujú pozornosť napríklad kariérovému poradenstvu na školách, keď na príkladoch dobrej praxe predstavujú ponuku rozvojových možností v tejto oblasti (Mášiková – Goma, 2013).

V rámci systému psychologickéj pomoci a podpory študentom na vysokých školách boli prezentované zistenia o možnostiach, výzvach a prínosoch rodového scitlivovania študentiek a študentov vysokej školy, ako aj učiteľiek a učiteľov (Minarovičová, 2013). Osobitnú pozornosť nielen v slovenskom, ale i medzinárodnom prostredí púta problém zvládania sociálnej izolácie študentov v oblasti pandémie COVID. Autori Blahová a Fero (2021) poukázali tiež na skutočnosť, že študenti vysokej školy oceňovali v karanténnom období na jar roku 2021 podpornú úlohu pedagógov počas online výučby (Blahová – Fero 2021).

Poskytovanie psychologickéj pomoci a podpory študentov VŠ na Slovensku – právna úprava a empirické zistenia. Psychologická a pedagogická podpora študentov v jednotlivých vzdelávacích stupňoch je na Slovensku upravená zákonom č. 137/2022 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákom č. 137/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, bolo s účinnosťou od 25. 4. 2022 rozšírené poskytovanie pomoci a podpory študentom VŠ v odseku 100a), podľa ktorého vysoké školy poskytujú poradenstvo v oblasti psychologických potrieb. Podľa tejto právnej úpravy vysoká škola poskytuje študentom bezplatné poradenstvo na účely zlepšovania duševného zdravia a ich motivácie k štúdiu, pomoci pri problémoch, ktoré by mohli ohroziť riadne skončenie štúdia, a pomoci pri uplatnení sa na trhu práce. Poradenstvom je najmä psychologické poradenstvo, kariérové poradenstvo a poradenstvo pri efektívnom učení sa. Odbornú a metodickú pomoc v oblasti poradenstva zabezpečujú vybrané pracoviská vysokých škôl a ich fakúlt.

Základný rámec starostlivosti o žiakov a študentov na všetkých stupňoch štúdia poskytuje sieť Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP), kam sa môžu hlásiť (individuálne) na intervenciu, vyšetrenie, krízové či iné poradenstvo deti i mladí ľudia zúčastňujúci sa na procese vzdelávania, ktorí ešte nemajú ukončené vzdelávanie. V základných

školách a stredných školách, ktoré nie sú špeciálnou školou, pôsobí školský špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, školský logopéd alebo školský psychológ, ak vzdelávajú viac ako 20 žiakov so zdravotným znevýhodnením okrem žiakov so zdravotným znevýhodnením vzdelávaných v špeciálnych triedach. Poskytovanie psychologickéj pomoci a podpory vysokoškolským študentom upravuje zákon o vysokých školách č. 137/2022 Z. z.

Podľa zákona o vysokých školách č. 137/2022 Z. z. verejná a štátna vysoká škola je definovaná ako inštitúcia, ktorá „vytvára všeobecne prístupné akademické prostredie aj vytváraním zodpovedajúcich podmienok štúdia pre študentov so špecifickými potrebami bez znižovania požiadaviek na ich študijný výkon“. Zákon upravuje v tretej hlave, paragraf 100, podmienky poskytovania podpory študentov a uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami. Na základe tejto právnej úpravy v rámci vysokých škôl pôsobia koordinátori pre študentov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorými sú žiaci so zmyslovým a telesným postihnutím, s chronickým ochorením a zdravotným oslabením, s autizmom a inými pervazívnymi ochoreniami a s poruchami učenia. Študent podľa odseku 2, ktorý súhlasí s vyhodnotením svojich špecifických potrieb, má podľa rozsahu a druhu špecifickéj potreby nárok na podporné služby, najmä na: zabezpečenie možnosti využívať špecifické vzdelávacie pomôcky (odsek 4a), individuálne vzdelávacie prístupy, najmä individuálnu výučbu vybraných predmetov pre študentov so zmyslovým postihnutím (odsek 4b), osobitné podmienky na vykonávanie študijných povinností bez znižovania požiadaviek na študijný výkon (2c), individuálny prístup učiteľov (2d) a odpustenie školského v odôvodniteľných prípadoch, keď je štúdium dlhšie ako je štandardná dĺžka príslušného študijného programu (2e).

Koordinátori, ktorými môžu byť fyzické i právnické osoby, sa najmä aktívne podieľajú na identifikovaní uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami a študentov so špecifickými potrebami, vyhodnocujú ich špecifické potreby, rozsah zodpovedajúcich podporných služieb a podieľajú sa na ich zabezpečovaní, zabezpečujú spoluprácu s pracoviskami a účelovými zariadeniami vysokej školy alebo fakulty a so zamestnancami vysokej školy, najmä im poskytujú informácie a poradenstvo v súvislosti so špecifickými potrebami študentov, vykonávajú poradenstvo pre študentov podľa odseku 2 pri zabezpečovaní podporných služieb a tieto služby pre nich koordinujú.

Podľa odseku 7 zákona o vysokých školách sú na Univerzite Komenského v Bratislave a na Technickej univerzite v Košiciach zriadené špeciálne pedagogické pracoviská na podporu štúdia študentov so špecifickými potrebami, ktoré plnia zároveň úlohu metodických, znalostných a koordinačných centier v oblasti podpory študentov so špecifickými vzdelávacími potrebami.

Na základe telefonických rozhovorov a informácií dostupných na webových stránkach univerzít sme sledovali situáciu v oblasti psychologickéj pomoci a podpory v prípade študentov technických vysokých škôl

na Slovensku – STU v Bratislave, TU v Košiciach a TU vo Zvolene. Bola zvolená technika individuálneho rozhovoru s otvorenými otázkami, aby bolo možné zachytiť rôzne aspekty činnosti pracovníkov poradenských centier. Rozhovory trvali 30 – 45 minút.

Bezbariérové centrum Technickej univerzity v Košiciach. Bezbariérové centrum TU v Košiciach bolo prvotným pracoviskom, od ktorého sa v posledných dvadsiatich rokoch odvíjala na Slovensku podpora a pomoc študentom so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Od roku 2013 sa podpora inklúzie študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami posilnila vďaka podpore Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, keď od 1. januára 2013 sú VŠ povinné vytvárať všeobecne prístupné akademické prostredie aj vytváraním zodpovedajúcich podmienok štúdia študentov so špecifickými potrebami bez znižovania požiadaviek na ich študijný výkon.

Na základe telefonického zisťovania sme realizovali zber údajov o poskytovaní poradenských služieb a psychologické podpory v rámci slovenských technických vysokých škôl. Uskutočnili sme telefonické rozhovory s pracovníkmi poradenských centier Slovenskej technickej univerzity, Technickej univerzity vo Zvolene a Technickej univerzity v Košiciach.

Podľa údajov pracovníkov bezbariérového centra TU v Košiciach v súčasnosti na TU v Košiciach evidujú približne 60 študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Počet študentov s diagnózami autizmu či fóbickými poruchami sa zvýšil. V rámci bezbariérového centra TU v Košiciach prebieha dlhodobovo viacero projektov zameraných na skvalitňovanie a rozširovanie existujúcich služieb centra, napr. s ohľadom na aplikáciu pokrokových digitálnych technológií s cieľom rozšíriť služby centra o nové digitálne podporné/asistenčné služby v Bezbariérovom centre TU v Košiciach. Prínosom by malo byť zlepšenie kvality sociálnej komunikácie, predovšetkým komunikácie študent – pedagóg. Nové možnosti, ktoré ponúka centrum, zahŕňajú i ponuku „zážitkových foriem tréningu“, ktoré budú inšpiráciou pre ostatné VŠ prostredníctvom konzultačnej, poradenskej činnosti a vzdelávania koordinátorov na podporu študentov so špecifickými potrebami na vysokých školách v SR.

Projekty centra sú zamerané na vývoj špecifických učebných pomôcok, ako je napr. databáza taktilných obrázkov k štúdiu matematiky v taktilnej forme, ktorá je určená pre študentov s poruchami zraku. Podklady, ktoré boli vytvorené v rámci prípravy jednotlivých obrázkov, bude centrum poskytovať aj iným univerzitám, na ktorých študujú nevidiaci študenti. Ako uviedli pracovníci Bezbariérového centra TU v Košiciach, popri množstve opatrení a projektových zámerov, vďaka ktorým sa darí posilňovať inklúziu študentov VŠ so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, je potrebné podporovať i následnú inklúziu študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami i pri prechode do praxe, napr. podporou komunikácie so zamestnávateľmi na trhu práce.

V prostredí Technickej univerzity v Košiciach pôsobí i Centrum sociálno-psychologickej podpory, ktoré sa orientuje na študentom zamerané „poskytovanie psychologického, sociálneho i kariérového poradenstva, zabezpečuje poradenstvo v prípade nepriaznivej psychosociálnej situácie z dôvodu ohrozenia sociálnym vylúčením napr. na základe pohlavia, rodu, rasy, farby pleti, národnosti, veku a inej diverzity, zabezpečuje krízovú intervenciu, poskytuje vzdelávaciu činnosť v oblasti rozvoja sociálnych zručností a poskytuje primárnu prevenciu sociálno-patologických javov, napr. látkových a nelátkových závislostí, sexuálneho obťažovania, a zabezpečuje i rozvoj peer-to-peer rovesníckych skupín“.⁴ Toto centrum sa v súčasnosti orientuje, okrem iného, i na poskytovanie pomoci študentom z Ukrajiny.

Poradenské centrum STU. Slovenská technická univerzita v Bratislave zriadila Poradenské centrum STU, v ktorom pôsobia traja odborní pracovníci – koordinátorka pre študentov so špecifickými potrebami, špeciálna pedagógka a kariérová poradkyňa. Centrum zabezpečuje odborné poradenstvo pre študentov so špecifickými potrebami. A formou primeraných úprav a podporných služieb vytvára adekvátne podmienky pre štúdium študentom so zdravotným znevýhodnením. V oblasti kariérového poradenstva organizuje semináre, webináre, workshopy s cieľom podpory študentov pri uplatnení sa na trhu práce. Taktiež sa venuje podpore pri efektívnom učení sa. Pôsobí i ako miesto prvého kontaktu, kde po odbornom posúdení môžu študenti dostať informácie o možnej ďalšej pomoci a podpore. Od júna 2022 Poradenské centrum STU spolupracuje s psychologickou ambulanciou, ktorá poskytuje psychologické služby študentom so špecifickými potrebami. Súčasne od júna spúšťa program BUDDY DOBROVOLNÍK – ten „ponúka podpornú sieť, v ktorej starší pomáhajú mladším pri adaptácii na nové prostredie, s cieľom uľahčiť integráciu novozapísaným študentom so zdravotným znevýhodnením do života na STU, rozvíjať väzby a posilniť priateľstvá“.⁵ V dohľadnom období plánuje rozšíriť svoju činnosť o poskytovanie sociálneho poradenstva študentom STU.

Podľa výsledkov prieskumu Poradenské a podporné služby pre vysokoškolských študentov na Slovensku (Fülöpová – Čerešňová, 2018), ktorý bol uskutočnený v roku 2018 na vzorke 1 387 študentov STU, 60,56 % študentov má záujem o poradenstvo v oblasti ich budúceho pracovného uplatnenia a budovania kariéry, 40,73 % študentov malo záujem o poskytovanie psychologického poradenstva, najmä v súvislosti s problémami pri štúdiu a adaptácii na VŠ prostredie, pomoc pri zvládaní stresu a časovom manažmente (Fülöpová – Čerešňová, 2018: 8). Z odpovedí respondentov vyplynulo, že študenti majú problémy počas štúdia na vysokej škole najmä v súvislosti s efektívnym spôsobom učenia sa, psychickými problémami a adaptáciou na vysokoškolské prostredie (Fülöpová – Čerešňová, 2018: 5).

⁴ Dostupné na: <https://icube.tuke.sk/wps/portal/icube/poradenstvo/psychologicke-poradenstvo>.

⁵ Dostupné na: https://www.stuba.sk/sk/studenti/studenti-a-uchadzaci-so-specifikymi-potrebami/poradenske-centrum-stu.html?page_id=12109.

Podporné centrum pre študentov Technickej univerzity vo Zvolene. Technická univerzita vo Zvolene zriadila Podporné centrum pre študentov ako miesto prvého kontaktu, a to s ohľadom na situáciu spojenú so šírením ochorenia covid-19 a s ohľadom na situáciu na Ukrajine. Ohrození študenti tu môžu požiadať o pomoc pri riešení problémov, ako napr. kontakt na psychologickú pomoc či praktické poradenstvo. Podpornému centru poskytuje spoluprácu pri poskytovaní psychologickej pomoci a poradenstva centrum *Psychologické poradenstvo – Centrum práce s mládežou Space*, v ktorom pôsobi odborník, psychológ. Spektrum služieb, ktoré centrum od minulého roku poskytlo, bolo široké – od kariérneho poradenstva a riešenia problémov po predčasnú ukončenie štúdia, vzťahové problémy, problémy v rodine a osobné problémy.

Záver. Cieľom tohto príspevku bolo priniesť zistenia o aktuálnom fungovaní systému psychologickej pomoci a podpory v prostredí vysokých škôl. Práca identifikuje výskumné oblasti, ktorým je venovaná pozornosť v tejto oblasti na základe publikovaných zistení. Pozornosť odborných štúdií v oblasti systému psychologickej podpory a pomoci pre vysokoškolských študentov publikovaných v databáze WOS je venovaná vo významnej miere a) obdobiu adaptácie študentov na vysokoškolské prostredie, b) potrebe psychologickej pomoci a podpory u študentov s vysokým rizikom dysfunkčných osobnostných čŕt, c) rozvoju zručností študentov a kariérovému poradenstvu a d) organizácii a fungovaniu samotného poradenského systému, napríklad znižovaniu nákladov na prístup študentov k pomoci a podpore.

K odporúčaným opatreniam v oblasti znižovania nákladov na prístup k psychologickej pomoci a podpore u študentov vysokých škôl patrí možnosť kontaktovania psychologických odborníkov telefonicky a mailom, ako i zapojenie iných odborníkov (pracovníkov univerzít) do komunikácie so študentmi pri hľadaní pomoci a podpory. I keď anonymita môže byť dôležitým faktorom, ktorý odstraňuje bariéry požiadania o pomoc, čisto internetový, neosobný prístup plne nepostačuje – príkladom sú kontaktné miesta (K-čka) v rámci poradne IPčko.sk – Internetová poradňa pre mladých ľudí, určené pre osobné stretnutia na báze nízko prahového prístupu.

Osobitnú pozornosť si zaslúži oblasť špecifických učebných pomôcok, ktoré sa v digitálnom priestore stali súčasťou nášho vzdelávania. Študenti s osobnými i špecifickými vzdelávacími potrebami majú prostredníctvom podporných univerzitných centier priestor pre individuálny prístup a rozvoj svojich zručností. Osvojenie špecifických učebných pomôcok, ktoré by umožnili prácu vo virtuálnom a rozšírenom vzdelávacom priestore je predpokladom využitia týchto technológií i neskôr v pracovnom živote. Napokon, nové digitálne technológie boli integrované i do poradenskej práce v rámci IPčko.sk, ako príklad inovatívnych spôsobov pomoci a podpory mladým ľuďom.

Poskytovanie poradenských služieb a pomoci študentom vysokých škôl bolo upravené v roku 2022 zákonom č. 137/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon

č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách. Touto právnou úpravou je stanovené, že vysoké školy poskytujú pomoc a podporu študentom v oblasti duševného zdravia, motivácie k štúdiu, pomoci pri problémoch s učením, ktoré by mohli ohroziť štúdium a pri pracovnom uplatnení. Poradenstvo študentom vysokých škôl sa tak chápe ako psychologické poradenstvo, kariérové poradenstvo a poradenstvo pri učení a poradenstvo študentom so špecifickými vzdelávacími potrebami.

Systému pomoci a podpory študentom vysokých škôl na Slovensku je tak v súčasnosti venovaná pozornosť tak v rovine inklúzie študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a ich podpore, ako i v rámci celkovej podpory duševného zdravia, motivácie študentov, s cieľom podporiť ich úspešný prechod obdobím vysokoškolského štúdia a vstup do pracovného života.

Túto zmenu možno privítať, a to i s ohľadom na podporu väzby študentov na vysokú školu, skvalitňovanie podmienok vysokoškolského štúdia, ako i s ohľadom na situáciu na Ukrajine. Ako však uviedli pracovníci Bezbariérového centra Technickej univerzity v Košiciach, je potrebné podporovať i následnú inklúziu študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami i pri prechode do praxe, napr. podporou komunikácie so zamestnávateľmi na trhu práce.

Podľa zistení prieskumu poskytovania podporných služieb študentom Slovenskej technickej univerzity v Bratislave (Fülöpová – Čerešňová, 2018), študenti majú záujem o viaceré oblasti podpory, od kariérového poradenstva, poradenstva pri zvládaní štúdia, adaptácie na vysokoškolské prostredie, až po vzťahové a osobné ťažkosti. Pozitívnym zistením, ktoré sme získali prostredníctvom rozhovorov s pracovníkmi poradenských centier na slovenských technických vysokých školách, je potvrdenie rozširovania možností psychologickej pomoci a podpory študentom v praxi v súlade s aktuálnou právnou úpravou.

Skúsenosti samotných participantov v poradenskom systéme (samotných študentov i odborných pracovníkov v poradenstve) ponúkajú priestor pre ďalšie výskumné zámery v tejto oblasti.

Literatúra a pramene:

- AIMONTAS, B. B. – PANYUKOVA, S. V. – SAGALIEVA, G. G.: *Academic Support of Students with Disabilities in University. Psychological science and education*, roč. 22, č. 1, 2017, s. 60-70.
- ALBAKOVÁ, Z. A. M. a kol.: *Social and Psychological Features of Hardiness in Personality of Students of Higher Education Institutions. Special number: Educational Psychology Practices in Europe and the Middle East*, roč. 8, č. 2, 2020, s. 11.
- BAEVA, I. A.: *Mental health of adolescents. How to support it? Psychological science and education*, č. 4, 2012, s. 11 – 17.
- BLAHOVÁ, J. – FERRO, M.: *Wellbeing of the university students during Covid-19 Quarantine. Conference: 15th International Technology, Education and Development Conference*, s. 10.
- BIASCI, V. a kol.: *The Colloquium for university guidance in facilitating academic success? An experimental study, Journal of educational cultural and psychological studies*, č.15, 2017, s. 215 – 228.

- BROWN, L. D. – SCHAFFT, A.: *Rural People and Communities in the 21st Century: Resilience and Transformation*. Cambridge: Polity Press, 2011.
- BUZOIANU, C. a kol.: *Online career counselling: a new tool for accessing the labour market*, 13th International technology education, education and development conference, (INTED2019), 2019, s. 312 – 320.
- CANEDO, M. D. M. F. – RODRIGUEZ, C. F. – RICO, P. G.: *Coping flexibility and personal strengths in university students*, *European journal of education and psychology*, roč. 14, č. 1, 2021, s. 17.
- CONLEY, C. S. a kol.: *A Meta – Analysis of Indicated Mental Health Prevention Programs for At – Risk Higher Education Students*, *Journal of counselling psychology*, roč. 64, č. 2, 2017, s. 121 – 140.
- DIMAKOS, I. C.: *The attitudes of Greek teachers and trainee teachers towards the development of school psychological and counselling services*, *School psychology international*, roč. 27, č. 4, 2006, s. 415 – 425.
- CHANG, T. – YEH, C. J. – KRUMBOLTZ, J. D.: *Process and outcome evaluation of an on – line support group for Asian American male college students*, *Journal of counselling psychology*, roč. 48, č. 3, 2001, s. 319 – 329.
- ELSHANKSY, S. P. – FEDOROV, I. V. – ABDULAYEVOVÁ, V. M.: *Priorities in the activities of a psychological support service in a technical university*, *Voprosy psikhologii*, roč. 3, č. 27, 2009.
- FÁZIKOVÁ, M. a kol.: *Nové prístupy ku klasifikácii vidieckych regiónov*. *Ekonomika poľnohospodárstva*, roč. 6, č. 2, 2006, s. 23 – 29.
- FLORIDA, R. – MELLANDER, CH. – STOLARICK, K.: *Inside the Black Box of Regional Development: Human Capital, the Creative Class and Tolerance*. CESIS Electronic Working Paper, č. 88, 2007, [online] (cit. 25-11-2017) Dostupné na: <https://www.infra.kth.se/cesis/documents/WP88.pdf>.
- FRANCE, M. K. – FINNEY, S. J. – SWERDZEWSKI, P.: *Students' Group and Member Attachment to Their University: A Construct Validity Study of the University Attachment Scale*. *Educational and psychological measurement*, roč. 70, č. (3), 2010, s. 440 – 458.
- FLÖPOVÁ, S. – ČEREŠŇOVÁ, Z.: *Poradenské a podporné služby pre vysokoškolských študentov na Slovensku*, [online] (cit. 25-8-2022) Dostupné na: https://www.stuba.sk/buxus/docs/stu/pracoviska/rektorat/odd_vzdelavania/UNIAL/UNIAL_04-1sk_Podporne_sluzby.pdf.
- GUILMETTE, M. a kol.: *Past and present participation in extracurricular activities is associated with adaptive self – regulation of goals, academic success, and emotional wellbeing among university students*. *Learning and individual differences*, č. 73, 2019, s. 8 – 15.
- GUTKIN, T. B.: *Training school – based consultants: Some thoughts on grains of sand and building anthills*, *Journal of educational and psychological consultation*, roč. 13, č. 1 – 2, 2002, s. 133 – 146.
- JIANG, J. M. – TANAKA, A.: *Autonomy support from support staff in higher education and students' academic engagement and psychological well – being*. *Educational psychology*, roč. 42, č. 1, 2022, s. 42 – 63.
- KATSUMOTO, S. – BOWMAN, N. A.: *Changes in Psychological Well – Being Among International Students in the US: The Role of Interactions With Peers, Faculty, and Staff*, *Journal of college student development*, roč. 62, č. 3, 2021, s. 345 – 350.
- KHOLMOGOROVÁ, A. B. a kol.: *Psyhologicheskie faktory emotsyonalnoi dezadaptatsyi u studentov*. *Voprosy psikhologii*, č. 3, 2009, s. 16 – 26.
- KHOLMOGOROVÁ, A. B. a kol.: *Psychological accompaniment service in higher education*

- institutions: Problems of formation, principal directions, methods and principles*, *Voprosy psikhologii*, č. 4, 2010, s. 55.
- LITALIEN, D. – GUAY, F.: *Dropout intentions in PhD studies: A comprehensive model based on interpersonal relationships and motivational resources*. *Contemporary educational psychology*, č. 41, 2015, s. 218 – 231.
- LIVIA, J. – MORALES, M. T. A. – GARCIA, D. J. R.: *Psychological impact of social isolation in students of a Public University of Lima*, *Propositos y representaciones*, roč. 9, č. 2, 2021, s. 12.
- LOCKE, B. D. a kol.: *Development of the Counseling Center Assessment of Psychological Symptoms – 62 (CCAPS – 62)*. *Journal of counselling psychology*, roč. 58, č. 1, 2011, s. 97 – 109.
- LOYA, F. – REDDY, R. – HINSHAW, S. P.: *Mental Illness Stigma as a Mediator of Differences in Caucasian and South Asian College Students' Attitudes Towards Psychological Counseling*. *Journal of counselling psychology*, roč. 57, č. 4, 2010, s. 484 – 490.
- LUCAS, M. S. – BERKEL, L. A.: *Counseling needs of students who seek help at a university counseling center: A closer look at gender and multicultural issues*. *Journal of college student development*, roč. 46, č. 3, 2009, s. 251 – 266.
- MÁŠIKOVÁ, M. – GROMA, M.: *Teória a prax kariérového poradenstva v školstve. Píklady dobrej praxe*. In: *Psychológia (v) škole*, Sokolová L, Lemešová M. Masaryk, R. (eds). *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Univerzita Komenského v Bratislave*, 2013, s. 142 – 149.
- MINAROVÍČOVÁ, K.: *Možnosti a úskalia tréningov zameraných na rodovú rovnosť a elimináciu rodových stereotypov vo výchove*. In: *Psychológia (v) škole*, Sokolová L, Lemešová M. Masaryk, R. (eds). *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Univerzita Komenského v Bratislave*, 2013, s. 89 – 98.
- OSMUK, L. A. – DEGTJAROVA, V. V. – ZHDANOVA, I. V.: *Modelling Social Psychological Support within the System of Inclusive Higher Education: The Experience of Novosibirsk State Technical University*, *Psychological Science and Education*, roč. 22, č. 1, 2017, s. 140 – 149.
- PANYUKOVÁ, S. V. – SAITGALIEVOVÁ, G. G. – SERGEEVOVÁ, V. S.: *Establishing Network Interaction between Resource Training Centers for People with Disabilities and Partner Universities*, *Psychological science and education*, č. 2, 2018, s. 7 – 18.
- PARKER, J. S. a kol.: *Culturally Responsive Consultation Among Practicing School Psychologists*. *Journal of educational and psychological consultation*, roč. 30, č. 2, 2020, s. 119 – 155.
- PILINGTON, H. – POPOV, A.: *Understanding Neo-paganism in Rusia: Religion? Ideology? In: McKay, G. – Williams, CH. (eds.): Subcultures and new Religious Movements in Rusia and East-Central Europe*. *Cultural Identity Studies*, Bern: Peter Lang, International Academic Publisher, 2009, s. 253 – 304.
- PINTO, J. C. – LOUREIRO, N. – TAVEIRA, M. D.: *Psychological Intervention in Portuguese College Students: Effects of Two Career Self – Management Seminars*, *Journal of college student development*, roč. 56, č. 5, 2015, s. 518 – 524.
- POPOVOVÁ, L. V. – ZAKHAROVÁ, N. S.: *Educational programs of support of the gifted in universities*. *Psychological science and education*, roč. 16, č. 4, 2011, s. 46 – 55.
- REPKINOVÁ, Y. A. a kol.: *Professional Development Of An Educational Psychologist In The System Of Psychological And Counseling Service Of The University*, *Propositos y representaciones*. roč. 9, č. 2, 2021, s. 11.
- RICCHIARDI, P. – EMANUEL, F.: *Soft Skill Assessment in Higher Education*, *Journal of educational cultural and psychological studies*, č. 18, 2018, s. 21 – 53.
- SHEA, M. a kol.: *College Students' Barriers to Seeking Mental Health Counseling: Scale*

- Development and Psychometric Evaluation. Journal of counselling psychology*, roč. 66, č. 5, 2019, s. 626 – 639.
- SCHAFER, W. E.: *Religiosity, spirituality, and personal distress among college students. Journal of college student development*, roč. 38, č. 6, 1997, s. 633 – 644.
- SCHAFFER, G. E. a kol.: *Beyond the four walls: The evolution of school psychological services during the COVID – 19 outbreak. Psychology in the schools*, roč. 58, č. 7, 2021, s. 1246 – 1265.
- SCHENKENFELDER, M. – FRICKEY, E. A. – LARSON, L. M.: *College Environment and Basic Psychological Needs: Predicting Academic Major Satisfaction. Journal of counselling psychology*, roč. 67, č. 2, 2020, s. 265 – 273.
- URARA U. – TAKANO, A.: *Construction of a Student Counselling System: Collaboration Between Psychology and College Education, Japanese Journal of educationally psychology*, č. 51, 2003, s. 205 – 217.
- VALIHOŘOVÁ, M. – GAJDOŠOVÁ, E.: *Aktuálne problémy školskej psychológie ako vedy a profesie školského psychológa*, In: *Psychológia (v) škole*, Sokolová L, Lemešová M. Masaryk, R. (eds). *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Univerzita Komenského v Bratislave*, 2013, s. 111 – 120.
- WRIGHT, M. F. – WACHS, S.: *Self – Isolation During the Beginning of the COVID – 19 Pandemic and Adolescents' Health Outcomes: The Moderating Effect of Perceived Teacher Support. School psychology*, roč. 37, č. 1, 2022, s. 47 – 53.
- ZALAZAR, J. M. F. a kol.: *Evaluation of an academic satisfaction model for first – year university students. Journal of psychological and educational research*, roč. 25, č. 2, 2017, s. 115 – 140.
- Školský psychológ ako kľúčová osoba zmeny a rozvoja školy. [online] (cit. 25-11-2017) Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/kornelia-durikova/6755/skolsky-psycholog-ako-klucova-osoba-zmeny-a-rozvoja-skoly>.
- Centrum sociálno-psychologickej podpory TUKE. [online] (cit. 25-11-2017) Dostupné na: <https://icube.tuke.sk/wps/portal/icube/poradenstvo/psychologicke-poradenstvo>.
- Poradenské centrum STU. [online] (cit. 25-11-2017) Dostupné na: https://www.stuba.sk/sk/studenti/studenti-a-uchadzaci-so-specifickymi-potrebami/poradske-centrum-stu.html?page_id=12109.
- Dopady pandémie na žiakov ZŠ a stredoškolskú mládež mesta Spišská Nová Ves. [online] (cit. 25-11-2017) Dostupné na: https://mladiludiaazivot.sk/dopady-pandemie-na-ziakov-zs-a-stredoskolsku-mladez-mesta-spisska-nova-ves/?fbclid=IwAR10EtBqNHyt11yeiJM-xRT9Lopo3vmDmS8uzs87frp-h14NsU9_6IQw8ys.
- Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 137/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Kontakt:

Mgr. Martina Porubčinová, PhD.
Centrum spoločenských
a psychologických vied SAV,
Prognostický ústav
Šancová 56
811 05 Bratislava
E-mail: progmpor@savba.sk

JUDr. Ján Florián Gajniak
Stavebná fakulta STU v Bratislave,
Katedra humanitných vied
Radlinského 2766/11
810 05 Bratislava
E-mail: jan.gajniak@stuba.sk

Mapovanie ponuky cestovného ruchu a ďalšieho potenciálu pre jeho rozvoj v obci Nitrianske Pravno a jeho okolí s akcentom na kultúru nemeckého etnika¹

Katarína Mičicová – Ján Válek

Kľúčové slová: Nitrianske Pravno, cestovný ruch, kultúrny potenciál, kultúrny kapitál, nemecká etnická skupina

Key words: Nitrianske Pravno, tourism, cultural potential, cultural capital, German ethnic group

Abstract: The paper conducts a survey of the current state of tourism and its offer in Nitrianske Pravno village and its neighbouring villages of Klačno, Vyšehradné, Malinová, Tužina and Chvojnica. There is a sum up of the accommodation and catering facilities, events and cultural and social organisations and institutions. The second part of the paper analyses the tourism potential according to the state strategic documents. The last part of the paper brings a few potential suggestions for utilizing the historical and cultural potential of the German ethnic group living in this area for centuries. This paper is based on field research done from February to June 2022.

¹ Príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0127/21 Etnokultúrne aspekty nemeckých minoritných spoločenstiev s prihliadnutím na fenomén baníctva na hornej Nitre.

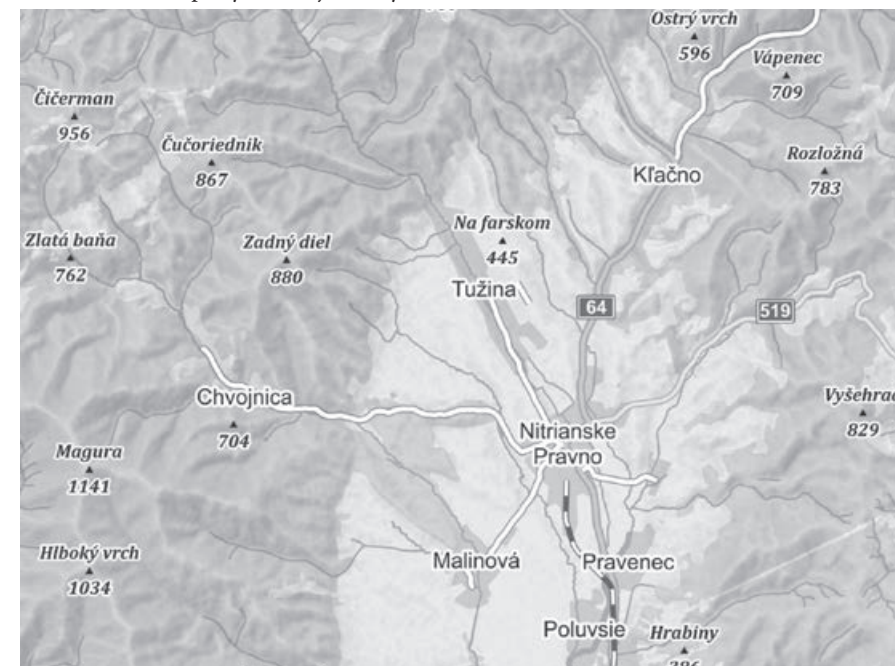
Úvod. Horná Nitra, okolie Nitrianskeho Pravna, bola z pohľadu cestovného ruchu pomerne zabudnutým regiónom. V stredoveku bohaté mestečko vďaka výnosom z banskej činnosti postupne upadalo až sa zmenilo na obec žijúcu z remeselníctva, poľnohospodárstva a sezónneho robotníctva. Nemecké obyvateľstvo pretvorilo nielen samotnú krajinu, ale sformovalo aj kultúru tejto lokality, ktorá sa však do dnešného dňa zachovala len vo fragmentoch. Zo známych informácií vieme niektoré jej prvky obnoviť a ich jedinečnosť použiť v prospech celého regiónu prostredníctvom ich využitia v cestovnom ruchu.

Predkladaný príspevok je zostavený z dvoch častí. V prvej časti sumarizujeme primárnu a sekundárnu ponuku cestovného ruchu na základe informácií z terénnych výskumov a štúdiá dostupných zdrojov. Druhá časť je venovaná formulácii návrhov na podporu cestovného ruchu v lokalite. Prvý návrh bol vytvorený v spolupráci s obcou Nitrianske Pravno, návrhy realizácie múzeí pre potreby príspevku sformulovala R. Tarabčíková a ostatné sú drobnými doplneniami už existujúcej ponuky.

Ciele. Cieľom tejto štúdie je zmapovať aktuálnu ponuku cestovného ruchu v skúmanej oblasti a navrhnuť ďalšie možnosti jej rozvoja s dôrazom na využitie prvkov tradičnej kultúry nemeckého etnika. Zanalyzujeme primárnu aj sekundárnu ponuku cestovného ruchu v skúmanej lokalite na základe delenia ponuky podľa Gúčika (2000: 49 – 57). Zvolili sme mapovanie celej ponuky cestovného ruchu, nielen tej s dôrazom na nemeckú kultúru, pretože si myslíme, že pred formuláciou akýchkoľvek návrhov na jej zlepšenie s dôrazom na ktorúkoľvek charakteristiku alebo vlastnosť lokality, je potrebné poznať celú aktuálnu ponuku. Cieľom príspevku nie je priniesť podrobne prepracované návrhy, ale len predstaviť možnosti, s ktorými bude možné ďalej pracovať, rozvíjať ich a nakoniec aj zaviesť do praxe. Návrhy vychádzajú z prvkov hmotnej a nehmotnej kultúry primárne nemeckého etnika, ktoré na tomto území žilo niekoľko storočí a v menšom počte žije dodnes. V prvej časti príspevku predstavíme aktuálnu ponuku cestovného ruchu vo výskumnej oblasti, v druhej časti práce prednesíme návrhy na jeho rozvoj.

Charakteristika skúmanej lokality. Pri výskume a analýze aktuálneho stavu cestovného ruchu sme sa zamerali na obce regiónu Horná Nitra, v ktorých v minulosti žili a čiastočne aj v súčasnosti žijú potomkovia karpatských Nemcov. Strediskom tohto územia je Nitrianske Pravno, ktorého časťou sú bývalé samostatné obce Vyšehradné a Solka. V rámci výskumu sme sa zamerali aj na okolité obce Kľačno, Tužina, Chvojnica a Malinová. Obce administratívne spadajú do okresu Prievidza do Trenčianskeho samosprávneho kraja. Výskumná oblasť leží v prievidskej kotline na úpätí Malej Magury a Vyšehradu – podcelku pohoria Žiar. (Kočícký – Ivanič, 2011) Z pohľadu tradičnej kultúry spadá toto územie do oblasti západoslovenskej horskej kultúry (Benža: oblasť tradičnej kultúry), do regiónu Ponitrie a subregiónu Horná Nitra. (Beňušková, 2005: 65) Nitrianske Pravno je jedným z centier sídelnej oblasti etnických Nemcov – Hauerlandu. (Botík, 2007: 83)

Obrázok č. 1: Mapa výskumnej lokality

Zdroj: Vlastné spracovanie, podľa www.mapy.cz

Metodika práce a teoretické východiská. Jednou z najvýznamnejších metód práce s problematikou bola heuristika. Analyzovali sme odbornú literatúru z oblasti dejín skúmanej lokality a problematiky cestovného ruchu a jeho ponuky. Pozornosť sme venovali aj informáciám z monografií jednotlivých obcí, výskumu baníctva a publikovaných informácií súvisiacich so stanovenou problematikou a informácií uvedených na webových stránkach obcí, združení a organizácií.

Ponuku cestovného ruchu v Nitrianskom Pravne a jeho okolí sme zmapovali na základe delenia ponuky podľa Gúčika (2000: 51 – 57). Ponuku cestovného ruchu rozdelil na primárnu a sekundárnu. Do primárnej ponuky zaradil prírodné podmienky a antropogénnu ponuku (kultúrno-historické pamiatky, kultúrne inštitúcie a pod.). Do sekundárnej ponuky patrí podľa Gúčika infraštruktúra, supraštruktúra a inštitúcie cestovného ruchu. V druhej časti príspevku vychádzame z analýz a dát uvedených v dokumente Regionalizácia cestovného ruchu na Slovensku.

Analýza samotnej ponuky cestovného ruchu je založená aj na informáciách získaných terénnym výskumom v marci, máji, júni a auguste 2022, počas ktorých sme navštívili niekoľko informátorov z rôznych oblastí kultúrneho a spoločenského života a zástupcov organizácií, inštitúcií a samosprávy.

Najvýznamnejšou informátorkou² nám bola Radka Tarabčíková z OZ Hornonitrie.³ Na základe syntézy získaných informácií sme stanovili návrhy a závery.

Primárna ponuka: Antropogénna činnosť: Kultúrno-historické pamiatky. Najväčší počet kultúrno-historických pamiatok v skúmanej oblasti je prirodzenie v obci Nitrianske Pravno, keďže bola v minulosti a je aj do súčasnosti strediskovou a centrálnou obcou pravnianskej doliny. Väčšina historických stavieb sa nachádza na *Námestí SNP* v centre obce. Má štvorcový tvar, čiastočne je vydláždené kameňmi z banských hald a patrí k najväčším stredovekým námestiam na Slovensku. Fontána pri obecnom úrade pripomína jeden zo štyroch tajchov, ktoré sa na námestí v stredoveku nachádzali. V strede námestia stojí budova obecného úradu, *Stará radnica*, ktorá bola postavená na začiatku 20. storočia a do súčasnej podoby bola zrekonštruovaná v roku 1981. Námestie je po obvode zastavané renesančnou a novšou radovou zástavbou, pričom niektoré z renesančných palácov a kúrií sú národnými kultúrnymi pamiatkami. V juhovýchodnom rohu námestia stojí katolícky kostol Mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa.

Kostol Mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa, ktorý je najväčšou stavbou obce, je druhou dominantnou budovou námestia. Pôvodná stavba bola postavená v 14. storočí, neskôr niekoľkokrát vyhorel a bol vyrabovaný. Na konci 19. storočia bol v tak havarijnom stave, že jeho väčšia časť okrem veže a kaplnky sv. Michala musela byť zbúraná a v roku 1907 vystavaná nanovo. Autor architektonického návrhu Otto Stehlo vytvoril historizujúci objekt s gotizujúcimi prvkami, v rámci čoho sa odklonil od dobových historických predlôh a vytvoril „novoslohoový chrám poznačený modernizmom“. (Lenhart, 2018: 246) Interiér kostola je zdobený oltármi, sochami a maľbami z darov rodákov. Zachovaná pôvodná gotická kaplnka je najstaršou a najcennejšou stavebnou pamiatkou mesta. Podľa Lenharta (2018: 247) je tento chrám jedinečný a z hľadiska čistoty neoslohu a remeselného-výtvarnej úrovne nemá na Hornej Nitre obdobu.

V obci sa nachádzajú aj ďalšie dve národné kultúrne pamiatky, mariánsky stĺp Immaculata z 18. storočia na námestí a cintorínska kaplnka Sedembolestnej Panny Márie z roku 1770. Medzi centrom obce a časťou Solka bola v 30. rokoch 20. storočia postavená *kalvária*. Tvorila ju dve kaplnky (spodná kaplnka Večere Pánovej a horná kaplnka Ukrižovania), 14 zastavení a 11 ďalších kaplniek. V roku 2014 bola zapísaná do Zoznamu národných kultúrnych pamiatok. Kaplnky sú zdobené vitrážovými oknami a umeleckú hodnotu majú aj ich oltáre, reliéfy a ďalšie dekoračné prvky. Kalvária je dostupná autom aj peším turistom, upozorňuje na ňu hnedá tabuľa.

Súčasťou zástavby ohraničujúcej Námestie SNP sú aj *kúrie* Husárovská, Brieštenského a ďalšie.⁴ Husárovská kúria je jednou z najreprezentatívnej-

² Zoznam všetkých informátorov sa nachádza na konci príspevku.

³ Radi by sme sa jej na tomto mieste poďakovali za ochotu a korekciu textu.

⁴ Na námestí stála aj Lániho kúria, ktorá bola však pred približne dvoma rokmi zrušená.

ších renesančných stavieb Nitrianskeho Pravna. V jej prízemí pod klenutou klenbou sa nachádza cukráreň. V tesnom susedstve stojí najstarší datovaný renesančný dom v Nitrianskom Pravne, ktorý pochádza z 1. polovice 17. storočia. Dom je zdobený renesančnou klenbou z roku 1596 a je aj národnou kultúrnou pamiatkou. V jeho dvorovej časti sa nachádza remeselný pivovar Galgenber. V Brieštenského kúrii v súčasnosti sídli Múzeum karpatských Nemcov SNM a plní aj funkciu Domu stretávania Karpatskonemeckého spolku a jeho ďalších spoločensko-kultúrnych kolektívov. Na prízemí kúrie sa nachádzajú dve miestnosti s expozíciou o histórii a kultúre karpatských Nemcov v Hauerlande, poschodie je prispôbené pre spoločenské podujatia.

Vyšehradné. V obci Vyšehradné bola v roku 1802 na základe Ohňového patentu Márie Terézie postavená drevená *zvonica*. V roku 1996 jej bol udelený štatút Národnej kultúrnej pamiatky. Naposledy bola zrekonštruovaná v roku 2016 vďaka iniciatíve OZ Vyšehrad. V roku 2017 získala cenu Fénix Ministerstva kultúry SR za príkladnú obnovu kultúrnych pamiatok. V súčasnosti sa v jej areáli konajú kultúrne podujatia.

Cenu Europa Nostra získal Rastislav Haronik za *rekonštrukciu pôvodného domu* č. 898, tzv. *Mendellov dom*. Túto stavbu, ktorej fasáda má vročené 1873, odkúpil v roku 1975, dobudoval si za domom hrnčiarsky a keramický ateliér a zriadil v ňom múzeum tradičného bývania. Predmety v ňom pochádzajú z jeho súkromnej zbierky. Prehliadka v múzeu je návštevníkom k dispozícii po dohode.

Richterov dom, pom *Jošk'la*⁵ je najstarším zachovaným domom vo Vyšehradnom. Zároveň je to jeden z prvých kamenných poschodových murovaných domov s výškou v Hauerlande. Bol postavený pravdepodobne na začiatku 19. storočia, slúžil ako dom richtára (z toho je odvodené aj jeho pomenovanie). Od roku 2009 je Národnou kultúrnou pamiatkou. (Richterov dom, online)

Tužina. V obci Tužina sa nachádzajú tri zaujímavé historické objekty. Prvým z nich je barokový rímsko-katolícky *kostol sv. Jakuba*, ktorý bol postavený na konci 18. storočia. Časť inventáru a mobiliáru je vytvorená v klasicistickom slohu. Kostolu bol po obnove maliarskej interiérovej výzdoby v roku 2006 udelený titul Kultúrna pamiatka roka. Oproti kostolu stojí *mariánsky stĺp* obohnávaný umeleckým kamenným múrikom. V 90. rokoch minulého storočia bol stĺp vďaka tužinským rodákum zrekonštruovaný a nanovo vysvätený. Na hornom konci obce stojí aj *baroková kaplnka* postavená v roku 1818. Jej výzdoba pochádza z 18. storočia a predtým bola pravdepodobne umiestnená v kostole. V roku 2011 bola vymenená šindľová strešná krytina.

Druhou kultúrno-historickou pamiatkou obce Tužina je *obecné múzeum*. V roku 2015 obec schválila kúpu historickej nehnuteľnosti pre tento účel. V roku 2018 vyvinula iniciatívu Kornélia Richterová, ktorá je správkynou aj

⁵ V preklade z lokálneho dialektu u Jožka.

sprievodkyňou múzea. Múzeum je venované tradičnej kultúre karpatských Nemcov žijúcich v obci a činnosti obecného Karpatskonemeckého spolku. Časť predmetov vystavených v múzeu darovala z vlastnej zbierky, ďalšie predmety darovali múzeu obyvatelia obce. Vstup do múzea je možný na základe dohody so správkou. Pamiatkou vo vlastníctve K. Richterovej je aj zrekonštruovaný mlyn, ktorý sa využíva ako príležitostné gastronomické zariadenie, priestor pre svadby a oslavy.

Chvojnic. Obec Chvojnic je v súčasnosti najmä chatárskou obcou, býva tu len 250 stálych obyvateľov. Historicky cennou stavbou v obci je rímsko-katolícky kostol Povýšenia sv. Kríža, ktorý je kultúrnou pamiatkou. Bol postavený v rokoch 1935 – 1936 z lámaného kameňa. Jeho exteriér je neomietnutý, v interiéri má plochý strop. (História a symboly obce, online) Pri hlavnej ceste v oblasti bývalého ryžoviska bola obcou postavená maketa vstupu do banskej štôlny. Dopĺňajú ju informačné tabule, ktoré hovoria o histórii baníctva podloženej výskumom M. Žabenského.

Malinová. Dominantou obce je rímsko-katolícky kostol Božského srdca Ježišovho, ktorý bol postavený koncom 19. storočia. V 2. polovici 19. storočia bola v obci postavená kaplnka so zvonnicou, ktorá bola používaná na slúženie bohoslužieb počas úradného uzavretia a stavby súčasného kostola. Ďalšou kultúrno-historickou pamiatkou obce je Pamätník padlých hrdinov SNP z roku 1954, ktorý je doplnený o pamätnú tabuľu obetiam II. svetovej vojny. Pri vstupe do obce bol v roku 2013 znovu osadený trojičný stĺp. (Kultúra, spoločenský život online)

Kľačno. Kostol sv. Mikuláša biskupa stál pôvodne v centre obce, bol ohradený múrom a bol pri ňom cintorín. Podľa archeologických výskumov má pôvod v ranej gotike. Interiér kostola bol dotváraný v priebehu 18. a 19. storočia, z tohto obdobia pochádza aj jeho výzdoba. Posledná rekonštrukcia prebehla v roku 1898. V obci sa nachádzajú aj tri kaplnky, dve sú zasvätené Panne Márii – prvá stojí na hornom konci obce a pochádza z roku 1824, druhá kaplnka bola postavená v roku 1924 oproti prameňu rieky Nitry. Nad prameňom je kamenný monument, ktorý predstavuje jaskyňu, z ktorej vyteká samotná rieka. V dolnej časti je postavená ozdobná balustráda a vrchnú časť nad jaskyňou zdobia sochárske reliéfy. Tretia kaplnka je zasvätená sv. Jánovi Nepomuckému. Bola postavená v roku 1777. Pri kostole sv. Mikuláša stojí aj mariánsky stĺp z roku 1749. Na stĺpe sa nachádzajú postavy sv. Jozefa, sv. Floriána a sv. Jána Nepomuckého. V 1. polovici 19. storočia bola okolo stĺpa postavená kovová ohrada. (Lacko, 2013: 146 – 151) Vo výskumných obciach sa nachádzajú aj ďalšie drobné sakrálne pamiatky ako sú morové stĺpy, kríže či prístenné kaplnky.

V lesoch v okolí skúmaných obcí sa nachádzajú pozostatky banskej činnosti, ktoré sú však rozpoznateľné len odborným okom (haldy, ryžoviská,

pingy, tajchy a pod.).⁶ Tieto pozostatky banskej činnosti majú vysoký turistický potenciál, budeme sa im v príspevku ďalej venovať.

Organizované podujatia. Kalendárium kultúrnych a spoločenských podujatí vydáva Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi (ďalej ako RKC) v spolupráci s Trenčianskym samosprávnym krajom, Združením miest a obcí hornej Nitry a Regionálnym združením miest a obcí Stredné Ponitrie. Z dokumentu za rok 2022 vyberáme podujatia organizované vo výskumnej lokalite s potenciálom pre turizmus a doplníme ich o informácie o ďalších podujatiach od informátorov. Okrem regionálneho kultúrneho centra v skúmaných obciach pôsobí mikroregionálne združenie Hornonitrie, ktoré je iniciátorom ďalších lokálnych kultúrnych, spoločenských a športových podujatí.

Cyklickým podujatím sú Zimné slávnosti Hornonitria, v roku 2022 sa konal ich 18. ročník. Sedem tematických podujatí sa koná v rôznych obciach zoskupených v združení Hornonitrie. Podujatia majú kultúrno-spoločenský charakter, prezentuje sa na nich tradičná kultúra a folklór jednotlivých obcí aj celej Hornej Nitry. Spoluorganizátorom je Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi. Prvým februárovým podujatím v rámci slávností je výstava v Nitrianskom Pravne, ďalej sú to podujatia s názvami Súzvuky (prezentácia nemeckých speváckych spolkov) v obciach Tužina, Kľačno alebo Malinová⁷, Zimné slávnosti folklóru (prezentácia folklórnych kolektívov z regiónu), Deň detského folklóru (prezentácia detských folklórnych kolektívov), Pamätnica Jozefa Strečanského (súťaž interpretov ľudovej piesne a hudby), ďalej sú to marcové podujatia, pašiový koncert vo Chvojnici a stretnutie majstrov, ľudových umelcov a remeselníkov pravnianskej doliny (prezentácia tradičných remeselných techník).

V marci sa tiež konala zimná edícia hudobného festivalu Tužina Gro(o)ve, ktorý organizuje OZ Groove v spolupráci s RKC. Jeho letná časť sa konala v júli v areáli Hatalisko v Tužine. Podľa kalendária sa mala v apríli (reálne sa tento rok uskutočnila v máji) v Nitrianskom Pravne konať Divadelná jar Jána Roháča, festival zábavného divadla. Podujatie je venované rodákovi Jánovi Roháčovi, divadelnému, filmovému a televíznemu režisérovi. Počas troch festivalových dní sa návštevníkom každoročne predstaví niekoľko divadelných predstavení pre deti aj dospelých, program je doplnený aj o koncerty a rozhovory so známymi osobnosťami. Keďže v roku 2022 mal Ján Roháč 90. výročie narodenia, konala sa na jeho počesť aj septembrová Estráda Jána Roháča. V októbri je naplánovaná výtvarná súťaž pre základné, stredné a základné umelecké školy. V obciach výskumnej lokality sa koncom apríla pravidelne organizuje aj stavenie májov.

Na prelome apríla a mája sa organizuje symbolické otvorenie turistickej sezóny výstupom na vrch Malá Magura z obce Poruba. Do organizácie tohto

⁶ Ich výskumu a popisu sa vo svojich príspevkoch venuje Žabenský (2020, 2021, 2022).

⁷ Miesto konania tohto podujatia je variabilné.

podujatia sa zapájajú aj obce našej výskumnej lokality. Obec Nitrianske Pravno organizuje v máji športové podujatie Beh priateľstva, ktoré bolo tento rok venované oslavám 77. výročia skončenia 2. svetovej vojny. V máji sa konalo tiež celoslovenské podujatie Noc múzeí a galérií, do ktorého sa zapojilo aj Múzeum kultúry karpatských Nemcov v Nitrianskom Pravne. Sprievodným programom bola výstava tradičných odevov s pravnianskou výšivkou, prezentácia Klubu tradičných textilných techník a jeho činnosti a vystúpenie speváckej skupiny Probner Echo Junior.

V júni sa pravidelne organizuje tradičný pravnianský jarmok, v roku 2022 sa konal jeho 29. ročník. Zúčastňujú sa ho remeselníci aj predajcovia, každoročne je pripravovaný bohatý kultúrny program, ktorého súčasťou bývajú domáce spevácke skupiny, žiaci ZUŠ aj folklórne a hudobné skupiny z iných oblastí Slovenska. V roku 2017 boli v rámci otvorenia jarmoku predstavené návštevníkom erby pravnianskych cechov, ktoré namaľoval R. Haronik z Vyšehradného. V slávnostnom sprievode ich niesli ženy v pravnianskych meštianskych odevoch.

Významným júlovým podujatím sú Medzinárodné majstrovstvá v ryžovaní zlata, ktorú spolu s obcou Tužina organizujú Hornonitrianski zlatokopi. Je to trojdňové podujatie, počas ktorého je možné stanovať v mieste konania – v areáli Hatalisko. Súťaž prebieha v rôznych kategóriách, účastníci súťaže platia symbolické štartovné, v ktorom je zahrnuté aj občerstvenie. V obci Vyšehradné sa na prelome júna a júla koná festival Mlynčeky. Koná sa v areáli drevenej zvonice, na mieste, kde v minulosti stál mlyn. Súčasťou podujatia je výstava vodných mlynčekov, ktorých výroba prebieha počas podujatia. Stavanie mája na prelome apríla a mája. Program je doplnený o vystúpenia folklórnych kolektívov z okolia, tanečná škola, tvorivé dielne tradičných techník a remeselný jarmok.

Obec Tužina organizuje v auguste niekoľko podujatí. Jedným z nich je Country festival, medzinárodný festival country hudby a tanca. V spolupráci s Jawa ČZ stretko sa koná podujatie s názvom Jawa stretko, stretnutie majiteľov a priaznivcov motocyklov značky Jawa a ČZ. V Nitrianskom Pravne sa v auguste konajú Jurčove dni, kováčske sympóziu. V závere mesiaca sa vo viacerých obciach konajú spomienkové podujatia venované pamiatke SNP.

V septembri sa v Nitrianskom Pravne konajú dva významné festivaly. Prvým je Deň obcí pravnianskej doliny, ktorého súčasťou sú festival folklóru, tradičných remesiel a tradičných jedál z regiónu, festival dychových hudieb, remeselný jarmok a tvorivé dielne a tento rok aj výstava História odievania pravnianskej doliny.⁸ Druhým podujatím je festival mariánskych pútnických piesní Počuli sme vrúcny hlas, na ktorom sa zúčastňujú aj miestne spevácke skupiny.

⁸ Výstavu organizuje OZ Hornonitrie a každý rok prezentuje rôzne historické a kultúrne hodnoty regiónu.

V októbri sa konajú v obci Klačno Gajdlanské hody, v rámci ktorých sa konajú ochutnávka tradičných jedál z lokálnej odrody sliviek *gajdlanky* a súťaž o najlepšiu pálenku z týchto sliviek. Obec Tužina zorganizovala v októbri 3. ročník turistického podujatia Chodníkmi starých otcov – túry rôznych náročností z Tužiny do Čičmian. V novembri organizuje Nitrianske Pravno športové podujatie Cestný beh krajom hornej Nitry a na december tu je naplánovaná výstava betlehemov.

V priebehu roka 2022 organizuje združenie Hornonitrie sériu remeselných workshopov Tradície v Hornonitri III. Tieto workshopy sú zamerané na vybrané tradičné remeselné techniky. Podujatie finančne podporil Fond na podporu umenia. Významným podujatím karpatských Nemcov je Hauerlandfest, ktorý je putovným festivalom. V Nitrianskom Pravne sa konal naposledy v roku 2018, v roku 2019 sa konal v Tužine. Jednotlivé ročníky pred pandémiou koronavírusu boli navštevované aj potomkami hauerlandských Nemcov žijúcich v Nemecku. Okrem spomenutých podujatí, ktoré majú aj nadregionálny dosah sa vo výskumnej lokalite organizuje množstvo menších podujatí s lokálnym záberom, ako sú napríklad podujatia Top Guláš, Futbalový turnaj vyslúžilcov Hornonitria, oslavy Medzinárodného dňa žien, obecné zabíjačky, náboženské podujatia na Kalvárii a podobne. Návštevnosť podujatí podľa slov viacerých informátorov po pandémii klesla, no všimajú si jej postupný nárast.

Nehmotné a hmotné kultúrne dedičstvo, prvky tradičnej kultúry. V skúmanej lokalite sa zachovali v rôznych formách aj fragmenty nehmotnej a hmotnej tradičnej kultúry. Podľa slov R. Tarabčíkovej bola skúmaná lokalita a celkovo oblasť Hornej Nitry aj z dobových politicko-spoločenských pomerov výskumníkmi v minulom storočí obchádzaná. Zdokumentované adekvátne informácie k rôznym oblastiam tradičnej kultúry sa zachovali preto len sporadicky, ak vôbec.

So založením Nitrianskeho Pravna a okolitých obcí súvisí banská kultúra – banské technické diela, pozostatky banskej činnosti, nemecké toponymá či legendy súvisiace s baníctvom. Tieto prvky majú vysoký potenciál využitia v cestovnom ruchu, vybraným z nich sa v príspevku budeme ďalej venovať.

V kultúrnych inštitúciách sa nachádzajú knižné publikácie písané v slovenskom aj nemeckom jazyku. Sú medzi nimi monografie, v ktorých sa spomínajú aj niektoré zložky tradičnej kultúry (staviteľstvo, odievanie, zvykoslovie, dialekt) či zbierky ľudových piesní. Karpatonemecké spolky a ich spevácke skupiny sa snažili o dokumentáciu nielen svojej činnosti ako takej, ale aj piesňového repertoáru prostredníctvom audiovizuálnych nástrojov – DVD, CD, VHS a audiokaziet, na ktorých sú zaznamenané vystúpenia a repertoár speváckych skupín, divadelné vystúpenia a záznamy z Hauerlandfestu.

Spevácke skupiny organizované karpatonemeckými spolkami prezentujú spevácku tradíciu na rôznych podujatiach. V ich repertoári sa podľa M. Ďuricovej a K. Richterovej nachádzajú piesne v nemeckom dialekte, spisovnej

nemčine aj v slovenčine. Tieto piesne pochádzajú zo zachovaných zbierok, v ktorých je ale zaznamenaných minimum pôvodných tradičných piesní a prevažujú autorské alebo prebrané piesne. Výber z repertoáru na vystúpenie prispôsobujú podujatiu a publiku. Podobne prispôsobujú aj odev účinkujúcich, vystupujú buď v jednotných kostýmoch alebo v krojoch ušitých na túto príležitosť.⁹

Výrazným prvkom tradičnej kultúry je odev. Pôvodné súčiastky tradičného odevu výskumnej lokality sa nachádzajú v zbierkach Regionálneho múzea v Prievidzi, Obecného múzea v Tužine, v súkromnej zbierke Haronika prípadne ďalších súkromných zbierkach. A. Richter sa vo voľnom čase venuje výrobe replík súčastí tradičného odevu nemeckého etnika. Tradičným technikám zdobenia odevu či modrotlačiarstvu sú venované workshopy organizované OZ Hornonitrie. Novšie súčiastky tradičného odevu, prípadne novo ušité kroje sa nachádzajú v zbierkach karpatonemeckých spolkov, ich členov a ďalších obyvateľov.

Tradičným zamestnaním v Nitrianskom Pravne a okolí bolo kachliarstvo a hrnčiarstvo. Vo svojej tvorbe sa mu v súčasnosti venuje Haronik, ktorý nadväzuje na pôvodné technológie výroby a dekorovanie nielen kachlíc, ale aj ďalších keramických výrobkov (sgrafito, nalepovaný dekor).

O zachovanie prvkov tradičnej kultúry sa v súčasnosti usilujú OZ Hornonitrie, OZ Vyšehrad, jednotlivé karpatonemecké spolky a spevácke skupiny, Klub tradičných textilných techník a ďalšie spoločensko-kultúrne organizácie a jednotlivci. Významnou výskumnou činnosťou v oblasti tradičného odievania sa v spolupráci s Hornonitrianskym múzeom v Prievidzi zaoberá OZ Hornonitrie.

Sekundárna ponuka: Ubytovacie zariadenia. Vo výskumnej oblasti sa nachádza len malé množstvo ubytovacích kapacít. Štatistiky prenocovaní sa neevidujú. V Nitrianskom Pravne fungoval približne do prelomu rokov 2021/2022 hotel Vyšehrad, ktorý stojí priamo na námestí. Nachádzala sa tam aj reštaurácia. V spomínanom období sa priestorom zmenil majiteľ a odvtedy je ubytovanie k dispozícii len ľuďom pracujúcim v regióne. Na prízemí tejto budovy sa nachádza pohostinstvo so sedením vonku na terase. V Nitrianskom Pravne sa v severovýchodnom rohu námestia nachádzajú dva penzióny – Penzión Johanka a Penzión Rose, ktoré následkom pandémie koronavírusu svoju prevádzku ukončili.

V okolitých obciach sa nachádza minimálne množstvo ubytovacích kapacít. V obci Vyšehradné funguje Monty ranč, v ktorom sa konajú detské tábory. Ponúka ubytovanie v chate rodinného typu a v gazdovskom dome. Vo Vyšehradnom je turistom k dispozícii len jeden dom pre účely ubytovania na súkromí. V kultúrnom dome obce Tužina sú zriadené dva apartmány, ktoré je možné využiť len po dohode so starostom. V obci Chvojnicu sa nachádza

⁹ Keďže ide o novo ušité viac či menej verné repliky tradičného odevu, používame pojem kroj.

horský hotel Magura, ktorý je po pandemických rokoch do odvolania zatvorený a mnoho chat, ktoré ale nie sú na prenájom. V obci Kľačno sa nachádza Penzión Ruža a nad obcou salaš Klak, ktorý ponúka ubytovacie a stravovacie služby na rôzne príležitosti (svadba, firemné akcie a pod.). Nachádza sa priamo pod lyžiarskou dráhou. V obci Malinová sa ubytovacie zariadenie nenachádza.

Stravovacie zariadenia. Najväčší počet stravovacích zariadení je v Nitrianskom Pravne. Ich počet sa po pandémie mierne znížil. Na Dlhej ulici sa nachádza Bistro Silvia, ktoré ponúka len drobné občerstvenie a alkoholické aj nealkoholické nápoje a kávu, Kebab na pol ceste s. r. o. a reštaurácia U poslednej bosorky. Na Námestí SNP sa nachádza kaviareň a cukráreň. Vo dvore najstaršieho datovaného domu v obci sa nachádza remeselný pivovar Galgenber, ktorý ponúka vlastné nefiltrované a nepasterizované pivo. V budúcnosti tu bude zriadená reštaurácia, v súčasnosti je prehliadka a ochutnávka piva možná po telefonickom dohovore s majiteľom.

V obci Malinová sa nachádzajú dve stravovacie zariadenia. V budove s prvkami tradičnej architektúry sídli rodinný podnik a pohostinstvo Cachovanka, ktorý ponúka aj bezlepkovú stravu, donáškovú službu, nápojmi sponzoruje obecné podujatia a organizuje vlastné. V bývalom Penzióne pod lipami sa nachádza peruánska reštaurácia Doña Reina, ktorú prevádzkuje rodený Peruánec Beker Pariachi. V ponuke sú tradičné peruánske jedlá, ktoré pripravujú z regionálnych potravín. V priestoroch reštaurácie je možné organizovať aj spoločenské podujatia a oslavy a taktiež ponúkajú donáškovú službu. Interiér je prístupný aj bezbariérový. V obci sa nachádza ďalej pohostinstvo Peklo Pub a pizzeria Túlavý Koník.

Priamo v obci Tužina fungujú tri pohostinstvá. Za obcou sa nachádza areál Hatalisko, kde je počas leta a organizovaných podujatí v prevádzke bufet. Okrem návštevníkov podujatí využívajú služby tohto bufetu najmä turisti a cyklisti, podľa slov prevádzkovateľa domáci v minimálnej miere. V obci sa tiež nachádza cukráreň. V ponuke sú okrem zákuskov aj čapované nápoje (pivo, kofola), káva a drobné sladkosti. Na súkromné akcie, oslavy a pod. je určené aj zariadenie Starý mlyn – zrekonštruovaná historická budova s priľahlou záhradou. V interiéri sa nachádza pivnica zariadená na posedenie a na poschodí dve menšie jedálenské izby.

V obci Kľačno sa nachádza pohostinstvo Piváreň Janko a hostinec Gajdlanka. Nad obcou, vo Fačkovskom sedle v areáli lyžiarskeho strediska, sa nachádza reštaurácia Salaš Klak, v ktorej sa konajú aj rodinné a firemné akcie. V obciach Chvojnicu a Vyšehradné sa stravovacie zariadenia nenachádzajú.

Potenciál pre rozvoj cestovného ruchu majú aj *turistické trasy, cyklotrasy a náučné chodníky*. Z Čičmian cez Tužinu, Nitrianske Pravno a Solku prechádza zelená trasa na Vyšehrad, kde je možné sa napojiť na Cestu SNP. V obci Malinová začína žltá trasa, ktorá vedie na Horňanské lazy. V obci sa nachádza tiež náučný chodník obcou a chotárom obce, ktorý je vhodný aj pre cykloturistov.

Jeho súčasťou sú štyri náučné tabule, ktoré hovoria o histórii obce, okolitej flóre a faune a o ťažbe zlata. Súčasťou je aj povest *Pamiatka na zlatokopov v Robotách*. Tento náučný chodník je možné prejsť aj za pomoci mapy určenej pre orientačný beh, ktorú si turisti môžu zapožičať na obecnom úrade, ako je uvedené na prvej tabuli náučného chodníka. Z Malinovej je individuálne vyznačená trasa k rekonštrukcii partizánskeho bunkra v pohorí Malej Magury. Náučný chodník vedie aj z Nitrianskeho Pravna časť Vyšehradné do Národnej prírodnej rezervácie Vyšehrad na najvyššom vrchu pohoria Žiar.

V Nitrianskom Pravne na námestí sa križuje niekoľko *cyklotrás*, ktoré prechádzajú aj okolitými obcami. Červenou farbou značený II. úsek Ponitrianskej cyklomagistrály vedie okolo Malinovej a Chvojnice cez Nitrianske Pravno a Kľačno k prameňu rieky Nitra. Bojnický cyklookruh značený modrou farbou prechádza Tužinou, Nitrianskym Pravnom a Solkou a pokračuje na juh cez Pravenec a Poluvsie. Žltou farbou sú značené dve cyklotrasy. Pravniarska radiála, ktorá vedie cez Malinovú, Nitrianske Pravno a cez Kľačno prechádza do Turca a Chvojnická spojka, ktorá začína v Gápli a končí vo Chvojnici, kde sa napája na Ponitriansku cyklomagistrálu.

Vo Vyšehradnom sa nachádza aj menšia *lyžiarska dráha* s vlekom, ktorú spravuje Lyžiarsky oddiel Miestnej telovýchovnej jednoty v Nitrianskom Pravne. Zjazdovka je vybavená technikou na jej úpravu a osvetlením na umožnenie nočného lyžovania. Návštevníci si môžu zakúpiť buď celodenný lístok, alebo lístok len na nočné lyžovanie. Nad obcou Kľačno, vo Fačkovskom sedle, sa nachádza **športové stredisko** s kompletnou hotelovo-gastronomickou vybavenosťou Skiarena Fačkovské sedlo. V zime býva prevádzkovaných 7 zjazdových dráh, jedna bežkárska trať a vleky. V prípade dostatku snehu býva nad obcou v prevádzke aj dedinský vlek.

Spoločenské a kultúrne organizácie a organizácie cestovného ruchu. V rámci regiónu Hauerland a vo výskumných obciach vznikli *Karpatskonemecké spolky* po roku 1990 a nachádzajú sa v Nitrianskom Pravne, Kľačne, Malinovej a v Tužine. Karpatskí Nemci z Vyšehradného sa združujú v rámci pravniarskeho spolku. Predsedníčky aj samotní členovia sa podieľajú na organizácii kultúrnych podujatí ako je Hauerlandfest a Faschingbaal, ktoré podporujú identitu slovenských Nemcov a udržiavajú a prezentujú ich tradičnú kultúru. Na Hauerlandfeste boli počas ročníkov podujatia pred pandémiou pozývaní aj Nemci z iných oblastí Slovenska a rodáci a hostia z Nemecka. Vzájomné návštevy rodákov v Nemecku a na Slovensku sa striedali v dvojročnom intervale, pandémie tieto návštevy pozastavila.

V rámci obecných spolkov sa vyprofilovali samostatné *spevácke skupiny*: Nitrianske Pravno – Probner Echo Junior, Tužina – Schmiedshauer, Malinová – Zlatava, Kľačno – Neutrataler, ktorých členmi sú nielen členovia spolkov, ale aj mimo neho. Podľa slov predsedníčky KNS v Tužine M. Ďuricovej sú členkami aj dve ženy slovenskej národnosti, ktoré ale majú rodinných predkov nemeckej národnosti. Tieto spolky organizujú kultúrne podujatia, ktorých

účastníkmi sú najmä obyvatelia skúmaných a okolitých obcí. Zúčastňujú sa kultúrnych podujatí okolitých obcí, festivalov nemeckej kultúry na Slovensku, v minulosti aj v zahraničí. Prezentujú sa prevažne autorskými piesňami v slovenskom a nemeckom jazyku a v miestnom dialekte. Výber z repertoáru prispôsobujú charakteru vystúpenia. Vystupujú buď v rovnošatách, alebo v novo-ušitých krojoch.

Hlavným iniciátorom organizácie spoločenských podujatí v jeho členských obciach je *Občianske združenie Hornonitrie*. Vzniklo v roku 1997 ako komunitné a informačné centrum financované príspevkami členských obcí, ktorými sú Nitrianske Pravno, Kľačno, Chvojnica, Tužina, Malinová, Nedožery-Brezany, Pravenec, Poluvsie a Poruba. Náplňou činnosti OZ je podpora spolupráce medzi obcami, projektový manažment kultúrnych a spoločenských podujatí, podpora ekologickej a enviromentálnej činnosti a v poslednom rade aj podpora rozvoja cestovného ruchu v tejto oblasti. Kancelária Komunitného centra združenia sídli v prízemí Domu služieb na Námestí SNP v Nitrianskom Pravne a plní tiež funkciu turistického informačného centra. Vo svojich priestoroch ponúka nielen informačné služby, ale poskytuje aj tlačiarenské služby, ponúka turistické mapy, informačné brožúry a predáva suveníry. Spolupracuje tiež pri organizácii kultúrnych podujatí v jednotlivých obciach.

OZ *Vyšehrad* združuje aktivistov z obce Vyšehradné. Ich cieľom je ochrana a zveľaďovanie kultúrno-historického dedičstva obce Vyšehradné, dnes je časťou obce Nitrianske Pravno. Jedným z najväčších úspechov občianskeho združenia (v spolupráci s ďalšími) je rekonštrukcia historickej zvonice nachádzajúcej sa v obci. OZ každoročne organizuje viacero kultúrno-spoločenských podujatí. V spolupráci s OZ Hornonitrie tento rok zorganizovalo aj prvý detský folklórny festival Mlynčeky.

Klub tradičných textilných techník vznikol v roku 2000 z iniciatívy Haronika a funguje pod záštitou Karpatskonemeckého spolku. Vedúcou klubu je Husárová z Nitrianskeho Pravna. Jeho členkami sú ženy z Nitrianskeho Pravna a okolia. Schádzajú sa v Dome stretávania (budova Múzea) a pod odborným vedením Haronika sa venujú výrobe rôznych produktov prostredníctvom tradičných textilných techník, ako sú vyšívanie na sieť, vyšívanie pravniarskej výšivky, paličkovanie, šitá čipka a ďalšie. V rámci podujatia Noc múzeí pravidelne pripravujú súťažnú výstavu svojich prác O zlatú ihlu. Časť ich výrobkov sa v komunitnom centre Hornonitrie predáva ako suvenír.

MAS *Žiar* je občianske združenie pracujúce v rámci obcí handlovskej a pravniarskej doliny. Z našej výskumnej oblasti sú členmi tejto skupiny obce Nitrianske Pravno, Malinová, Tužina, Kľačno a Chvojnica. Venujú sa okrem mnohých iných činností aj rozvoju v oblasti kultúry, cestovného ruchu a osvetovej činnosti.

Aktuálna ponuka cestovného ruchu vo výskumnej lokalite je pomerne rozdrobená, keďže napríklad v Nitrianskom Pravne alebo v Tužine sa

nachádza viac atraktivít rôzneho charakteru a vo Chvojnici minimum. Sekundárna ponuka primárnu ponuku nijak výrazne nepodporuje a rovnako si tu všímame jej rozdrobenie po lokalite. Výrazným nedostatkom je deficit ubytovacích zariadení bližšie ku kultúrno-historickým pamiatkam lokality.

V ďalšej časti príspevku sa pokúsime priniesť niekoľko **návrhov na podporu cestovného ruchu vo výskumnej oblasti s využitím prvkov tradičnej kultúry** s dôrazom na kultúru karpatských Nemcov. Návrhy sú len doplnkom a ozvláštnením už existujúcej turistickej infraštruktúry.

Výrazný nevyužitý potenciál leží v kultúrnej krajine v okolí Nitrianskeho Pravna. Jeho lesy, lúky, pasienky a polia ponúkajú jedny z najlepšie zachovalých pozostatkov baníckej činnosti na Slovensku, ktorých potenciál by sa dal zužitkovať v podobe *banského náučného chodníka*. Chodník by začínal na námestí, kde by sa nachádzali tri informačné tabule obsahujúce základné informácie, historický vývoj mesta, popisy kostola, radnice a vývoj námestia. Ďalej by chodník pokračoval po Žltej ulici, kde sa v minulosti nachádzala robotnícka kolónia, ktorej sa venuje ďalšia informačná tabuľa. Touto ulicou sa chodník dostáva do extravilánu obce, kde sa na jej okraji naskytá výhľad na bývalé ryžoviská *Seifental*. V tejto oblasti by sa nachádzali aj lavičky pre oddych s výhľadom.

Trasa pokračuje popri cestnej komunikácii smerom k súčasným protipožiarnym nádržiam, na mieste ktorých boli v minulosti vybudované tajchy. V týchto miestach by zároveň bola možnosť využiť člnkovanie alebo rybolov v nádržiach. O niekoľko metrov ďalej by sa nachádzala odbočka z hlavnej trasy vedúca do rekreačno-oddychovej zóny, ktorá by mohla byť využívaná aj domácim obyvateľstvom. Nachádzali by sa tu detské preliezačky (v podobe zmenšených historických banských mechanizmov), altánok, ohnisko, lavičky a podobne.

Hlavná trasa chodníka by ďalej pokračovala popri Centre sociálnych služieb Bôrik, za ktorým zahne do lesa, v ktorom sa nachádzajú pozostatky prírodového jarku a banských hald. Na jednom z týchto miest by boli vybudované v životnej veľkosti makety prírodových žlabov a systému ryžovania zlata pomocou ryžovacej dosky. Trasa ďalej pokračuje po vrchole haldy, odkiaľ sa dá pozorovať rozsah povrchových dobývok vykonaných v tejto oblasti. Na jej konci bude vybudované priestranstvo s prírodným amfiteátrom a lavičkami, ktoré môže slúžiť aj na organizovanie letných kultúrnych podujatí v prírodnom prostredí.

Ďalej chodník prechádza do jarku známeho aj ako Stará chvojnická cesta, ktorou sa dostáva na vyvýšeninu s vyhliadkovou vežou. Tu bude k dispozícii 3D lidarový model územia, na ktorom budú zobrazené tri stupne banskej činnosti a ďalšie zachované štruktúry. Odtiaľ vedie pod vyvýšeninu okrem obyčajného chodníka aj šmýkačka, ktorá ústi v ekoparku. V ňom sa budú nachádzať pôvodné dreviny, prehľad hornín tohto územia a tiež ekologické informácie o recyklácii, triedení odpadu, včelie úle a podobne. Tento priestor

by mohol následne byť využívaný aj miestnymi školami na vzdelávacie aktivity pre deti.

Pokračovanie chodníka vedie cez pozostatok banskej haldy, cez jarok až k potoku Chvojnica. Tu bude vybudovaná malá oddychová zóna s altánkom a posedením a tiež reálna fungujúca replika banskej stupy poháňaná vodou z tohto potoka. Odtiaľ chodník pokračuje k najmladšiemu, tretiemu stupňu pozostatkov banskej činnosti, ktoré sú najlepšie dochované. Jasne sú tu rozoznateľné banské haldy a ryžovací jarok. Ďalej trasa pokračuje cez lúku k pozostatku ďalšieho jarku, kde sú zachované aj pravdepodobné pokusy o razenie štôlní.

Po východe z tohto jarku nasleduje už len posledná informačná tabuľa, ktorá popisuje zánik baníctva v okolí Nitrianskeho Pravna a transformáciu obyvateľstva na nebanícky spôsob obživy. Následne sa okruh uzavrie opätovným vrátením na námestie obce.

Široký potenciál využitia v cestovnom ruchu má *nemecký dialekt*, ktorý sa v tejto oblasti vyvinul a jeho posledná podoba, ktorá sa zachovala do súčasnosti a je používaná, hoci v minimálnej miere. Z jeho prvkov by bolo možné využiť napríklad intravilánne a chotárne názvy či nemecké toponymá. Nimi by mohli byť označené adekvátne časti v turistických mapách, časti turistických chodníkov či cyklotrás. Využiteľné by boli aj pôvodné nemecké názvy ulíc aspoň v centre obce, ktoré by bolo možné v zaujímavom grafickom prevedení (napríklad vo forme keramických tabúl) doplniť pod slovenské. Neočakávame prevzatie týchto názvov do súčasného jazyka obyvateľov Nitrianskeho Pravna, úlohou týchto označení by bolo zaujať návštevníka pri prípadnej prechádzke obcou.

Počas výskumu a ďalšieho štúdia dostupných materiálov ku kultúre a dejinám výskumnej lokality sme sa stretli s informáciami o **špecifickom druhu čerešne** – *Steinkirsche*, ktorá rastie na kamenistej pôde. V prípade možnosti pestovania tohto druhu v súčasnosti by bolo možné predávať jej spracované plody ako suveníry v podobe lekváru, zavárané, pečený čaj a pod. Tieto čerešne by bolo možné využiť aj vo vyššie spomenutej reštaurácii. Zaujímavosťou a jedinečnosťou lokality by bol originálny zákusok s týmito čerešňami, ktorý by sa ponúkal len v tejto oblasti.

Dôvodom pre dlhšie zotrvanie návštevníkov v lokalite by malo potenciál byť aj *obecné múzeum* o histórii mesta a oblasti v spolupráci s Hornonitrianskym múzeom v Prievidzi. V centre obce sa nachádza niekoľko nevyužitých budov. Problematické však môže byť ich vlastníctvo. Múzeum by bolo zamerané na históriu obce Nitrianske Pravno a okolitých obcí, svojím obsahom by dopĺňalo mierne inak zamerané Múzeum kultúry karpatských Nemcov. Predpokladaný strávený čas v ňom by mohla byť jedna hodina, teda by nemuselo byť zbytočne rozsiahle. Faktické informácie by boli doplnené historickými maľbami a fotografiami a interaktívnymi úlohami pre deti (napríklad v súvislosti s informáciami o pravnianskych cechoch). Múzeum

by neponúkalo prehliadku so sprievodcom, takže náklady by boli vyvinuté na energie a správcu, no v prípade možnosti by mohla byť pre návštevníkov atraktívna možnosť prehliadky so sprievodcom v stredovekom baníckom odeve.

V obci Nitrianske Pravno existuje podľa Tarabčíkovej aj potenciál zriadenia *Kachliarskeho múzea*, ktoré zo svojej zbierky ponúkne vytvoriť miestny zberateľ R. Haronik. Potenciálnym priestorom pre zriadenie tohto múzea by mohli byť pivničné priestory obecného úradu, historickej budovy radnice, keďže hlineným keramickým kachliciam neprekáža nevykurovaný priestor, potrebné by bolo len osvetlenie.

R. Tarabčíková tiež vidí potenciál v zriadení *Damkovho múzea* – Jozef Damko, rodák z Nitrianskeho Pravna, je európsky uznávaný sochár. Jeho zachované diela vlastní bojnícke múzeum, ďalšie diela sú v Budapešti, v kostole v Chvojnici či na cintoríne v Nitrianskom Pravne. Potenciál by malo tiež múzeum Jána Roháča. Obe tieto múzeá by mohli byť v nevyužitom komplexe budov bývalého areálu Bettex, ktorého majiteľom je v súčasnosti obec Nitrianske Pravno.

Pomerne jednoduchým návrhom je *fotostena* – drevená alebo umelá stena, na prednej strane má nakreslené telá postáv, na mieste tváre je otvor, takže návštevník tejto postavy môže prepožičať vlastnú. V Nitrianskom Pravne by táto fotostena mohla stáť pred Múzeom kultúry karpatských Nemcov, keďže je to jedna z najkrajších a najsignifikantnejších budov obce. Zobrazené postavy – muž, žena, dievča, chlapec, dieťa, by mohli byť oblečené v tradičnom meštianskom nemeckom odeve. Fotostena je jednorazovou investíciou, nevyžaduje takmer žiadnu údržbu a svojím rozmerom taktiež nenaruša okolité prostredie.

Záver. Obec Nitrianske Pravno a okolité obce založené nemeckými banskými špecialistami v 14. storočí (Botík, 2007: 83) majú vďaka svojej histórii pomerne vysoký turistický potenciál. Jednotlivé dejinné udalosti, príchod a práca baníkov aj zánik baníckej činnosti a preorientovanie sa na poľnohospodársku výrobu či kultúra nemeckej etnickej skupiny žijúcej na tomto území nesú v sebe mnoho prvkov využiteľných v cestovnom ruchu. Aktuálny stav ponuky cestovného ruchu sa nachádza najmä v rovine organizovaných podujatí zameraných na tradičnú kultúru. Propagácia týchto a aj ostatných podujatí prebieha najmä na sociálnych sieťach a v regióne. Ponuka ubytovacích a stravovacích služieb je pomerne roztratená a nepokrýva celú lokalitu (vo Vyšehradnom a Chvojnici sa nenachádzajú stravovacie zariadenia, v Chvojnici a Malinovej chýbajú ubytovacie), čo ovplyvňuje aj návštevnosť organizovaných nadregionálnych podujatí. Keďže sa tu neevidujú štatistiky návštevnosti, nie je možné ponuku cestovného ruchu adekvátne prispôbiť. Myslíme si, a nie je to nová myšlienka, že komplexná podpora ponuky cestovného ruchu (infraštruktúra, verejné toalety, značenie atraktivít, údržba turistických trás a cyklotrás, propagácia a ďalšie) zo strany obcí či vyšších

územných celkov by podporila návštevnosť lokality, čo by mohlo podnietiť lokálnych podnikateľov v službách zlepšiť svoju ponuku.

Literatúra:

- BENŽA, M.: *Oblasť tradičnej kultúry. Heslo v elektronickej encyklopédii*, (online) (cit. 20-9-2022) Dostupné na: internete: <https://www.ludovakultura.sk/položka-encyklopedie/oblast-tradicnej-kultury/>.
- BENŤUŠKOVÁ, Z., 2005: *Tradičná kultúra regiónov Slovenska. Prehľad charakteristických znakov*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- BOTÍK, M.: *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava: FF UKF Nitra, SNM Bratislava – Martin, AÚ SAV Nitra 2007. *Drevená zvonica Vyšehradné*: [online] Publikované 24. 2. 2017, aktualizované 7. 9. 2017, [cit. 22-9-2022] Dostupné na: <https://www.nitrianskepravno.sk/drevena-zvonica-vysehradne.html>
- GUČÍK, M.: *Základy cestovného ruchu*. 1. vydanie. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB 2000.
- HARONIK, R.: *Vyšívaná sieť v Nitrianskom Pravne*. In: *Remeslo, umenie, dizajn*. 1, 2000, č. 3, s. 24-25.
- História a symboly obce*: [online] [cit. 17-9-2022] Dostupné na: <http://chvojnica.eu/historia-a-symboly-obce/>.
- KOČICKÝ, D. – IVANIČ, B.: *Geomorfologické členenie Slovenska*. [online] 1 : 500 000. [cit. 20-9-2022] Dostupné na: <https://apl.geology.sk/mapportal/img/pdf/tm19a.pdf>.
- Kultúra, spoločenský život*: [online] In: *Obec*. [cit. 17-9-2022] Dostupné na: <https://www.malinova.sk/obec.html>.
- LACKO, R. a kol.: *Malinová. Monografia obce*. Malinová: Vydavateľstvo FOMI s. r. o., 2009.
- LACKO, R.: *Historické pamiatky Klačna*. In: *Lacko, R. a kol. Klačno. 600 rokov od prvej písomnej zmienky*. Klačno: Vydavateľstvo FOMI, s. r. o. 2013, s. 146-151.
- LENHART, J.: *Z dreva, kameňa a hlíny*. In: *Nitrianske Pravno. Mesto s pamäťou zlata. Neografia Martin pre Nitrianske Pravno* 2018.
- Richterov dom: Richterov dom „pom Jošk’la“ vo Vyšehradnom, Nitrianske Pravno*. [online] publikované 16. 8. 2018, aktualizované 23. 4. 2019, [cit. 22. 9. 2022] Dostupné na: <https://www.hornonitrie.sk/richterov-dom-u-jozka-vo-vysehradnom-nitrianske-pravno.phtml?id3=140119>.
- ŽABENSKÝ, M.: *Výskum baníctva vo Chvojnici prostredníctvom multitemporálnej analýzy transektov kultúrno-krajinových vrstiev*. Geografické informácie. Nitra: UKF v Nitre 2020, roč. 24, č. 1, s. 307 – 325.
- ŽABENSKÝ, M.: *Výskum baníctva v okolí Nitrianskeho Pravna*. Nitra: UKF v Nitre 2021.
- ŽABENSKÝ, M.: *Rekonštrukcia premien podôb intravilánu v Nitrianskom Pravne prostredníctvom 3D transektov kultúrnej krajiny*. *Studia Historica Nitriensia*. Nitra: UKF v Nitre 2022, roč. 26, č. 1, s. 219 – 244.

Zoznam informátorov:

- Radka Tarabčíková, 1985 – projektová manažérka OZ Hornonitrie, vedúca komunitného centra v Nitrianskom Pravne
- Kornélia Richterová, 1938 – správkyňa Obecného múzea v Tužine
- Rastislav Haronik, 1948 – keramikár, Klub tradičných textilných techník, OZ Vyšehrad

Miroslav Dzina, 1968 – starosta obce Tužina

Viliam Kvašnica, GDPR – prevádzkovateľ areálu Hatalisko, Tužina

Matilda Ďuricová, 1944 – predsedníčka Karpatskonemeckého spolku Tužina

Zita Radosová, GDPR – múzejná pedagogička, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi

Livia Orsulová, GDPR – etnologička, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi

Kontakt:

Mgr. Katarína Mičicová
ÚMKTKE, FF UKF
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: katarina.micicova@ukf.sk

Mgr. Ján Válek
ÚMKTKE FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: jan.valek@ukf.sk

Recenzia

JAKUBEJ, J.: Príspevok k dejinám gemerského seniorátu v rokoch 1802 – 1918. Ružomberok: Society for human studies, 2022, 340 s.

Kultúra je mnohovýrovný fenomén, ktorý tvorí nekonečné množstvo geografických, etnických, konfesijných a rôznych iných kontextov. Menia sa v čase aj v priestore. Kultúru považujeme za jeden z najdôležitejších príznakov etnosu. Národná kultúra sa formovala v neopakovateľných etnických súvislostiach už pred príchodom našich predkov na svoje etnické územie; nenašli ho pusté, ale so stopami autochtónneho obyvateľstva, Keltov, Dákov, germánskych kmeňov, rímskych légii. Pôvod západoslovenskej, východoslovenskej a stredoslovenskej populácie a kultúry bol rozdielny. V neopakovateľných geografických podmienkach, vplyvom

administratívno-správneho členenia, kolonizácií, vojen, obchodných ciest, pracovných a iných migrácií sa diferencie zväčšovali a kultúra nadobúdala čoraz väčšiu plasticitu a farebnosť. Osobitým kultúrotypným faktorom bola christianizácia. Veľkú Moravu a neskôr Uhorské kráľovstvo zaradila medzi vyspelé európske štáty. Aj vďaka nej sa rozvíjalo písomníctvo a vzdelanosť, sakrálna architektúra, obyčajové tradície a hodnotové orientácie, založené už nie na pohanskom, ale kresťanskom základe. Reformačné hnutie, stavovské povstania a rozčlenenie východného obradu na pravoslávie a gréckokatolicizmus regionálne rozdiely ešte zvýraznili. A práve publikácia Jána Jakubeja patrí k odbornej spisbe, ktorá pomáha pochopiť kultúru Slovenska v širších

vertikálnych aj horizontálnych súvislostiach, identifikovať a objasniť regionálne kultúrne špecifiká, respektíve podstatné dôvody, ktoré ich spôsobili. Gemer patrila k najpriemyselnejším regiónom Uhorska s bohatou kultúrou a vzdelanosťou. Výrazne k tomu prispelo multietnické a multikonfesionálne spoločenské prostredie, ktoré obyvateľstvo regiónu rozdeľovalo, ale aj obohatovalo, dopĺňalo a spôsobovalo kultúrnu rozmanitosť. Prostredníctvom dejín gemerského seniorátu autor prispieva k poznaniu evanjelickej a. v. cirkvi, regiónu aj dejín kultúry na Slovensku. Text odhaľuje tento vzťahový kruh a dokazuje mnohohrstvovosť a kultúrny synkretizmus.

Ján Jakubej v Úvode publikácie, ktorá v žiadnom prípade nie je len príspevkom k dejinám gemerského seniorátu a Gemera, podrobne predstavil použité metódy výskumu, štúdiá a písania publikácie. Pozornosť venuje predstavovaniu publikovaných aj archívnych a iných prameňov. K vysvetľovaniu a objasňovaniu textu používa bohatý poznámkový aparát. Zoznamuje s vlastnými pohnútkami vedeckovýskumnej práce, argumentuje konkrétnymi príkladmi. V širších súvislostiach zoznamuje s obsahom jednotlivých kapitol.

Úvodnú kapitolu pomenoval Prehľad dejín evanjelickej cirkvi v Uhorsku (1740 – 1918). Dozvedáme sa o dianí v evanjelickej cirkvi, ale v širokých súvislostiach pomerov v jednotlivých regiónoch a administratívnych celkoch v Hornom Uhorsku/na Slovensku, v Uhorsku aj v celej monarchii. Autor opisuje skrytú rekatolizáciu Márie Terézie a konfesionálnu situáciu pred Tolerančným patentom (1871); analyzuje priebeh nasledujúceho historického vývoja vrátane aktivít a prienikov evanjelickej (luteránskej a helvétskej), rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi. Konfesionálne pomery dopĺňa o vývoj administratívy, pridáva etnické rozmery, poukazuje predovšetkým na rôzne formy maďarizácie a niektoré demografické činitele. Cirkev predstavuje aj v starších kontextoch historických, národnostných, jazykových, kultúrnych a politických. Hodnotí spôsoby vzdelávania, prínos evanjelickej aj iných cirkví a vývoja pomerov v systéme školstva. Predstavuje kultúrne a vzdelávacie inštitúcie, významné osobnosti v dejinách slovenskej národnej kultúry. Text obsahuje neobyčajné množstvo poznámok pod čiarou, ktoré často rozsahom prevyšujú samotný text. Uvádza také konkrétne príklady a fakty, ktoré dotvárajú plastický obraz ekonomickej situácie, rozvrstvenia spoločnosti, sociálnych pomerov a kvality života, obdobia aj geografického priestoru.

Nasledujúca 2. kapitola je nazvaná Zmienky o dejinách revúckeho zboru v období 1802 – 1918. Autor chronologicky opisuje situáciu v cirkevnom zbore na pozadí pomerov v Uhorsku a krajinách monarchie. Postupuje podobne ako v predchádzajúcej kapitole: v poznámkach pod čiarou ponúka bohatý faktografický materiál zo zasadnutí zborových konventov, súkromných aj oficiálnych listov cirkevných inštitúcií aj cirkevníkov, z komunikácie s mestským magistrátom, cirkevných kroník, matričných zápisov a podobne. Poznať a porovnávať možno vokátory a vo všeobecnosti majetkové pomery farárov, učiteľov, remeselníkov, cirkevných funkcionárov aj obyčajných cirkevníkov, podiel

jednotlivých osobností na budovaní knižníc, spolkov miernosti, na prednáškových aktivitách; dozvedáme sa o činnosti mestského magistrátu, rôznorodých kontaktoch predstaviteľov zboru so širokým okolím. V poznámkach sa okrem iného nachádzajú aj viaceré zaujímavé informácie o slovenských evanjelických cirkevných zborech v dolnozemskej dedinách a mestách, lebo duchovní sa poznali, v cirkevných zborech sa menili a udržiavali intenzívne kontakty. Pomerne podrobne sú opísané udalosti v revolučných rokoch 1848 – 1849, objavujú sa nové súvislosti so snahami slovenských národovcov z obdobia národnej emancipácie v Pešti, Martine či Liptovskom Mikuláši.

Kapitola Zmienky o dejinách ostatných gemerských zborov v epoche 1802 – 1918 obsahuje rozsahom nerovnaké zmienky o činnosti 34 matkocirkevných zborov a 20 filií, ktoré pomáhajú skompletizovať obraz o 54 gemerských dedinách a mestách. Autor použil dokumenty, ktoré medzi archívaliami, respektíve publikovanými prameňmi našiel či ktoré sa zachovali. Informácie sú rôzne – o požiaroch alebo povodniach v lokalitách, o alkoholizme, nevhodnom správaní a rôznych iných pochybeniach učiteľov, farárov alebo ich rodinných príslušníkov. Často sa opakujú sťažnosti na nesplatené dlžoby, údaje o kúpe zvonov, organov a iných hudobných nástrojov, opravách cirkevných budov, stavbe nových škôl. K zriedkavejším patrí zákaz sobášať sa bez povolenia s partnerom z iného cirkevného zboru, zrušenie honosných a ekonomicky náročných zásnub, svadieb, karov. V niektorých archívnych materiáloch sú zmienky o miestnych a chotárnych názvoch, o ekonomických pomeroch v dedine, vzťahoch evanjelikov a katolíkov v lokálnom spoločenstve, daroch na sirotinec a na iné dobročinné účely. V závere kapitoly sú dokumenty, platné pre celý Gemerský seniorát. Je to niekoľko nariadení seniorátu o školskej dochádzke, podpore chudobných žiakov, potrebe učiť sa „reči uhorskej“, oznamy o kanonických vizitáciách, respektíve protokoly z kanonických vizitácií. V niektorých prípadoch sa autorovi nepodarilo určiť pôvod dokumentov.

Záverečná kapitola je najkratšia, autor ju nazval Zmienky o dejinách obcí, ležiacich mimo Gemerského seniorátu v rokoch 1802 – 1918. V kontexte celej publikácie pôsobí dosť rušivo, hoci je zrejmé, že autor sa snažil skompletizovať obsah dokumentov z fondov seniorálneho archívu. Obsahuje niekoľko ponôš, žiadostí, návrhov seniorovi alebo superintendentovi (dobové pomenovanie biskupa), ktoré sa nejakým spôsobom týkajú desiatich dedín a miest v okolitých seniorátoch, no napríklad aj Prahy, Pešti (poistenie cirkevných zborov, nové vydanie výtlačkov Svätého písma, nespokojnosť veriacich s kňazom a iné). Možno konštatovať, že táto časť pred Záverom má pre publikáciu len okrajový význam a v konečnom dôsledku s jej obsahom a názvom málo súvisí.

Záver má iný charakter spracovania. Autor sa zamýšľa nad štyrmi možnosťami pokračovať v bádanií dejín Gemerského seniorátu a sprístupňovať dokumenty z revúckeho archívu, respektíve z archívov jednotlivých cirkevných zborov. Vo všetkých prípadoch podáva svoju pracovno-metodickú víziu, no zároveň realisticky konštatuje malú pravdepodobnosť úspechu.

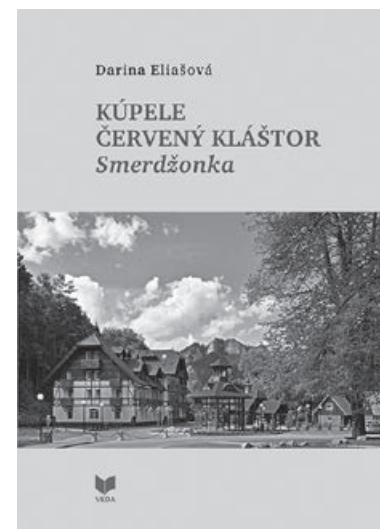
Publikácia Jána Jakubeja obsahuje Slovníček menej známych pojmov, s ktorými sa stretol pri štúdiu archívnych materiálov, tlačovín a požíva ich aj vo svojich textoch (predovšetkým v bohatom poznámkovom aparáte). Predkladá ich v abecednom poradí a snaží sa tak čitateľovi uľahčiť ich chápanie v daných súvislostiach, lebo mnohé sú v teológii používanými termínmi, cudzími slovami a často aj širšej čitateľskej verejnosti menej známymi historickými výrazmi, archaizmami. Nasleduje zoznam inštitucionálnych aj súkromných archívnych prameňov, dobovej tlače a literatúry. Prílohy obsahujú mapové podklady k územnej organizácii Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Uhorsku vo viacerých časových rovinách, no aj na Slovensku v rámci Československej republiky v rokoch 1919 – 1938. Údaje o náboženskej štruktúre obyvateľov Uhorska a Slovenska ako aj ďalšie prílohy (zoznamy dozorcov, superintendentov (biskupov), cirkevných zborov a duchovných) dokazujú inštitucionálnu a geografickú previazanosť Gemerského seniorátu v intenciách Uhorska a Slovenska a širšie obsahové a významové zameranie publikácie ako na prvý pohľad oznamuje jej názov.

Jaroslav Čukan

Recenzia

ELIAŠOVÁ, D.: Kúpele Červený Kláštor – Smerdžonka. Bratislava: VEDA, 2022, 159 s.

Vysokoškolská pedagogička donedávna pôsobiaca na Ekonomickej univerzite v Bratislave a Vysokej škole obchodnej a hotelovej v Brne, doc. Ing. Darina Eliašová, PhD., sa podujala zostaviť publikáciu, ktorá mapuje v chronologickom slede faktografické informácie vzťahujúce sa na dané kúpeľné miesto. Autorka pri tvorbe obsahu publikácie sa opierala o archívny historický výskum, ktorý realizovala najmä v prostredí Slovenského národného archívu v Bratislave, Historického archívu Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove, ale aj Štátneho oblastného archívu v Košiciach, Levoči, Poprade-Spišskej Sobote a Štátneho archívu v Prahe. Jednotlivé kultúrne inštitúcie sprostredkujúce

pamäť národa sú uvedené aj v záverečnom zozname literatúry knižného diela. Zo zoznamu vieme vyčítať rešerš reprezentatívnych domácich bibliografických zdrojov. Niektoré zahraničné knižné diela v nemeckom jazyku pochádzajú z obdobia konca 19. storočia. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že autorka dokáže bez problémov pracovať s literatúrou, excerptovať dôležité informácie a zasadiť ich do zmysluplnej syntézy (tvorba obsahovej štruktúry publikácie). V oblasti knihovníctva a vedy je práca s informáciami mimoriadne dôležitá, v tomto prípade precíznú prácu autorky potvrdzuje aj samotný fakt, že publikácia Kúpele Červený

Kláštor- Smerdžonka bola vydaná v prestížnom vydavateľstve Slovenskej akadémie vied VEDA za pomoci viacerých mediálnych sponzorov (napr. Antiqua Villa Spišská Stará Ves, Mestský úrad Spišská Stará Ves, Obecný úrad Červený Kláštor, Obecný úrad Haligovce, Obecný úrad Lesnica, Združenie pre rozvoj regiónu Pienin a Zamaguria a pod.).

Tematicky publikácia približuje čitateľskej odbornej verejnosti kľúčové historické udalosti výrazne ovplyvňujúce charakter kúpeľného cestovného ruchu Smerdžonky situovanej v zamagurskej obci Červený Kláštor. Na kultúrno-spoločenskom využití spomínaných prírodných liečebných kúpeľov sa z dobového hľadiska podieľali katolícke rehoľné spoločenstvá (cisterciiti, kartuziáni, kamalduli), ktoré priniesli pacientom nové liečebné metódy a okrem toho neustále zdôrazňovali terapeutický rozmer v podobe duchovnej starostlivosti o človeka. Tu treba zároveň podotknúť, že Smerdžonka bola kedysi dejiskom náboženského života. Každoročne slávnostné púte s procesiou sa tu usporadúvali 24. júla.

V publikácii je zmienka aj o kúpeľnej štatistike (je uvedená v tabuľkách na stranách 40, 111, 112) v podobe návštevnosti kúpeľov Červený Kláštor-Smerdžonka v Spišskej župe z konca 19. a polovice 20. storočia. V spomínanom historickom období sa aj upravovali stanovy liečebných kúpeľov, v rámci ktorých sa posilnili aj právomoci kúpeľného komisára, ktoré určoval obežník uhorského ministerstva vnútra (s. 39). Za výnimočnú pozoruhodnosť stojí aj to, že koncom 19. storočia Smerdžonka bola zaradená do kategórie liečebných kúpeľov zásluhou vtedajšieho prešovského biskupa Dr. Jána Váliho (s. 38). Vlastníctvo kúpeľov podliehalo neodvratným spoločenským zmenám. Do skončenia prvej svetovej vojny bolo v rukách uhorského štátu, po vzniku Českej republiky sa z nich stali československé štátne kúpele. Smerdžonka ako štátne kúpele najviac po ekonomickej a turistickej stránke profitovali koncom 20. rokov 20. storočia, kedy ju začali navštevovať viaceré

osobnosti umenia a kultúry (napr. český novinár, filmový scenárista a dramatik Karel Čapek) a tým sa začala aj ich výrazná marketingová propagácia (napr. obľúbenou miestnou atrakciou bolo hromadné splavovanie po drevených pltiach na Dunajci, neskôr to boli stretnutia s politikmi pozn. autora).

V súčasnosti má na starosti propagáciu moderných marketingových nástrojov (využitie informačných a komunikačných technológií) marketingové oddelenie kúpeľov prostredníctvom periodickej tlače a tlačенých materiálov. Povedomie o kúpeľoch Smerdžonka sa šíri aj vďaka realizovaným spoločenským podujatiam (eventom) v domácom (veľtrh ITF SlovakiaTour v Bratislave, Trh kože v Bratislave a pod.) a zahraničnom prostredí (Česko, Poľsko, Ukrajina, Maďarsko, Rusko,...). V povojnovom období (po roku 1945) sa už objekty kúpeľného miesta začali využívať na filmárske účely, priestory hotela Dunajec si prenajímala Československá televízia a Československý štátny film, konkrétne nakrúcali sa tu filmy domácej proveniencie (Varúj 1946), francúzskej (V prúdoch 1957) a francúzsko-nemeckej proveniencie (Poklad na striebornom jazere 1962). Autorka publikácie správne poznamenáva, že v danom období sa začala budovať aj infraštruktúra v obci (elektrifikácia, transformácia na zdravotnícke zariadenie a pod.). K prelomovej modernizácii kúpeľov prišlo v roku 2011, kedy bol dokončený Dom zdravia. Prvých pacientov tu ubytovali v roku 2012 po slávnostnom otvorení kúpeľného areálu a kaplnky. V roku 2019 bol sprístupnený návštevníkom Wellness Penzión Smerdžonka, do ktorého vstup je podmienený za prísnych bezpečnostných a hygienických opatrení podľa nariadení Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. V súčasnosti sa v kúpeľoch Smerdžonka môžu liečiť aj pacienti s postcovidovým syndrómom.

Publikácia má vo všeobecnosti širokospektrálny záber traktujúci kultúrne, ekonomické a spoločenské kontexty kúpeľného cestovného ruchu v európskom význame. Sú v nej zahrnuté interdisciplinárne spoločenskovedné poznatky z oblasti histórie, archeológie, antropológie, mineralógie, ktoré autorka využila pri koncipovaní obsahu publikácie. Použité dobové fotografie v publikácii prispievajú k oživeniu magickej atmosféry krásneho kúta Slovenska, konkrétne zákutí malebného Prešovského kraja. Autorka je zorientovaná aj v kúpeľnej legislatíve, v knižnom diele pracuje aj so zákonmi, ako napríklad Zákon č. 149/1939 o cestovnom ruchu; Zákon č. 232/1940 o využití liečivých a minerálnych prameňov; Zákon č. 32/1940 o platobných úľavách pre záujemcov o cudzinecký ruch v kúpeľných miestach. V záverečnej kapitole autorka uvádza výsledky hydrologického výskumu minerálnych prameňov od prvopočiatkov (polovica 18. storočia) až po súčasnosť (koniec 90. rokov 20. storočia), kde vychádza z prác mnohých geografov, geológov, lekárov, kňazov a vystihuje prínos jednotlivých výchovno-vzdelávacích inštitúcií (Univerzita Komenského, Geologický ústav Dionýza Štúra, Inšpektorát kúpeľov a žriedel ministerstva zdravotníctva) pre pertraktovanú problematiku.

Darina Eliašová sa kúpeľníctvu venovala po celý život vo svojej vedecko-výskumnej činnosti. Knižná publikácia Červený Kláštor-Smerdžonka je priamym dôkazom jej hlbokého záujmu o oblasť kúpeľného cestovného ruchu na Slovensku.

Emanuel Orban

Správa

Verejná obývačka rozmanitosti

Pri príležitosti svetového dňa tolerancie (16. novembra) zorganizoval 14. novembra Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie v spolupráci s Islamskou nadáciou na Slovensku podujatie s názvom *Verejná obývačka rozmanitosti*. Názov je odvodený od arabského slova *madžilis*, ktoré znamená obývačka. Takto pomenovaný priestor je v arabskom svete miestom určeným na stretávanie sa, dialóg a vzdelávanie. *Madžilis* je aj prvkom islamského sveta zapísaným do zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Takúto obývačku sme si v pondelok vytvorili v Akropole na Hodžovej ulici. Podujatie sa konalo ako súčasť projektu „Tí odvedľa“ podporeného z programu ACF – Slovakia, financovaného z Finančného mechanizmu EHP 2014 – 2021. Správcom programu je Nadácia Ekopolis v partnerstve s Nadáciou otvorenej spoločnosti Bratislava a Karpatskou nadáciou.

Celodenné podujatie sa nieslo v znamení prednášok a workshopov. Prvú časť dňa vyplnili prednášky domácich aj hostí. Zaujímavou a poučnou prezentáciou s názvom Framing: mediálny obraz islamu a moslimov v slovenských médiách otvorila podujatie doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD. Predstavila v nej výstupy z projektu *Bojujeme proti islamofóbii a podporujeme obeť trestných činov z nenávisťi na Slovensku* (spolufinancovaný z prostriedkov EÚ), ktorý sa zameriaval na výskum obrazu islamu a moslimov v slovenských médiách. Prítomným bola v miestnosti tiež k dispozícii monografia, výstup z projektu, s názvom RE: FRAMING, Faktami proti stereotypizácii islamu a moslimov.

Nasledovala pútavá komentovaná prezentácia fotografií prof. PhDr. Jaroslava Čukana, CSc. s názvom Kontexty minoritnej kultúry: kultúra beduínov vo fotografiách. Prednášajúci v nej predstavil vybrané javy kultúry a kultúrnych zmien beduínov, ktoré dokumentoval na fotografickom materiáli z vlastného výskumu v sýrskej púšti. Prvé dve prednášky doplnila diskusia, do ktorej sa zapojili nielen prítomní pedagógovia z Ústavu, ale aj študenti.

Po krátkej prestávke nasledovala prednáška predsedu Islamskej nadácie na Slovensku, Muhamada Safwana Hasnu, ktorý predstavil a vyvrátil najznámejšie stereotypy a mýty o islame a moslimoch faktami. Táto podnetná prednáška bola doplnkom už spomenutej monografie.

Nasledovala prednáška vzácneho hosťa, jeho excelencie J. Pribadi Sutiona, veľvyslanca Indonézskej republiky na Slovensku. Vo svojej prezentácii s názvom *Krížom krážom Indonéziou* predstavil v angličtine nielen Indonéziu samotnú, ale aj princípy demokracie a spolužitia jej obyvateľov patriacich do viac než 300 etnických skupín, vyznávajúcich šesť oficiálnych náboženstiev a hovoriacich niekoľkými stovkami rôznych jazykov a dialektov. Táto prednáška podnietila veľmi plodnú diskusiu najmä v radoch študentov.

Po obednej prestávke nasledovala posledná prednáška podujatia od religionistky a odborníčky na islam Mgr. Kataríny Šomodiovej, PhD. s názvom *Arabské správy o Nitrianskom kraji*. Tento historický exkurz do raného novoveku plynulo prešiel do druhej časti podujatia.

Nasledovalo niekoľko workshopov zameraných na prezentáciu kultúry arabského a islamského sveta. Prítomní mali možnosť ochutnať tradičný čaj z niekoľkých druhov bylín a korenín tematicky servírovaný v nainštalovanej tradičnej obývačke. Dozvedeli sa viac o pravidlách nosenia šatiek moslimkami a mali možnosť naučiť sa niekoľko variantov jeho viazania. Záver podujatia bol venovaný workshopu arabského jazyka a písma, v rámci ktorého boli študentom vysvetlené základy aj nuansy arabskej abecedy a naučili sa tiež niekoľko fráz v tomto jazyku. Workshopmi sprevádzali Muhammad Safwan Hasna a Mgr. Katarína Šomodiová, PhD.

Podujatie moderovala PhDr. Michala Fúsková, PhD. Ďakujeme organizátorom, hosťom aj poslucháčom za účasť na tomto úspešnom podujatí a veríme, že napomohlo k re: framingu stereotypov voči islamskej kultúre a moslimom.

Katarína Mičicová

Obrázok č. 1, 2 a 3: Podujatie Obývačka rozmanitosti

Zdroj: Roman Zima, 2022

Správa

Etnologický výskum úspešných obcí Slovenska – ciele a výsledky (projekt APVV-16-015)

Vďaka podpore z Agentúry pre vývoj a výskum mali v rokoch 2017 – 2021 etnológovia z troch inštitúcií možnosť riešiť projekt s názvom *Sociokultúrny kapitál úspešných obcí ako zdroj udržateľného rozvoja slovenského vidieka*. Výskum bol zameraný na obce, ktoré vyšli na Slovensku ako víťazné v rámci súťaže Dedina roka do roku 2017: Dobrá Niva, Hrušov, Spišský Hrhov, Oravská Lesná, Soblahov, Dvorníky, Liptovská Teplička a Vlachovo. Zapojili sa doň dve univerzitné pracoviská – UMB v Banskej Bystrici, UKF v Nitre a pracovisko SAV – Ústav etnológie a sociálnej antropológie, ktoré bolo hlavnou riešiteľskou organizáciou reprezentovanou etnológom Danielom Lutherom.

Prečo výskum úspešných obcí? Riešiteľské inštitúcie nadviazali na skúsenosti a výsledky z projektov VEGA, bezprostrednou inšpiráciou bol výskum etnológov z UKF v Liptovskej Tepličke (Beňušková a kol., 2013), ktorá výskumníkov prekvapila svojim dynamickým vývinom a životaschopnosťou napriek tomu, že sa obec nachádza v neľahkých podmienkach v odľahlom horskom teréne. Zároveň sme sa prostredníctvom tejto obce, ktorá zvíťazila v súťaži o Dedinu roka bližšie oboznámili s princípmi tejto súťaže. Tím z Banskej Bystrice mal zase skúsenosti z etnologických výskumov v Dobrej Nive a Hrušove. Medzičasom aj výsledky prác sociológov a sociálnych geografov potvrdili, že kvalitatívne terénne výskumy umožňujú preniknúť do vnútorného kultúrno-sociálneho prostredia obcí a pomáhajú pomenovať dynamizujúce aj retardačné činitele lokálneho rozvoja. Naším cieľom bolo odhaliť, čo sa skrýva za úspechom obcí, ktoré najviac zaujali odbornú porotu v súťaži o Dedinu roka v období 2001 – 2017, ale tiež zistiť, či bol tento úspech skôr príležitostný, alebo si obce udržiavajú kredit úspešnej obce aj po rokoch od víťazstva v súťaži. Išlo o výskum endogénnych aj exogénnych faktorov regionálneho rozvoja, ale keďže sa jednalo o etnologický výskum, akcent bol kladený najmä na „prístup zdola“, čiže na využitie kultúrneho a sociálneho potenciálu konkrétnej obce pre jej lokálny rozvoj.

Metodika výskumu. O výskum v jednotlivých obciach sa podelili univerzitné tímy. Úlohou bratislavského riešiteľského kolektívu (okrem troch

etnológov či sociálnych antropológov spolupracoval s tímom aj urbanista z UMB) boli prierezové pohľady na vybrané témy. Etnologičky z Katedry etnológie a folkloristiky v Nitre uskutočnili výskum v obciach Liptovská Teplička (okr. Poprad), Malé Dvorníky (okr. Trnava), Soblahov (okr. Trenčín) a Vlachovo (okr. Rožňava). Paralelne vznikla na pôde UMB v Banskej Bystrici publikácia vytvorená na základe terénneho výskumu v obciach Dobrá Niva (okr. Zvolen), Hrušov (okr. Veľký Krtíš), Oravská Lesná (okr. Námestovo) a Spišský Hrhov (okr. Levoča). Oba univerzitné tímy svoje výskumné aktivity od počiatku vzniku projektu koordinovali.

Samotný výskum spočíval prevažne v použití kvalitatívnych výskumných metód, terénnom výskume, ktorého základ tvorili observačné a exploračné výskumné postupy. Výdatnou pomôckou pri príprave do terénu bolo štúdium Programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja jednotlivých obcí, monografií o jednotlivých obciach, internetových zdrojov vrátane miestnych novín. Prínosné boli aj analýzy štatistických dát a výsledky dotazníkových výskumov, ktoré si v rámci smerovania lokálneho rozvoja zrealizovali samotné obce. Počas výskumu to bolo štúdium miestnych kroník a materiálov nedostupných na internete. Do atmosféry života v obci sme sa počas celého trvania projektu vžívali participáciou na festivitoch obce, ale aj sledovaním facebookových stránok vidieckych komunít a mobilných aplikácií informujúcich o dianí v skúmaných obciach. K urýchleniu zberu informácií v riešiteľskom kolektíve na UKF v Nitre prispeli aj dva kolektívne výskumy študentov realizované vo Vlachove a Soblahove. Tu bola využitá v závere projektu aj dotazníková metóda, ktorá doplnila názory obyvateľov skúmaných obcí, keďže do plánu terénnych výskumov nepríjemne zasiahla pandémia covidu.

Súťaž Dedina roka¹. Ideovým východiskom bola súťaž Dedina roka, ktorá sa na Slovensku uskutočňuje od roku 2001. Ide o národnú súťaž, ktorá je súčasťou medzinárodnej súťaže o Európsku cenu obnovy dediny. Táto súťaž sa v Európe koná už od roku 1990 v dvojročnom cykle, čomu sa podriadil aj slovenský cyklus. Národná súťaž sa koná vždy rok pred konaním medzinárodnej súťaže. Účastníkmi medzinárodnej súťaže sú európske štáty, ktoré sa do nej chcú dobrovoľne zapojiť. Cieľom súťaže je posilniť medzinárodnú výmenu skúseností medzi členskými krajinami a regiónmi EÚ, vytvárať pozitívny verejný záujem o problémy ľudí žijúcich na vidieku a čo najlepšie podporovať rozvoj životaschopných a atraktívnych dedín a udržiavanie krajiny. (Cimermanová, 2013)²

Do súťaže sa na Slovensku každé dva roky prihlasuje v priemere okolo 20 obcí z celého Slovenska, ktoré okrem celkového 1. až 3. miesta získavajú aj ocenenia v siedmich hodnotených kategóriách svojimi názvami symbolicky označujúcich

¹ Pozri <https://www.dedinaroka.sk/>.

² O súťaži o Európsku cenu obnovy dediny vzniká v každom ročníku prehľadný katalóg, dostupný na <https://www.landentwicklung.org/europaeische-dorferneuerungspreise-seit-1990/>.

hlavné hodnoty vidieka, ktoré musia mať prvé tri víťazné obce harmonicky vyvážené: Dedina ako hospodár, Dedina ako maľovaná, Dedina ako klenotnica, Dedina ako pospolitosť, Dedina ako partner, Dedina ako hosťiteľ, Dedina ako záhrada. Tieto poeticky označené kategórie si riešiteľský tím pretvoril na nosné témy projektového výskumu. Do súčasnosti (2022) je na Slovensku nositeľkami tohto titulu jedenásť obcí³. O tom, že si obce získané tituly cenia, svedčia tabule zavesené na viditeľných miestach obecných úradov, ktoré získavajú v domácej aj zahraničnej súťaži. Liptovská Teplička má neónový nápis Dedina roka v centre obce na veži bývalej hasičskej zbrojnice, Vlachovo uplatnilo získanie titulu Dedina roka pri názve obecnej monografie (Bendík, 2015). Kláštor pod Znievom má na prístenných tabuliach označujúcich vstup do obce podnadvpis Dedina roka 2021, Spišský Hrhov využil zábery z priebehu súťaže pri tvorbe celovečerného dokumentu⁴, len Malé Dvorníky nemali v čase našej prvej návštevy (2018) tabuľu viditeľne vystavenú. Pre obce je víťazstvo v súťaži príležitosťou zviditeľniť sa, viaceré navštívili prezidenti či ex-prezidenti Slovenska v rámci návštev v regiónoch, keďže aj samosprávne inštitúcie sa úspešnými obcami rady pochvália.

Výsledky projektu. Okrem vedeckých štúdií v domácich aj zahraničných časopisoch a niekoľkých popularizačných podujatí organizovaných najmä tímom UKF vzniklo v rámci projektu päť monografií a dva filmové dokumenty.

Monografie odrážali metodické postupy uplatnené v projekte. Dva riešiteľské tímy – nitriansky a banskobystrický pripravili publikácie, v ktorých zhrnuli podrobné informácie z výskumu v jednotlivých obciach, ktoré im boli pridelené. Ich spoločným znakom je názov *Vidiek tradičný, moderný, inšpiratívny. Dediny roka*, ktorý sa líši len vo vymenovaní skúmaných obcí podľa vyššie vymedzených metodických postupov.⁵ Obidve publikácie obsahujú aj teoretické východiská, o ktoré sa tímy opierali, súvisiace so štúdiom regionálneho rozvoja a sociokultúrneho kapitálu. Prístup ku spracovaniu bol síce na oboch pracoviskách individuálny, ale keďže celý riešiteľský tím absolvoval v priebehu riešenia projektu niekoľko spoločných workshopov smerujúcich ku zladeniu pohľadov na skúmané témy, obe publikácie sú vcelku kompatibilné.

Hlavným výstupom projektu je zastrešujúca publikácia editovaná vedúcim riešiteľského tímu D. Lutherom s názvom *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku* (Luther ed., 2021). Obsahuje prienikové témy naprieč všetkými skúmanými obcami. Ako uvádza autor: „V tejto publikácii nechceme poukazovať

³ Okrem uvedených ôsmich skúmaných obcí sa stali Dedinami roka Oravská Polhora, (2017), Papradno (2019) a Kláštor pod Znievom (2021).

⁴ Súťaž spopularizovala filmová dokumentárna komédia *To ta monarchia* (2020), réžia V. Plančíková, v ktorej je zdokumentovaná návšteva zahraničných hodnotiteľov súťaže.

⁵ Ide o publikácie: Darulová, J. – Košťálová, K. – Krišková, Z.: *Vidiek tradičný, moderný, inšpiratívny. Dediny roka Hrušov, Dobrá Niva, Oravská Lesná, Spišský Hrhov*. Banská Bystrica: Signis, 2020, 212 s.; Ambrózová, J. – Bošelová, M. – Jágerová, M.: *Vidiek tradičný, moderný, inšpiratívny. Dediny roka Liptovská Teplička, Malé Dvorníky, Soblahov, Vlachovo*. Nitra: UKF, 2021, 200 s. Okrem uvedených autoriek sa štvrté členky oboch tímov na publikáciách podieľali v role vedeckých redaktoriek, najmä z dôvodu súčasného akceptovania kategórie monografia, ktorá nesmie mať viac ako troch autorov.

na nedostatky spravovania slovenského vidieka, ale ukázať pozitívne príklady z obcí, ktoré sa napriek problémom dokázali rozvíjať a umožniť svojim občanom dôstojný život“ (Luther ed., 2021: 6). Do tejto publikácie sa zapojili aj ďalší členovia riešiteľského tímu: V. Bahna a T. Hrustič (ÚESA SAV) a P. Rusnák (UMB Banská Bystrica). Základ tvorí prehľad sociálneho a územného vývoja skúmaných obcí v kontexte s charakteristikami prostredia (okresov, regiónov), v ktorých sa nachádzajú (Rusnák, 2021). Keďže v troch zo skúmaných obcí sa nachádza aj početnejšia rómska komunita, ktorá vyžaduje špeciálne inkluzívne programy, jedna kapitola je venovaná začleňovaniu Rómov do života v obci (Hrustič, 2021). Ďalšou témou podrobenou osobitnému výskumu bola participácia cirkvi na spoločenskom živote a rozvoji komunity, aj keď sa jej priebežne nemohli vyhnúť ani výskumníčky z univerzitných tímov. Cirkev sa na spoločenskom živote dedín podieľa významnou mierou a prispieva k formovaniu komunity aj rôznorodosti kalendárnych podujatí. Vo viacerých zo skúmaných obcí je však verejná a cirkevná zložka života natoľko prepájaná, že obyvateľ stráca možnosť vlastnej voľby medzi životom s cirkvou a mimo nej (vo všetkých prípadoch to platilo o rímsko-katolíckej cirkvi). Pohľad autora V. Bahnu (2021) je prierezový a uchopenie témy religiozity možno v kontexte súčasných podobných výskumov označiť aj ako jedinečné a pre poznanie spoločnosti veľmi potrebné.

Približne polovicu publikácie tvoria kapitoly, ktoré vytvorili riešiteľky z univerzitných pracovísk spojené v tematických dvojiciach, v rámci ktorých vyhodnotili výsledky výskumov vo všetkých ôsmich obciach na základe vymedzených tematických oblastí: stavebnú kultúru, verejný priestor a environmentálne prístupy (Ambrózová – Krišková, 2021), lokálne spoločenstvo a partnerstvá (Bitušíková – Beňušková, 2021), hospodárske aktivity obcí a cestovný ruch (Bošelová – Darulová, 2021), kultúrno-spoločenský život a lokálne kultúrne dedičstvo (Jágerová – Košťálová, 2021).

Záver publikácie má aplikačný charakter. Okrem klasického zhrnutia obsahuje aj odporúčania pre verejnú správu tých obcí, ktoré majú ambíciu byť úspešnými a chcú sa inšpirovať skúsenosťami takýchto obcí. Bonusom celého projektu realizovaným mimo pôvodných plánov je pdf vydanie skrátenej verzie záverečnej publikácie aj v anglickom jazyku (Luther, 2021).

Okrem uvedených hlavných výstupov vznikli v rámci UKF ešte populárno-vedecké projekty: monografia *Hudobné a tanečné tradície Hrušova*, (Ambrózová – Krausová, 2019) a Z. Beňušková v spolupráci s amatérskym filmárom L. Patschom vytvorila dva filmové dokumenty.⁶ Využitelné sú vo výučbe a popularizačných aktivitách, dokument *Marinka* získal v roku 2021 niekoľko ocenení na amatérskych filmových festivaloch.

⁶ Oba filmové dokumenty sú prístupné na YouTube : *Marinka*, profil ženy, nositeľky ľudových tradícií v Liptovskej Tepličke, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=f5AH62I2hOA> a *Boli sme dedinou roka 2005*, rozprávanie štyroch starostov z Vlachova o rozvoji obce, dostupné na: <https://www.ketnoffukf.sk/dedinarokaapvv.html>

Prínosom projektu bolo, že bol realizovaný v rôznych obciach, ťažko porovnateľných. Išlo o obce horského typu, prímestské obce so znakmi suburbií či obce s lazovým osídlením. Každá je umiestnená v špecifických regionálnych podmienkach, ktoré dopadajú na jej vývin. Každá mala svoj vlastný príbeh. Aj keď všeobecné východiskové pozície v 90. rokoch mali obce z hľadiska celospoločenského diania podobné, situácia v jednotlivých obciach nebola rovnaká. Malé Dvorníky sa museli nanovo sformovať ako samostatná obec, pretože v rokoch 1960 – 1990 boli súčasťou zlúčenej obce Dvorníky na ostrove. Vlachovo založené na baníctve a chove oviec a dobytky sa muselo adaptovať na upadajúcu prácu v okolitých baniach. Liptovská Teplička, ktorá bola združstevnená až od roku 1976 si po roku 1990 vytvorila samostatné podieľnícke poľnohospodárske družstvo, ktoré systematickou prácou dosiahlo celoslovenské úspechy. Fungovanie tejto obce nepodrazilo ani zastavenie fungovania lyžiarskeho strediska na vyše 10 rokov zo strany neľútostného developerského subjektu a spoločenstvo sa v sťažených geografických podmienkach stmelilo natolko, že obec aj jednotlivci dosiahli množstvo ocenení a úspechov. Pre Soblahov znamenal zásadnú zmenu prílev nového obyvateľstva z Trenčína a okolia. Spišský Hrhov sa zviditeľnil prácou s rómskou komunitou, ktorá sa významne podieľa na stavebnom rozvoji obce. Hrušov, ktorý spoznalo Slovensko začiatkom 90. rokov najmä prostredníctvom folklórneho festivalu Hontianska paráda, sa vzorovo rozvíja aj napriek sťaženým geografickým podmienkam. Oravská Lesná, po Hrušove druhá skúmaná obec s lazovým osídlením, vytvára pre svojich početne sa rozrastajúcich obyvateľov čoraz priaznivejšie podmienky pre život a dokazuje, že mýtus o chudobnej Orave je minulosťou. Dobrá Niva ťaží zo svojej polohy v blízkosti väčších miest.

Ako etnológovia sme sa podrobnejšie zamerali aj na vplyv tradičnej kultúry na formovanie súčasných vidieckych spoločenstiev, ale zistili sme, že lipnutie na tradíciách nemusí byť základom úspešného rozvoja obce a v niektorých momentoch tradície komunity v obci ľudí nespájajú, ale rozdeľujú. Príkladom obce nasmerovanej do budúcnosti sú Malé Dvorníky, kde absencia informácií o vlastnej minulosti a orientácia na súčasné formy kultúry nás až z hľadiska zaužívaných výskumných metód zaskočila. Miernou bariérou bola aj maďarčina ako hlavný komunikačný jazyk. Príkladom multietnických obcí s rómskou menšinou bola Liptovská Teplička, Spišský Hrhov, Dobrá Niva aj Hrušov, kde sa vedenia obcí musia pasovať s prepájaním dvoch paralelných odlišných svetov. Ako kľúčová sa ukázala schopnosť vedenia obcí využiť potenciál ľudí a komunít, ktoré sa v obci nachádzajú a chcú pre ňu spoločne niečo urobiť. Nemenej dôležití sú schopní lídri, ktorí vedú pre obec získať rozvojové projekty a úspešne ich realizovať. V tomto kontexte hrajú dôležitú úlohu podporné schémy Európskej únie zamerané na obnovu vidieka. Na vidieku sa napríklad darí budovať nájomné bývanie oveľa úspešnejšie než v mestách. Dôležitým faktorom je však vlastnícke vyrovnanie pôdneho

fondy, ktorého rozdrobenosť medzi množstvo vlastníkov býva brzdou rozvoja obce. Udržanie počtu obyvateľov je dôležitým meradlom úspešnosti obce, pretože zvyšovaním ich počtu sa navyšuje rozpočet obce z podielových daní, ale rozširuje sa aj ľudský a sociálny kapitál využiteľný v prospech rozvoja obce. Mierne zníženie počtu obyvateľov v poslednom desaťročí v niektorých zo skúmaných obcí je preto pre vedenie obce impulzom pre zvýšenie kvality života v obci. Využitie sociálneho a kultúrneho potenciálu v skúmaných obciach vedie k formovaniu kultúrno-sociálneho kapitálu, ktorý je čoraz častejšie považovaný za kľúčový prvok v regionálnom rozvoji. Bohatý kultúrno-spoločenský život a citlivá komodifikácia hmotného aj nehmotného kultúrneho dedičstva je atraktívna nielen pre obyvateľov obcí, ale aj pre návštevníkov, ktorí vo forme turizmu prinášajú obciam nové rozvojové príležitosti. Je to príležitosť pre aktivizáciu pribúdajúceho počtu seniorov, ktorí vo vidieckych spoločenstvách aktívne prispievajú k udržateľnosti kultúry aj prostredia. Čoraz významnejšiu zložku tvoria v kontexte klimatickej zmeny environmentálne aspekty rozvoja obcí a mikroregiónov. Do hry však vstupujú aj exogénne faktory regionálneho rozvoja, ktoré sú v rôznych regiónoch nerovnako priaznivé. Identifikovanie rozvojových bariér je tiež dôležité, pretože je prvým krokom k ich odstráneniu.

Regionálny rozvoj a regionálna politika Slovenska je dlhodobo podrobovaná kritike z regiónov, ktoré nemajú pocit dostatočnej podpory zo štátnych orgánov. Naopak, musia čeliť vládnym rozhodnutiam, ktoré distribuujú rôzne úlohy na plecia samosprávnych verejných orgánov. Pomoc Európskej únie z rôznych rozvojových programov smerujúca na vidiek sa stala významnou súčasťou hospodárenia a rozvoja obcí. Hospodárenie aj formuje, aj deformuje, pretože dotácie, kompenzácie a zdroje z európskych fondov prostredníctvom štátnych inštitúcií pomáhajú najmä tým vidieckym spoločenstvám a jednotlivcom, ktorí ich vedú získať. Súčasťou vizualizácie úspešných dedín sú billboardy a tabule zdôrazňujúce donátora rozvojových projektov. Strata dotácií alebo zmeny v ich systéme môžu spôsobiť kolaps v aktivitách, ktoré sú od nich závislé.

Kvalitatívny výskum v obciach pomáha pochopiť vnútorné problémy vidieckych spoločenstiev. Poznatky získané výskumom v ôsmich obciach poskytujú obmedzenú výpovednú hodnotu pre širšie zovšeobecňovanie výsledkov. V konfrontácii s doterajšími vedeckými prácami o rozvoji vidieka, sociologickými či sociálno-geografickými, sa však stávajú súčasťou mozaiky, ktorá do seba zapadá. Etnológia kladie zvýšený akcent práve na zber kvalitatívnych dát, v interdisciplinárnom kontexte výskumu má potenciál prispieť k sledovaniu udržateľnosti a odolnosti vidieckych spoločenstiev. Príležitosť vykonať takýto hlboký výskum je veľkou devízou aj pre výučbu, pretože pedagógovia sa môžu oprieť o autentické problémy, s ktorými sa náš vidiek pasuje. Zároveň sa členom riešiteľských tímov otvorili nové pohľady na výskumné témy a kontexty dokumentácie a analýzy života na súčasnom vidieku.

Literatúra a pramene:

- AMBRÓZOVÁ, J. – BOŠELOVÁ, M. – JÁGEROVÁ, M.: Vidiek tradičný, moderný, inšpiratívny. *Dediny roka*
- Liptovská Teplička, Malé Dvorníky, Soblahov, Vlachovo. Nitra: UKF, 2021. [online] (cit. 06-09-2021) Dostupné na: <https://www.ketnoffukf.sk/dedinarokaapvv.html>
- AMBRÓZOVÁ, J. – KRAUSOVÁ, A.: Hudobné a tanečné tradície Hrušova. Hrušov, 2021.
- AMBRÓZOVÁ, J. – KRIŠKOVÁ, Z.: Stavebná kultúra, verejný priestor a environmentálne prístupy v procesoch lokálneho rozvoja. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021. s. 77 – 101.
- BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol.: Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia. Nitra: UKF, 2013.
- BAHNA, Vladimír: Participácia cirkvi na spoločenskom živote a rozvoji komunity. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021.
- BITUŠÍKOVÁ, A. – BEŇUŠKOVÁ, Z.: Lokálne spoločenstvo a partnerstvá. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin 2021. s. 102 – 126.
- BOŠELOVÁ, M. – DARULOVÁ, J.: Hospodárske aktivity obcí a cestovný ruch. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021, s. 184 – 214.
- CIMERMANOVÁ, I.: Genéza súťaže Dedina roka na Slovensku a jej európske súvislosti. 2019. Program Obnova dediny: Súťaž dedina roka [online] (cit. 06-09-2021) Dostupné na: https://www.obnovadediny.sk/wp-content/uploads/2019/02/9_Cimermanova_SDR.pdf.
- DARULOVÁ, J. – KOŠTIALOVÁ, K. – KRIŠKOVÁ, Z.: Vidiek tradičný, moderný, inšpiratívny. *Dediny roka Hrušov, Dobrá Niva, Oravská Lesná, Spišský Hrhov*. Banská Bystrica: Signis, 2020. [online] (cit. 06-09-2021) Dostupné na: <https://www.signis.sk/l/jolana-darulova-katarina-kostialova-zdena-kriskova-vidiek-tradicny-moderny-a-inspirativny-dedina-roka-hrusov-dobra-niva-oravska-lesna-spisky-hrhov/>.
- HRUSTIČ, T.: Podoby spolužitia s rómami komunitami a ich zapájanie do spoločenského života. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021, s. 160 – 183.
- JÁGEROVÁ, M. – KOŠTIALOVÁ, K.: Kultúrno-spoločenský život a lokálne kultúrne dedičstvo. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin 2021, s. 215 – 241.
- LUTHER, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021.
- LUTHER, D.: *The Socio-Cultural Capital of Successful Villages*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin 2021. [online] (cit. 06-09-2021) Dostupné na: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=activity-monography-response-page&institute_no=40&monography_id=152.
- RUSNÁK, P.: Úspešné obce a ich urbanistický vývoj. In: Luther, D. (ed.): *Dobré miesto pre život. Dediny roka na Slovensku*. Bratislava: ÚESA SAV, Marenčin, 2021. s. 33 – 76.

Obrázok č. 1: Oznam v miestnej tlači

Zdroj: Soblahovské noviny, č. 1, roč. VIII, február, 2002

Obrázok č. 2: Malé Dvorníky, Moderné schodisko kultúrneho domu

Zdroj: Zuzana Beňušková, 2018

Obrázok č. 3, 4 a 5: Monografie ako výstupy projektu

Zdroj: Ambrózová – Bošelová, Jágerová, 2021; Darulová – Košťálová – Krišková, 2020; Luther, 2021

Zuzana Beňušková

Správa

Národopisný tábor v Mlynkoch (Pilisszentkereszt)

V dňoch 19. 6. 2022 až 24. 6. 2022 sa v Slovákmi obývanej maďarskej obci Pilisszentkereszt (slov. Mlynky) uskutočnil interdisciplinárny národopisný výskumný tábor organizovaný Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku. Táboru sa zúčastnili viacerí odborníci z rôznych oblastí ako etnológovia, geografi, jazykovedci, kulturológovia či historici, avšak spoločným menovateľom výskumu všetkých boli Slováci žijúci v Maďarsku. Táboru sa za Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF zúčastnili Mgr. Katarína Mičicová a Mgr. Ján Válek, ktorí sa venovali skúmaniu kultúrneho potenciálu Slovákov v Mlynkoch.

Slávnostné otvorenie tábora sprevádzali príhovory predstaviteľov inštitúcií a organizácií pôsobiach v Maďarsku na slovenskom etnickom princípe, stručná prednáška o histórii a kultúre maďarských Slovákov a vystúpenie

folklórneho zoskupenia Pávi krúžok. Po otvorení nasledovala spoločná prehliadka Oblastného domu s expozíciou tradičného staviteľstva, bývania a odievania. Ďalší program tábora spočíval v individuálnom výskume, počas ktorého sme sa venovali hodnoteniu kultúrneho potenciálu.

Navštívili sme slovenskú materskú a základnú školu, kde sme zisťovali mieru ovládania slovenského jazyka a slovenského povedomia u detí a mládeže. V rozhovoroch s členmi staršej generácie sme sa zamerali na zmapovanie rodinných, kalendárnych, ale aj pracovných tradícií. Okrem toho sme sa tiež dozvedeli o pomeroch v obci v povojnových časoch, o spôsoboch odievania, o spôsoboch obživy a mnohých ďalších oblastiach života tunajšieho obyvateľstva. Členovia Slovenskej samosprávy v obci nás oboznámili o organizáciách a inštitúciách pôsobiach v Mlynkoch na slovenskom etnickom princípe a tiež o organizovaných podujatiach (napríklad celoštátne známy šiškový festival) či iných aktivitách podporujúcich slovenskú národnostnú príslušnosť.

Účasť v národopisnom tábore priniesla všetkým účastníkom nielen nové skúsenosti, ale aj mnoho nových poznatkov o slovenských krajanoch za hranicami Slovenska. Výsledky výskumu v podobe štúdií, zameraných okrem iného na slovenské priezviská, tradičné zamestnania, slovenčinu v náboženských textoch, výmenu obyvateľstva či kultúrnu krajinu, budú publikované v interdisciplinárnom vedeckom zborníku, ktorý bude vydaný pravdepodobne na začiatkom roka 2023 v Békešskej Čabe.

Obrázok č. 1: Doktorandi – účastníci tábora

Zdroj: Ján Válek, 2022

Ján Válek

Správa

Ochrana detí pred násilím v kontexte uplatnenia v cestovnom ruchu (prednáška PhDr. Juliany Holej v rámci národného projektu Podpora ochrany detí pred násilím)

Dňa 10. 11. 2022 v rámci Týždňa vedy a techniky sa na pôde Ústavu manažmentu kultúry a turizmu, kulturológie a etnológie FF UKF v Nitre konala prednáška PhDr. Juliany Holej, koordinátorky ochrany detí pred násilím (Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny). Interaktívna prednáška sa venovala téme sociálnych deviácií v oblasti cestovného ruchu. V rámci uvedenia do témy boli študentom predstavené základné pojmy ako sú násilie, syndróm CAN a ďalšie formy násilia páchaného na deťoch v kontexte príslušných trestných činov. Študentom boli do povedomia dané základné dokumenty týkajúce sa ochrany práv dieťaťa, a to predovšetkým Dohovor o právach dieťaťa. V rámci vystúpenia bolo poukázané na možnosti identifikácie porušovania práv dieťaťa v rodinnom prostredí, v škole, ale taktiež v oblasti cestovného ruchu, ako napr. v prostredí detských táborov. Následne bola študentom predstavená Národná stratégia na ochranu detí pred násilím a aktivity realizované v rámci Národného projektu Podpora ochrany detí pred násilím. Keďže každý je v zmysle zákona povinný oznámiť násilie páchané na dieťati, študenti boli poučení, kde a akým spôsobom je možné podať v tejto veci podnet. Taktiež im bola predstavená Národná linka na pomoc deťom v ohrození VIAC AKO NI(c)K.

Dr. Holá dala študentom do pozornosti aj nárast prípadov násilia medzi deťmi (šikany, kyberšikany, nenávisťných prejavov) ako jeden z negatívnych dopadov pandémie. Na záver prednášky upozornila na významné dátumy venované ochrane detí, ako sú Európsky deň ochrany detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (18. november), Svetový deň prevencie týrania a zneužívania detí (19. november) a Svetový deň detí, prijatie Dohovoru o právach dieťaťa (20. november). Každé dieťa má právo na detstvo bez násilia.

Obrázok č. 1: Študenti počas prednášky

Zdroj: Monika Štrbová, 2022

Monika Štrbová – Juliana Holá

